

श्रीमद् बुद्धिसागरजी ग्रन्थमाला ग्रन्थाङ्क ३६.

विष्णुपुर (विद्यापुर) वृत्तांत.

लेखक

शास्त्रविशारद जैनाचार्य श्रीमद् बुद्धिसागर सरिल्लु

प्रसिद्धकर्ता

श्री अध्यात्मज्ञान प्रसारक मंडळ

तरुईची

शाह लक्ष्मणराव करमचंद दसास.

यंपागली-मुंभास.

वीर सं. २४४३.

विक्रम सं. १९७३.

सने १९१६.

दिग्भत ०-४-०.

.....
**बडोदरा, शिवापुराभां लुहाणुामित्र स्टीम प्रिं. प्रेसभां विठ्ठलभाध व्याशाराभ
डंकरे, सत्सुलभाध करमयंढ हलासने भाटे ता. १२-११-१६ ना रोज छापी
प्रसिद्ध कर्युं.**
.....

નિવેદન.

આ નાનકડા પણ જન્મભૂમિ તરફ માન ઉત્પન્ન કરાવનાર અને ફરજની પ્રવૃત્તિ તરફ લઈ જનાર ઉપયોગી પુસ્તક વિષે પ્રસ્તાવનામાં ગુરૂશ્રીએ જે જણાવ્યું છે તે ઉપર ખ્યાલ આપી આગળ વધવાને વાંચકો ઉત્સાહી બનશે તો મંડળને આનંદ પ્રાપ્ત થશે.

આ વૃત્તાંત જે સ્થળનું છે ત્યાંના એક ધર્મિષ્ઠ અને સ્વર્ણ્યે આગળ વધી પોતાની શક્તિનો સર્વે પ્રકારે પોતાના હસ્તે સદુપયોગ કરનાર શૈલ મગનલાલ ક કુચંદનું જીવનવૃત્તાંત આ પુસ્તક સાથે જોડવામાં આવ્યું છે અને તે પ્રાસંગિક હોવાથી અનુકુળ જણાશે.

વિદ્યાપુરમાં અને સર્વત્ર આવા ઉચ્ચ માનનીય, ઠાની, ધર્મિષ્ઠ પુરૂષો વધો અને સ્વકોમ-સ્વભૂમિની ખ્યાતિ વિસ્તરે એવી ભાવના-આશા-પૂર્વક વિરમીએ છીએ.

મુંબાઈ-ચંપાગલી
વીરાત્ ૨૪૪૩
વિક્રમ સં. ૧૯૭૩
કાર્તિક પૂર્ણિમા.

}

દી.

અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ.

વિજયપુરવૃત્તાંતની પ્રસ્તાવના.

અમારી વિજયપુર જન્મભૂમિ હોવાથી તેનું વૃત્તાંત લખવાની કેટલાંક કારણોથી ફરજ અદા કરવા સ્ફુરણા થઇ-વિજયપુરની પ્રાચીન કાળમાં કયા દેશમાં ગણના થતી હતી તે ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ નિરીક્ષવાની આવશ્યકતા છે. ટોડરાજસ્થાન, કાર્ણસ રાસમાળા, સુધર્મગચ્છપદ્માવલિ, તથા જૈનાચાર્યો કૃત કેટલીક પદ્માવલિઓમાં વિજયપુર (વિઘાપુર) વિજયપુરના નામોદ્દેશ્ય વગેરે હકીકત મલી આવી. વિજયપુરની આસપાસના પ્રદેશને લગતા ઇતિહાસનું જેટલું અને તેટલું અવલોકન કર્યું, વિજયપુર સંબંધી એક લેખ આરોટના ઘરમાંથી મળી આવ્યો. તે વિજલદેવ પરમાર સંબંધી હતો તેને વૃત્તાંતમાં દાખલ કરવામાં આવ્યો છે. કાર્ણસ રાસમાળામાં વિજયપુર (વિજયપુર) વસાવવા સંબંધી જે વૃત્તાંત હતું તેને પણ વિજયપુર વૃત્તાંત સાદ્યર્થે ઉદ્ધૃત કર્યું છે. વિજયપુરની પૂર્વદિશાથી કંઈક અગ્નિખૂણા તરફ સાયરમતીના કાંઠાપર આવેલ જૂના સંઘપુર ગામમાં શ્રીચંદ્રપ્રભુના દેરાસરની ભીંતમાં બળ્લે હાથ લાંબાં તથા એકેક હાથ પહોળાં બે પાટીયાં પર એક લેખ છે તે વાંચવા તરફ લક્ષ્ય ગયું, સં. ૧૯૨૪ ની રૈલમાં સંઘપુર તણાણું ત્યારે જૂનું સંઘપુર ભાગ્યું અને નવું સંઘપુર વસ્યું-જૂના સંઘપુરના દેરાસરમાં જે લેખ છે તે પૂર્વે ધાંટુના દેરાસરમાં હતો. ધાંટુમાં એ શિલાલેખ વિજયપુરથી ગયો હોય એમ કલ્પના થાય છે. ધાંટુના દેરાસરનું ખંડીયેર હજી ત્રિધમાન છે. વિજયપુરના દેરાસરનો સુસદ્માનોના વખતમાં ભંગ થયો. તે વખતે પ્રાયઃ તે શિલાલેખને ધાંટુને સુરક્ષિત જાણી ત્યાં લેઈ જવામાં આવ્યો હોય અને પશ્ચાત્ સં. ૧૮૧૫ લગભગમાં ધાંટુનો ભંગ થયો ત્યારે તે શિલાલેખને જૂના સંઘપુરના દેરાસરમાં મૂકવામાં આવ્યો હોય એમ કેટલીક પદ્ધ કિવદન્તીથી અનુમાન કલ્પના કરાય છે. જૂના સંઘપુરમાં જે શિલાલેખ છે તે વાંચતાં વિજલદેવ પરમારે ત્રીજી વારનું વિજયપુર મૂળસ્થાને વસાવ્યું એમ વિજયપુર વૃત્તાંતમાં લખવામાં આવ્યું છે. તેને ટેકો મળે છે પરંતુ તેમાં વિરોધ એટલું છે કે વિજલદેવના પુત્ર બાહુડે વિજયપુર વસાવ્યું એમ શિલાલેખથી સિદ્ધ થાય છે. સંઘપુરના દેરાસરમાં ચાર શિલાના પાટીયાપર શિલાલેખ હતા તેમાંથી બે પાટીયાં વિજયપુરમાં આવેલાં સંભવ છે હાલ ત્યાં બે પાટીયાં છે તેથી તથા તેમાંની અડધી હકીકતથી કેટલીક આજનોના ચોક્કસ નિર્ણય

(६)

यद्य शकतो नथी. विष्णुपुरभां पद्मावतीना देरासरभां तथा श्री चिंतामणि देरा-
सरभां ये शिलाक्षेपना पाटीयानो तथास करान्यो परंतु तेनी प्राप्ति यद्य शकी
नथी. विष्णुपुर संभंधी शिलाक्षेपभां न्ने श्लोको छे तेभांथी कुटवाक अक्षरो
तथा लीटीयो स्पष्ट रीते वंयाती नही डोवाने लीधे स्पष्ट पूर्णु हकी-
कतने। ओध यवाभां अन्तराय यथे छे. ऐतिहासिक विषय अज्ञासु
साक्षरोने आ संभंधीनी हकीकत ज्ञाववा भाटे संघपुरना नृना
देरासरना अन्ने पाटीयाना शिलाक्षेपने अत्र पूर्णु उतारवाभां आवे छे
अने पश्चात् तेभांथी विष्णुपुर संभंधी हकीकतना उपयोगी श्लोकोने लुद्ध
पाडी तेने शुजरातीभां तरजुभे आगण नीचे आथे छे.

महता वतार्लो राजस्य लीलां ललितां दधाति ॥ ६६ ॥ निःशेष
सूनुनिवहस्य शिरोवतंसो यस्यास्ति वीरधवलो वसुधाधिनाथः । यस्मिन्
जगत्रितयविस्मयनीयवृत्ते शौर्येण साधुविनयः समुपैति मंत्री ॥ ६७ ॥
यस्याग्रे प्रतिपक्षवीरपटली दोर्दंडसंप्रेरितप्रेखत्स्वङ्गमुखा स्वजक्षततते
रुदाकिणाली शुभा । कस्तूरीतिलकाकृतिः सुरभयंत्यत्युन्नतं विस्तृतं
ब्रूते कीर्तिलतावलिप्रसविनं शौडीर्यकल्पद्रुमं ॥ ६८ ॥ वाग् यस्य
सूनृततमामृतसारणीव सामंतमंत्रिजनताहृदयामरद्रुन् । संसिंचती विवि-
धकामफलप्रसूत्या बाढं चिराय रचयत्युदयधिकामान् ॥ ६९ ॥ तारु-
ण्ये परिणतशेमुखीकमौलिः पुष्पेशोर्निशितशोरेषु दत्तकौठ्यः । सद्धर्म-
प्रणयिषु पक्षपातशाली यः पृथ्वीमवाति तपःसुतायमानः ॥ ७० ॥
यस्य वीसलदेवाद्या जगद्विजयिनोऽगजाः । चित्रमिंदिरया योगं नयन्ति
पुरुषोत्तमान् ॥ ७१ ॥ तादृक् पितामहपितृप्रभवेषु येषु स्फारस्फुरत्
सुकृतविक्रमवैभवेषु । हव्यात्कणेप्विव हिरण्यविभास्वरेषु स्वप्नेऽपि ना
क्रमधियं तनुतेऽरिर्वर्गः ॥ ७२ ॥ सूर्याचंद्रमसाविव स्वमहसा निर्धूत-
दिक्तामसौ लेखाचार्यकवी इव प्रतिभया ज्ञातत्रिलोकीतलौ । वाणीश्री-
तनयाविवार्थपरमौ श्रीवस्तुपालोऽनुजस्तेजःपाल इमौ च यस्य सचिवौ
राज्यं विधत्ते महत् ॥ ७३ ॥ श्रीभीमदेवे नृपतौ कुतोऽपि साम्राज्य
संभारधुरापारि । श्रीकोलकेलिर्वणप्रसादो विश्वंभराभारमयं विभर्ति

(७)

॥ ७४ ॥ क्षोणीभृत् स्वयमुत्कटैः स्वकटकैः संवर्भितः सर्वतो दो....द्वामरचंड
चौरचरटे....पत्रस्तुराटाट्यत । यस्मिन् राजनि तेषु वर्त्मसु वधूरेकाकिनी
कांचनैगोलैः कंदुककेलिकौतुकवती स्वैरं परिभ्राम्यति ॥ ७५ ॥ यस्या-
शालक्षपूर्तिप्रसृतमहिमया पद्मयाऽस्तादशाशा पातुं भक्तामलजा (?) ...
मटतितरां दूरतः कीर्तिकांता । सोऽयं शेषावतारः क्षितिधृतिविधये सत्प्रता-
पैकमित्रः पुत्रस्तस्यापरोपि प्रमदयति कुलं वीरमः क्षत्रमौलिः ॥ ७६ ॥
यद्गन्मत्त मतंगजा मृगपतेर्यद्गदि
.... हरणाद्य....द्वत्रसन्मानसाः । संख्ये तद्दसंख्यतामपि गताः
प्रोहामशौर्योद्धता यस्माद्विस्मयनीयविक्रमभृतो न...त्यवश्यं द्विषः ॥७७॥

आशापर्द्धी विमलविपुलां खेटकांतारदेश

ग्रा संपद् परिलसत्कंदरां मंदिराभां ।

यत्रा मदभरसमारूढपंचास्यकरूपे

गर्जत्सूर्ज्जत्यरिनुपमृगाः प्राणपाता वसंति ॥ ७८ ॥

तस्तमोलिं द्युजयिविभवां तस्य चालंकरिणो-

रास्ते वीजापुरसुरु पुरं सप्त (?) दिक्षु प्रकाशं ।

यस्मिन् दिव्ये दिवसितशिर (?) मुल्लसंत्यः पताकाः

स्वर्गगोचल्ललितलहरीविभ्रमं प्रोद्वहन्ति ॥ ७९ ॥

यच्छ्रीबीजलदेवस्य जनकस्य यशोऽर्थिना ।

चक्रे बाहडदेवेन परमारकुल्लेदुना ॥ ८० ॥

यशोधवल्लितावनीतलतया यथा.....

.....यशोधवल्लमभिगंधदवति स्वीकारिकः ।

नयप्रियशिरोमणिर्मतिमदुत्तमो यो बुधान्

.....महोद्धवमयानयं वितनुते..... ॥ ८१ ॥

तत्कुलस्वाम्यनुमंत्री यस्य व्यापारभारमुद्वहति ।

शिष्टेषु पक्षपाती दुष्टेष्वपि तादृशश्चित्रं ॥ ८२ ॥

(८)

यस्मिन्.....भाधिवासमधुरा तुंगा निकेतावली
 सादृशो हंत जनश्च दानविधिनोपात्तस्त्रलक्ष्मीफलः ।
 पात्रापात्रविवेचनात् तदन्तं पात्रेषु वैशिष्ट्यवत्
 पात्रायागमशास्त्रसंनिगदितैरिद्धा (?) निपुण्याग्रणीः ॥८३॥
 विप्रक्षत्रियवैश्यशूद्रनिवहः स्वे स्वे सदा कर्मणि
 प्रोद्यच्छन्नपमत्सरः सरभसं निर्वर्ण्य कंचिन्नरं ।
 यत्रापत्पतितं समुन्नतमनाः सर्वैः प्रकारैः क्षणात्
 प्रोद्धृत्यैव सुखीभवन् कृतमहास्तपौरुषेयायते ॥ ८४ ॥
 यत्र व्रजंति सुमनःप्रकरप्रकार—
 सौरभ्यभंगिभरवासितदित्कटानि ।
 त्रैलोक्यदृक्कुवलयवाल्लिचंद्रवक्त्र—
 दिव्यांगनानि भवनानि विमानलीलां ॥ ८५ ॥
 यस्मिन्नीश्वरमंदिरेष्वनुदिनं भूयो महीयो महः
 प्रारंभाद्भुतविभ्रमेषु विलसन्मंगल्यतूर्यस्वनैः
 आधत्ते सुरसद्मधूपसमयातोद्यानवद्यध्वनि—
 त्रीतः स्फूर्तिभरं प्रनर्तितशिखी विश्वस्य शब्दात्मतां ॥८६॥
 विभाति यस्मिन् रुचिरा सुवस्त्रैः
 प्रसाधिता रत्नसुवर्णभंग्या ।
 श्रीखंडकर्पूरकुरंगनाभी—
 हृद्या पणाली पणभामिनीव ॥ ८७ ॥
 यत्र श्राद्धगणः स्फुरद्विधिपथप्रस्थास्तुरस्थास्तुता—
 गाढालिङ्गितमर्थजातमखिलं नक्तं दिवं भावयन्
 निष्पारं भवसागरं तितरिपुस्तीर्थेशपोतं श्रितो
 नित्यानंदमयीं विमुक्तिवनितामाप्तुं सदोद्यच्छते ॥ ८८ ॥
 तत्रांबडजेहडसोमदेवदेवधरदेहडादीनां ।
 श्राद्धानां समुदायो निवसति वसतिः शुभगुणानां ॥ ८९ ॥

(८)

सुदर्शनधराधराधिपतिधीरताजित्वरं

सुदर्शनसहोदरं विबुधशात्रवोस्सादने ।

सुदर्शनमिवाखिलप्रवरतत्त्वसंवीक्षणे

सुदर्शनरथि दधदहृदयेव (?) य उद्योतते ॥ ९० ॥

यस्याहर्निशमेव सर्वचरणश्रीयोगमाकांक्षतः

संसारं विषवृक्षवत् कटुफलं दूरेण तित्यक्षतः ।

श्रीमन्मुक्तिनितंविनीकुचतटक्रोडे रिरंसासृष्टशः

पाणौ न्यस्यति साधुदेशविरतिर्निस्तद्रभद्रावलीं ॥ ९१ ॥

इतश्च । दोषायोगमनोरमकुमुदिनीक्षीरोदवेलासुहृत्

कीर्तिस्फूर्तिविसृत्वराप्रतिहतप्रोद्दामगोवैभवं ।

प्रेयः सौम्यमपास्ततापममृतेच्छूनां भृशं बल्लभं

चित्रं नित्यमुदित्वरं हततमो जागति चांद्रं कुलं ॥ ९२ ॥

सुरिस्तस्मिन् सुरपथ इव व्यातते वर्धमानः

प्राद्योतिष्ठ प्रहततमसा ज्योतिषा वर्धमानः ।

यस्त्रैलोक्ये शुभगुणगणैर्नापनै (?) वर्धमानः

ख्यातिस्फातिं प्रभुरिव जिनो देवता वर्धमानः ॥ ९३ ॥

मोहांधतमसव्यामत्सम (?) व्यामर्शदर्शनान ।

तत्क्षणात् सुदृशश्चक्रे यद्भारत्यं तांजनं ॥ ९४ ॥

शिष्यस्तस्य जिनेश्वरः प्रभुरभात् पट्टेपि सामान्यके

यो मन्ये निजसूरिवक्त्रशशभृतज्योत्स्नाभरस्फारिते ।

श्रीमद्दुर्लभराजराट्परिषदि व्यामज्ज्य वैयविधकान् (?)

वाक्याब्धौ कृतिनां शिवाय परमं प्राकाशयत् सत्पथं ॥९५॥

वाग्वैभवं सुकवितां स्वपरश्रुतार्थ-

तत्त्वज्ञतां परमनिर्वृतिस्त्वरत्वं ।

तर्काध्वप्राथमणितां प्रतिबोधशक्तिं

यस्यापरैरसदृशं निपुणा गृणंति ॥ ९६ ॥

(१०)

अंतेवासिकदंबकैकतिलकस्तस्यावभासत् तत-

स्तीर्थं श्रीजिनचंद्रसूरिरसमप्रज्ञास्तवाचस्पतिः ।

श्रीकांतो नरकं निराकृततरां धर्मोद्धुरो गोभर-

न्यासैर्यः समितौ हठात् सुमनसां प्रत्यर्थिनः प्रामथीत् ॥९७॥

संवेगारंगशाला सुरभिः सुरविटपि कुसुममालेव ।

शुचिसरसामरसरिदिव यस्य कृतिर्जयति कीर्तिरिव ॥ ९८ ॥

गुरुभ्राता तस्य प्रसुरभयदेवो यतिपतिः

पदंज्योतिर्धामद्युमाणिरिव नाकं न्याविशत ।

यदीयं गोचक्रं विरचितनवांगीविवरणं

प्रसूते कामांश्च क्षपयति च कामं त्रिजगतः ॥ ९९ ॥

स्वे शिष्याः स्वगुरुं युगप्रवर इत्युद्भासयंत्युद्भुजा

यं त्वन्येपि गुणावलीविलसितैरानंदिता निर्भरं ।

यस्य स्तंभनभूषणं जिनपतिर्नीलोत्पलश्यामलः

सद्दामा कुमुदकुंदविशदं विश्वे यशस्तायते ॥ १०० ॥

अपमलगुणग्रामोऽमुष्मादधितजिनागमः

प्रवचनधुराधौरेयोऽभूद् गुरुर्जिनवल्लभः

सफलविलसद्विद्यावल्लीफलावलिविभ्रमं

प्रकरणगणो यस्यास्येदोः सुधा विभृतेतराम् ॥ १०१ ॥

सम्यक्त्वबोधचरणौस्त्रिजगज्जनौष-

चेतोहरैर्वरगुणैः परिरब्धगात्रं ।

यं वीक्ष्य निःस्पृहशिखामणिमार्यलोकः

सस्मार सप्रमदमार्यमहागिरीणां ॥ १०२ ॥

तस्मिन् महात्मनि समेयुषि नाकलोकं

तीर्थं बभार भगवान् जिनदत्तसूरिः ।

नामापि यस्य बत पार्श्वविभोरिवाशु

सर्वं भयं हरति मंगलमातनोति ॥ १०३ ॥

(११)

यस्मिन्नंजनभृंगमासितरुणांभोभृत्ककुत्कुंजर—

श्रीलुंटाकगभीरधीरमधुरध्वाने वृषं जल्पति ।

पीयूषैरिव पूर्यमाणमनसो भव्या प्रजह्लादिरे

विश्वे वादिगजा गलन्मदभरा द्राक् कांदिशीक्यं दधुः ॥ १०४ ॥

सौभाग्यैकनिधिस्ततो जिनमतस्योत्तसलीलां दधे

सूरिः श्रीजिनचंद्र आर्द्रहृदयो दुःखार्त्तजंतून्प्रति ।

यं लोकोत्तरया श्रिया श्रिततनुं संसारपाथोनिधे—

रुन्मथप्रथितं निरीक्ष्य जिन इत्यंहयोर्निपेतुर्बुधाः ॥ १०५ ॥

यो लावण्यगभीरिमांतिशयवान् वार्धिं विजिग्येतरां

वाचोमुक्तिविचक्षणत्वधिषणाप्राग्भारभाग् गीःपतिं ।

यस्मिन् पुण्यपरंपरापरिणतैरेकत्र पात्रे विभौ

संघः सर्वविषद्युतः प्रमुदितो मुक्तिं प्रति प्रास्थित ॥ १०६ ॥

ततो जिनपतिः प्रमुगुरुवतंसचूडामणि—

जिनाधिपतिशासनं समुदनीनमत् सम्मनाः ।

समग्रगुणमालिकासमातियातस्तर्यावले—

व्यलोक्यततरामहो किमपि वैशिष्ट्यभृत् ॥ १०७ ॥

यस्मिन् परीषहचमूभरसंसहिष्णौ

नानोपसर्गण्टलीं विकटां विजिष्णौ ।

ऊर्जत्तपःश्रियि परोपकृतिप्रवीणे

श्रीवीरनाथजिनतां प्रथयंति धन्याः ॥ १०८ ॥

तस्याथ भूषति जिनेश्वरसूरिरिद्ध—

मृद्धं गुणैः पद्मिदं कुमुदावदातैः ।

यो वादिकुंजरव्रटामदशोषलीला—

लब्धप्रसिद्धिरपि जातु मर्दं न धत्ते ॥ १०९ ॥

यस्मिन् व्याख्याति धर्मं जिन इव जनता निर्विदं ना जिहीते

निर्वेदं वाञ्छति द्राक् परिणतविरसा सारसं माररूपा ।

(१२)

आचार्यीया गुणानामनुपममहिमा साधु षट्त्रिंशतो यो

बिभ्राणः प्राणभाजाममृतमय इवानंदं संतनोति ॥११०॥

कदाचिदथ स क्षमां चरणलीलया लालयन्

दिशन् विधिपथक्रियां जिनमतोन्नतिप्राणितः ।

सुगोभिरिव बोधयन् सपदि भव्यकजा-

करानुपैत्प्रशमयस्तमो रविरिवैष वीजापुरं ॥ १११ ॥

इतश्च । क्षमाभृद्भाषसमृज्ज्वलः सुसरलः प्रोत्तुंगिमोर्जस्वलः

सन्मार्गस्थितिनिश्चलः शुचिबलः प्रोच्चैर्दलत्कंदलः ।

उद्यन्मंगलमंडलः क्षतमलः पर्वावलीपेशलः

श्रेयानस्ति परिस्वलत्वलजलः श्रीमालवेशः क्षितौ ॥११२॥

तदलंकृतिकृतिनिर्मल-मुक्ताफलसंनिभः स्फुटप्रतिभः ।

हम्मीरपुरनरेश्वर-मंत्रीश्वरोऽभूद् विजयपालः ॥ ११३ ॥

तस्य पुत्रो गुणग्रामरामणीयककेलिभूः ।

हम्मीरपत्तनामात्यः समभूट्टेटकाभिधः ॥ ११४ ॥

छायावितान इव संश्रितलोकेताप-

सर्वकषो नयनमानसदत्ततोषः ।

प्रहादनः सदनमद्भुतसद्गुणानां

तस्यात्मजः समजनिष्ट यथार्थनामा ॥ ११५ ॥

जनकमृशतापराहिस्तनो स्त्रिजग.....

ॐ शिवाक्षेणभांथी विलापुरना धतिहासने प्रकाशित

उरनारा श्लोको नीचे उद्धृत उरवाभां आवे छेः-

तरुतमौलिं द्युजयिविभवां तस्य चालंकरिणो-

रास्ते वीजापुररु पुरं सप्त (?) दिक्षु प्रकाशम् ।

यस्मिन् दिव्ये दिव्यमितशिर (?) मुल्लसंत्यः पताकाः,

स्वर्गोद्यल्ललितलहरीविभ्रमं प्रोद्ब्रहन्ति ॥ ७९ ॥

(१३)

यच्छ्रीबीजलदेवस्य, जनकस्य यशोर्थिना ।

चक्रे बाहडदेवेन, परमारकुलेंदुना ॥ ८० ॥

यशोधवलितावनीलतया यथा

यशोधवल मभिगंध दवति स्वीकारिकः ।

नयप्रियशिरोमणिर्मतिमदुत्तमो यो बुधान् महो,

द्वव मयानयं वितनुते ॥ ८१ ॥

तत्कुलस्वाम्यनुमंत्री यस्य व्यापारभारमुद्धरति ।

शिष्टेषु पक्षपाती दुष्टेष्वपि तादृशश्चित्रं ॥ ८२ ॥

यस्मिन् भाधिव्वासमधुरा तुंगा निकेतावली,

साद्व्यो हंत जनश्च दानविधिनोपात्तस्वलक्ष्मीफलः ।

पात्रापात्रविवेचनात् तदनग्रं पात्रेषु वैशिष्ट्यवत्

पात्रायागमशास्त्रसंनिगदितैरिद्धा निपुण्याग्रणीः ॥ ८३ ॥

विप्रक्षत्रियवैश्यशूद्रनिवहः स्वे स्वे सदा कर्मणि,

प्रोद्यच्छन्नपमत्सरः सरभसं निर्वर्ण्य कंचिन्नरं ।

यत्रापत्पतितं समुन्नतमनाः सर्वैः प्रकारैः क्षणात्,

प्रोद्धृत्यैव सुखीभवन् कृतमहासत्पौरुषेयायते ॥ ८४ ॥

यत्र व्रजंति सुमनःप्रकरप्रकार—

सौरभ्यभंगिभरवासितदिक्तटानि ।

त्रैलोक्यदृक्कुवलयवाल्लिचंद्रवक्त्र—

दिव्यांगनानि भवनानि विमानलीलां ॥ ८५ ॥

यास्मिन्नीश्वरमंदिरेष्वनुदिनं भूयो महीयो महः—

प्रारंभाद्भुतविभ्रमेषु विलसन्मंगल्यतूर्यस्वनैः ।

आधत्ते सुरसद्मधूपसमयातोद्यानवद्यन्वि—

र्नीतः स्फूर्त्तिभरं प्रनत्तितशिखी विश्वस्य शब्दात्मतां ॥ ८६ ॥

विभाति यस्मिन् रुचिरा सुवस्त्रैः

प्रसाधिता रत्नसुवर्णभङ्ग्या ।

(૧૪)

શ્રીસ્વંહકર્પૂરકુરંગનામી—

હૃદ્યા પળાલી પળમામિનીવ ॥ ૮૭ ॥

યત્ર શ્રાદ્ધગણઃ સ્ફુરદ્વિધિપથપ્રસ્થાનુરસ્થાસ્તુતા—

ગાઢાલિંગિતમર્થજાતમસ્થિલં નક્તંદિવં ભાવયન્ ।

નિષ્પારં ભવસાગરં તિતરિષુસ્તીર્થેશપોતં શ્રિતો,

નિસ્થાનંદમર્યાં વિમુક્તિવનિતામાપ્તું સદોદ્યચ્છતે ॥ ૮૮ ॥

તત્રાંબહજેહહસોમદેવદેવધરદેહહાદીનાં ।

શ્રાદ્ધાનાં સમુદાયો નિવસતિ વસતિઃ શુભગુણાનાં ॥૮૯॥

સુદર્શનધરાધરાધિપતિધીરતાજિત્વરં

સુદર્શનસહોદરં વિબુધશાત્રવોસ્સાદને ।

સુદર્શનમિવાસ્થિલપ્રવરતત્ત્વસંવીક્ષણે

સુદર્શનરર્થિં દધદ્ધદયવરે ય (?) ઉદ્યોતતે ॥ ૯૦ ॥

યસ્યાહર્નિશમેવ સર્વચરણશ્રીયોગમાકાંક્ષતઃ

સંસારં વિષવૃક્ષવત્ કટુફલં દૂરેણ તિત્સ્યક્ષતઃ ।

શ્રીમન્મુક્તિનિતંબિનીકુચતટક્રોઢે રિરંસાસ્પૃશઃ,

પાળૌ ન્યસ્યતિ સાધુદેશવિરતિર્નિસ્તંદ્રમદ્રાવલીં ॥ ૯૧ ॥

ભાવાર્થ.

સ્વર્ગને જીતી ક્ષેત્રને વૈભવવાળા તેજસ્વી તાજને અલંકૃત કરનારા તે રાજને સર્વ દિશાઓમાં ભૂષણરૂપ વીજપુર નામનું શ્રેષ્ઠ નગર છે, જે દિવ્ય નગરમાં મંદિરોના ઉંચા શિખર ઉપર ફરકતી પતાકાઓ સ્વર્ગ ક્ષેત્રની મનોહર લહરીઓના વિભ્રમને વહન કરે છે. ૭૯

જે નગરને પરમારકુલમાં ચંદ્રસરખા વ્યાહ્લહદેવે પોતાના પિતા વીજ-હદેવનો યજ્ઞ ફેલાવવાની ઇચ્છાથી કર્ચુ (વસાવ્યુ) હતું. ૮૦

એકાશીમા શ્લોકમાં યશોધવલનું વર્ણન જણાય છે કે જેણે પોતાના યજ્ઞવડે અવનીતળને શુભ કર્યું હતું, અને જે નવપ્રિય પુરૂષોમાં શિરોમણિ તથા મતિમાન મનુષ્યોમાં ઉત્તમ હતા. ૮૧

શિષ્ટ પુરૂષો પર પ્રેમ ધારણ કરનાર, તેવોજ દુષ્ટમનુષ્યો તરફ પણ રનેહ ધારણ કરનાર કુશભંત્રી જેના કાર્યભારને ધારણ કરે છે. ૮૨

(૧૫)

જે નગરમાં નિવાસ યોગ્ય જાંચી ગૃહપંક્તિ વિદ્યમાન છે અને જ્યાં ધનવંત મનુષ્ય નિપુણ હોઈને પાત્રાપાત્રની પરીક્ષા કરી આગમ શાસ્ત્ર કથિત ગુણોવડે વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ પાત્રોને દાન આપી પોતે મેળવેલી લક્ષ્મીનો સદ્વ્યય કરે છે. ૮૩

જ્યાં ખાદ્ય, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શૂદ્ર જનસમુદાય હમેશાં પોતપોતાના કાર્યમાં ઉદ્યમવાન છે, તથા મત્સર રહિત અને પ્રશસ્ત ઉચ્ચ મનવાળો છે. અને કોઈ પણ મનુષ્યને આક્રમમાં આવેલો જોઈ, સર્વ પ્રકારોવડે ક્ષણવારમાં તેનો ઉદ્ધાર કરીનેજ સુખી થાય છે. તેથી મહાન સત્પુરુષોનું ખરાખર આચરણ કરે છે. ૮૪

જ્યાં સુગંધિત પુષ્પોના સમૂહની અનેક પ્રકારની સુગંધ દ્વારા દિશાઓ બહુકી રહે છે. તથા જ્યાં સ્વર્ગ-મૃત્યુ-પાતાળ-ના પ્રાણીઓની દૃષ્ટિ રૂપ કુમુદની પંક્તિને પ્રદુક્ષિત કરવામાં ચંદ્રસુખી દિવ્ય અંગનાઓ વસે છે. તેથી જે નગરનાં ગૃહો ખરેખર વિમાનની શોભાને ધારણ કરે છે ૮૫

જે નગરમાં લક્ષ્મીવંત શ્રેષ્ઠીઓની હવેલીઓમાં પ્રતિદિવસ પારંવાર શરૂ કરાતા પવિત્ર મહોત્સવો અને અદ્ભુત વિભ્રમોને વિષે વાગતાં માંગલિક વાગ્દાંતા શબ્દો વડે દેવલોકના દેવદંડુમિના નિર્દોષ ધ્વનિને સ્ફૂર્તિમાં ભાવવા પૂર્વક મયૂરોને નચાવતા છતાં જગતને શાન્દસ્વરૂપી કરે છે. ૮૬

જે નગરમાં સારાં વસ્ત્રો વડે સુશોભિત યજ્ઞેલી અને રત્ન-સુવર્ણાદિની રચના વડે અત્યંત યજ્ઞેલી, તથા ચંદન-કપૂર-કસ્તૂરી વડે હૃદયને આકર્ષિત કરનારી અમર, વેશ્યાની જેવી શોભે છે. ૮૭

જે નગરમાં શ્રાવકોનો સમુદાય યસ્તુરાયમાન વિધિપથમાં પ્રસ્થાન કરે છે. અને રાત્રિદિવસ સઘળા પદાર્થોને વિનશ્વર જાણે છે. તથા પારરહિત સંસારસાગરને તરી જવા ઇચ્છા ધરાવનારો હોઈ તીર્થંકર-પરમાત્માના ધર્મરૂપ વહાણનો આશ્રિત બની નિત્યાનંદ સ્વરૂપવાળી સુકિતરૂપી વનિતાને પ્રાપ્ત કરવા સદા ઉદ્યમ કરે છે. ૮૮

તે નગરમાં શ્રેષ્ઠ ગુણોને ધારણ કરનારા અંબડ, જેહડ, સોમદેવ, દેવધર, દેહડ વગેરે શ્રાવકોનો સમુદાય વસે છે. ૮૯

જે સમ્યક્ત્વને ધારણ કરનારો છે. ૯૦

જેને હમેશાં ચારિત્ર લેવાની ઇચ્છા છે તથા જે વિપત્તિની પેઠે કડવા ફલવાળા સંસારનો દૂરથી ત્યાગ કરવા ઇચ્છે છે. તથા જે સુકિતરૂપી સ્ત્રીના હૃદય ઉપર રમવાની ઇચ્છા ધરાવે છે અને સમ્યગ્ પ્રકારે ધારેલી દેશવિરતિ જેના હાથમાં અનેક પ્રકારની આનંદ-શ્રેણિને આપે છે. ૯૧

(૧૬)

૯૦ મા શ્લોકમાં તથા ખીજા શ્લોકોમાં પણ અક્ષરો ખરાખર વંચાયા નહિ હોવાને લીધે તથા વંચાતા અક્ષરોથી અર્થ સંગત થતો નહીં હોવાથી સ્ફુટ ભાવ દર્શાવી શકાયો નથી.

વિજાપુર સંબંધી હકીકતમાં સંઘપુરના શિક્ષા લેખથી કંઇક અજ્ઞ-વાણું ઉપર પ્રમાણે પાડ્યું. હવે વિજાપુરની કયા દેશમાં ગણના કરવી તેનો ઉદાપોહ કરવામાં આવે છે. વિજાપુર-વડનગર-પાટણ-મહેસાણા વગેરે શહે-રોની પૂર્વે કયા દેશમાં ગણના થતી હતી તેનો પ્રાચીન ઐતિહાસિક પુસ્તકોથી નિર્ણય થઇ શકે તેમ છે. મનુસ્મૃતિમાં સરસ્વતી અને દપદ્વતી એ બે નદીઓના મધ્ય પ્રદેશને બ્રહ્માવર્ત દેશ કહેવામાં આવે છે એમ જણાવ્યું છે. અંબાજી કુંભારીયાથી એક ગાહ છેત્રેથી સરસ્વતી નદી નીકળે છે અને તે કચ્છના રણમાં સમાઇ જાય છે. હવે ખીજી દપદ્વતી નદીનો વિચાર કરીએ. સાયરમતી સાંચર સરોવરમાંથી નીકળે છે. તેના ઉપર સદા વાદળો રહેવાથી તેને સામ્રમતી પણ કયવામાં આવે છે. વલ્લભીપુરમાં શિક્ષાદિત્ય રાજાના સમયમાં થએલ શ્રીધનેશ્વરસૂરિ કે જેમણે શનુજય માહાત્મ્ય નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે તેમાં સામ્રમતી (સાયરમતી) નો ઉલ્લેખ છે. મનુસ્મૃતિમાં લખેલી દપદ્વતી નદી કંઈ તેનો વિચાર કરવો ઘટે છે. પત્થરા વાળી નદીને દપદ્વતી એવું ગુણુ નિષ્પન્ન નામ આપવામાં આવ્યું છે. મેવાડના પર્વતોને બેઠીને સાયરમતી નદી ખંભાતના અખાતને મળે છે. મેવાડથી ઠંડ એકલારા ગામ સુધી સાયરમતીને અવલોકવામાં આવે છે તો તેમાં મોટા મોટા પત્થરો પડેલા જણાય છે. સાયરમતીના પટ પર અને તેમાં ધણા પત્થરો હોવાથી તેને દપદ્વતી કહેવામાં આવી હોય એમ જણાય છે તથા તેના પર ચોમાસા શિમાળામાં ધણાં વાદળો હોવાથી શ્રીધનેશ્વરસૂરિએ તેને સામ્રમતી તરીકે તે વખતની પ્રસિદ્ધિથી લખી હોય એમ જણાય છે. આજુજી પાસે ખારી કરીને એક નદી વહે છે પણ તે સામાન્ય છે અને તેમાં તે પત્થરો પણ નથી માટે સામ્રમતીને દપદ્વતી પૂર્વે મનુના સમયમાં કહેવામાં આવતી હોય એવા અનુમાન પર આવીએ છીએ.

મનુસ્મૃતિ દ્વિતીયાધ્યાય.

સરસ્વતીદપદ્વત્યોર્દેવનઘોર્યવસ્તરમ્ ।

તં દેવનિર્મિતં દેશં બ્રહ્માવર્તં પ્રચક્ષતે ॥

તસ્મિન્ દેશે ય આચારઃ પારસ્પર્યક્રમાગતઃ ।

વર્ણાનાં સાન્તરાલાનાં સ સુદાચાર ઉચ્યતે ॥

(૧૧)

સરસ્વતી અને દપદતી એ બે દેવનદીઓની વચ્ચેમાં જે દેવનિર્મિત દેશ છે તેને અક્ષાવર્ત દેશ કહે છે. સરસ્વતી અને સાગરની વચ્ચે આવેલો દેશ હાલ જે છે તેને અક્ષાવર્ત દેશ કહેવામાં આવે છે. હિંદુઓ સાગર નદીને દેવનદી માને છે. કલિમાં ગંગાની પેઠે સાગરનો મહિમા વધશે એમ કેટલાક વેદાન્તી આત્મજ્ઞો કહે છે. એવા નિર્ણયપર આવ્યાથી ગુજરાતને પૂર્વે અક્ષાવર્ત દેશ કથવામાં આવતો હતો. એમ મનુસ્મૃતિના શ્લોકથી સિદ્ધ થાય છે.

અક્ષાવર્ત દેશ પશ્ચાત્ તેને આર્જવ દેશ કહેવામાં આવતો હોય એમ કેટલાક ઐતિહાસિક પુરાવાના (કૂર્મ ક્ષત્રિય પાટીદારોના ઐતિહાસિક પુસ્તક) આધારે કહેવામાં આવે છે. શિલાદિલ રાજના સમયમાં તેની સૌરાષ્ટ્ર દેશમાં ગણના થતી હોય એમ કેટલાંક અનુમાનોથી પ્રાયઃ અવમોઘાય છે. પશ્ચાત્ વિદેશી હુણુ અને ગુર્જરોની સ્વારીઓ સૌરાષ્ટ્ર પર આવી અને તેઓએ સૌરાષ્ટ્રને જીતી લીધાં. તે ગુર્જરોના નામે ગુર્જરના, (ગુજરાત) દેશની પ્રસિદ્ધિ થઈ. સૌરાષ્ટ્ર, લાટદેશ, વગેરે ધણા દેશો મળીને હાલનો ગુજરાત દેશ ગણાય છે. ઐતિહાસિક પુસ્તકો, શિલાલેખો વગેરેના જાહેરમાં પ્રકાશ થતાં આ વિષયપર ખરેખર વિશેષ પ્રકાશ લવિષ્યમાં પડશે. કાનમ, ચરોત્તર, દંડાલ્ય, ધંધાર, લાટ, વગેરે ધણા દેશોનો હાલના ગુજરાતમાં સમાવેશ થાય છે. ઐતિહાસિક ગ્રન્થોમાં ગુર્જર દેશ એ પ્રમાણે દેશની ક્યા સૈકાથી ખ્યાતિ થઈ તે સંબંધી હાલ ઐતિહાસિક સાક્ષરો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. રા. રા. કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવ, વગેરે સાક્ષરો ગુર્જરાતના ઇતિહાસ સંબંધી અપૂર્વ શોધખોળોની પ્રવૃત્તિમાં લીન થયા છે. વિજાપુર વગેરે પ્રદેશ હાલ, ગુજરાત દેશના નામે ઓળખાય છે. વિજાપુરનો ગુજરાત દેશમાં સમાવેશ થાય છે. વિદેશી ગુર્જરો પોતાની પાછળ ગુજરાત એવા દેશથી પોતાના નામને અમર કરી ગયા છે તથા ગુજ્જર વણિક નામની જાતિને પણ પોતાના નામથી પ્રસિદ્ધ કરી ગયા છે.

વિજાપુરનો ગુજરાતમાં સમાવેશ થાય છે એમ ઉદાપોહથી નિર્ણય કરીને હવે મૂળ વિષયપર આવીએ છીએ. વિજાપુરની ઐતિહાસિક ખીના તપાસવાને માટે અમોએ વિજાપુરના પ્રાચીન રહીશોને તેના લેખો સંબંધી ધણું પુછ્યું અને તેઓના મુખથી કિંવદંતીઓ સાંભળીને તે ઉપરથી કેટલીક અનુમાન કલ્પના ચિતરી છે. તેથી વાંચકો અમારાપર ઉદારભાવથી કેટલીક બાબતોમાં ક્ષાંતવ્ય યુદ્ધિ ધારણુ કરશે એવી આશા રાખવામાં આવે છે.

અમારી જન્મભૂમિ સ્થળ વિજાપુર હોવાથી શરીર પોષવામાં, કેળવણી લેવામાં અને આત્મોન્નતિના સર્વ ઉપાયો પ્રાપ્ત કરવામાં તેનો ઉપકાર અવમોધી વ્યાવહારિક ફરજદષ્ટિએ વિદ્યાપુરીય જનોને સ્વજન્મભૂમિ

(૧૮)

સ્થળના ઐતિહાસિકજ્ઞાનથી ચડતી પડતીનો પૂર્ણ વિવેક પ્રાપ્ત થાય અને ચડતીના હેતુઓને અવલંબે એ ઉદ્દેશના કર્તવ્યની પ્રાધાન્યદૃષ્ટિએ વિજ્ઞપુર વૃત્તાંત લખવાની પ્રવૃત્તિ થયેલી છે તે સુઝાનનો સહેજે અવબોધી શકશે. ગૃહવાસમાં માતાપિતાનો પુત્રોપર મહાન્ ઉપકાર થાય છે, તેવોજ જન્મભૂમિનો ઉપકાર પણ હોય છે, નિષ્કામીદશાએ સાગી થઇને પણ મહાત્માઓને એ સ્વફરજદૃષ્ટિએ તથા પરસ્પરોપગ્રહાં જીવાનામ્ એ સૂત્રદૃષ્ટિએ નિષ્કામપણે જન્મભૂમિ-દેશીય-મનુષ્યોને અનેક રીતે બોધ આપવો જોઇએ કે જોથી તેઓ જન્મભૂમિના ઉપકાર-ઋણમાંથી ઉપદેશ ફરજ અદા કરી છૂટી શકે. મહાત્માઓની વસુધા-કુટુંબ દૃષ્ટિ હોય છે. સર્વભૂમિપર સમાનભાવ હોય છે તો પણ જગતના વ્યવહારની દૃષ્ટિએ સંસારી મનુષ્યોને સ્વજન્મભૂમિ પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય અને તેઓ વિવેક પ્રાપ્ત કરીને વ્યાપકદૃષ્ટિવાળા અને તેવી દૃષ્ટિના પગથીયે ચલાવવાની મુખ્ય ફરજ તેઓની હોય છે. મહાજનો યેન ગતઃ સ પન્થાઃ, યદ્યદ્વાચરતિ શ્રેષ્ઠઃ તત્તદેવેતરો જનઃ એ સૂત્ર પ્રમાણે બાળજીવોને સ્વભૂમિપ્રેમ પ્રગટે, દેશપ્રેમ પ્રગટે, સ્વકર્તવ્ય કર્મ સુઝે, સ્વેન્નતિના ઉપાય સુઝે એવીદૃષ્ટિએ મહાત્માઓને બાળજીવોના વિચારોને પોતાના ઉપર આરોપ કરી પ્રવૃત્તિ કરવી પડે છે અને અન્તરૂથી સાક્ષીરૂપ પાત્ર બની કર્તવ્ય બળવી નિર્દોષ રહેવું પડે છે એ નિયમને અનુસરી વિદ્યાપુર વૃત્તાંત લખવામાં પ્રવૃત્તિ થઇ છે—સર્વને પરસ્પર એક બીજાનો ઉપકાર છે. જન્મભૂમિના ઉપગ્રહ (ઉપકાર) ને ગ્રહા વિના કોઇ પણ જીવ શકતો નથી. નિષ્કામદૃષ્ટિએ ગમે તે રીતે સ્વફરજથી જન્મભૂમિનો ઉપકાર પાછો વાળવો જોઇએ. નિષ્કામદશાએ ત્યાગી મનુષ્યો લેખો, ગ્રંથો અને ઉપદેશ આપીને સ્વફરજ અદા કરી સ્વજન્મ ભૂમિનો ઉપકાર વાળી શકે છે. માતા-પિતાનો ઉપકાર, શિક્ષકોનો ઉપકાર, આજીવ્યાજીવના સંબંધીઓનો ઉપગ્રહ, પાંચ ભૂતનો ઉપકાર, ધર્મ-વિદ્યા દાતાઓનો ઉપકાર વગેરે અનેક જાતના ઉપકાર તબે આ લેખકનો આત્મા આવેલ છે તેથી તે સ્વજન્મભૂમિને ઉપગ્રહ કરવા સ્વફરજ અદા કરે છે. માતાપિતા, કુટુંબ, પશ્ચાત્ શિક્ષકોના ઉપકાર, પશ્ચાત્ જૈનદોશી શેઠ નયુ-ભાઇ મંછાચંદના ઉપકારથી ઉપગૃહીત થવું પડ્યું. સં. ૧૯૪૭ ની સાલથી વિદ્યાશાળામાં ધાર્મિક શિક્ષણ લેવા માંડ્યું, ચારથી દોશી નયુભાઇ મંછાચંદના સંબંધમાં આવવું પડ્યું. દોશી નયુભાઇ મંછાચંદના અનેક ગુણોની અસર અમારા આત્માપર થઇ. વિજ્ઞપુર વિદ્યાશાળાના વહીવટમાં શેઠ નયુભાઈ મંછાચંદ સં. ૧૯૨૪ ની સાલથી શેઠ મંછારામ લખજીની સાથે જોડાયા.

(૧૯)

શ્રીમાન્ પરમગુરુ મુનિરાજ શ્રી રવિસાગરજી મહારાજના પ્રતિષ્ઠાપત્રી નથુભાઈએ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ કરી. દોશી નથુભાઈ ધરના સુખી હતા. તેમનામાં પ્રમાણિકપણું સાઈ હતું, તેથી વિદ્યાશાળાને સારી રીતે વહીવટ કરી શક્યા. શ્રી રવિસાગરજી મહારાજ, શ્રી ધર્મસાગરજી મહારાજ આદિ મુનિરાજોના સમાગમમાં આવી આવકતાં વ્રત અંગીકાર કરવા સમર્થ થયા. ચિંતામણિ આદિ સંઘના દેરાસરોને તેમણે સારી રીતે વહીવટ કર્યો. વિજ્ઞપુરમાં સર્વે લોકોમાં તેમની સારી સાખ પડી. ધાર્મિક કાર્યો કરવામાં તેમણે સારીરીતે આત્મલોગ આપ્યો. વ્યાપાર કરતાં તેમણે ધર્મકાર્ય કરવામાં વિશેષ પ્રવૃત્તિ કરી હતી. વિજ્ઞપુર તાલુકામાં તેમના જેવા જૈન કર્મચોગીની ખોટ પડી છે તે પૂર્ણ થવી મુશ્કેલ છે.

સં. ૧૯૭૧ માં તેમનું મૃત્યું થયું. તેમના મૃત્યુથી જૈન કોમને એક જૈન રત્નની ખોટ પડી છે. શેઠ નથુભાઈ મંછાચંદે ધાર્મિક અભ્યાસ કરવામાં અમને સ્વાત્મવત્ ગણી પરલોકકાર્ય કરવામાં કંઈ ખાટી રાખ્યું નથી. તેમનાં પત્ની જડાવે પણ સ્વશરણથી અમને સાહાય્ય આપી છે. વિજ્ઞપુરના વિચાર વાતાવરણથી અમને પ્રગતિમાં વિશેષ લાભ મળ્યો છે. શ્રીમાન્ સેનાખાસખેલ સમશેર બહાદુર મહારાજ શ્રી સયાજીરાવ ગાયકવાડની સરકારી ગુજરાતી શાળામાં અભ્યાસ કરવાથી વિદ્યાભિવૃદ્ધિમાં શુભ લાભ પ્રાપ્ત થયો છે; તેથી વિજ્ઞપુર વૃત્તાંત લખી વિજ્ઞપુરના લોકોને સ્વભાન કરાવવા પ્રવૃત્તિ થઈ છે.

વિજ્ઞપુર ગાયકવાડ સરકારના તાબામાં છે. વિજ્ઞપુર તાલુકાના તાપ્પે આશરે સો ગામ છે. વિજ્ઞપુર તાલુકાની ત્રણ લાખના આશરે ઉપજ છે. મહેવાસી તાલુકા તરીકે વિજ્ઞપુર તાલુકા પ્રખ્યાત છે. ગાયકવાડી રાજ્યમાં શૂરવીરપણા માટે વિજ્ઞપુર પ્રખ્યાત છે. પીમંત ગાયકવાડ સરકારના રાજ્યમાં એકવીશ લાખ મનુષ્યની વસ્તિ છે. લગભગ ૩૧૦૦ ગામોમાં એકવીશ લાખ વસ્તિ વહેંચાએલી છે. ગાયકવાડી રાજ્યનું ક્ષેત્રફળ સવા-આઠ હજાર ચોરસ માઇલ જેટલું છે પરંતુ તેના વિસ્તાર અન્ય રાજ્યો સાથે મુલક સેળભેગ હોવાથી બહોળો છે. ગાયકવાડી રાજ્યમાં એક ધર્મ પાળનારી વા એક ભાષા બોલનારી વસ્તિ નથી. હિંદુ, મુસલમાન, પારસી, જૈન ખ્રીસ્તિ વગેરે ધર્મો પાળનારાની ગાયકવાડી રાજ્યમાં વસ્તિ છે. ગુજરાતી, મરાઠી અને ઉર્દૂ એ ત્રણ ભાષા બોલાય છે. સાંસારિક રીવાજો પણ એક સરખા નથી. શ્રીમાન્ સયાજીરાવ ગાયકવાડ સરકાર તખ્તનશીન થયા તે પૂર્વે કંઠવણીનો ખર્ચ ગાયકવાડી રાજ્યમાં ખત્તર હજાર કરતાં

(૨૦)

પ્રાયઃ વધારે નહોતો. પાંત્રીશ વર્ષ થયાં એટલામાં તો ચૈદ લાખનું કેળવણી ખાતામાં ખર્ચ વધ્યું. હાલ કેળવણી ખાતાનું બજેટ વીશ લાખ રૂપૈયાનું થયું છે. ગાયકવાડી રાજ્યમાં ગામોગામ ફરજિયાત સરકારી શાળાઓ ખોલવામાં આવી છે. ગાયકવાડી રાજ્યમાં કેળવણીની સંસ્થાઓ ૩૧૪૧ છે. જેમાંની ૬૫ અંગ્રેજીશિક્ષણ આપે છે. આ સંસ્થાઓમાં કુલ ૧૨૫૮૨૪૮ વિદ્યાર્થીઓ ભણે છે, જેમાં દોઢ લાખ છોકરા છે અને એક લાખ કન્યાઓ છે. આ પ્રમાણે ફરજિયાત શાળાઓ જે વીશ વર્ષ પર્ષત ચાલશે તો વડોદરા ગાયકવાડી રાજ્યમાં કોઈ અભણ રહેશે નહિ. ગાયકવાડના અન્ય તાલુકાઓ કરતાં અને ચરોત્તર કરતાં તો વિજ્ઞપુર તાલુકો ઘણો પાછળ છે. વિજ્ઞપુરમાં પહેલવહેલા અમારી ગૃહસ્થાવાસના મિત્ર દેશાઈ છોટાલાલ ધોળાભાઈ ટ્રેજ્યુએટ થએલ છે અને પરદેશમાં આર્થિક ખાતે પહેલવહેલા જનાર અમારા શ્રાવક શિષ્ય વાડીલાલ ચુનીલાલ છે કે જેઓ હાલમાં ત્યાં મૃત્યુ પામ્યા છે. વિજ્ઞપુરમાં પહેલવહેલા શાસ્ત્રી ગિરિનશંકરભાઈ વૈયાકરણાચાર્ય થયા. સંસ્કૃત-ઈંગ્લીશ ભાષા વગેરેમાં અન્ય તાલુકાઓ કરતાં વિજ્ઞપુર ઘણું પાછળ છે. વિજ્ઞપુરના લોકોને પોતાની સ્થિતિનું ભાન થયા વિના તેઓ પ્રગતિ પ્રવૃત્તિમાં પ્રવૃત્ત થનાર નથી. સ્વનગરના ઐતિહાસિક જ્ઞાનથી પોતાની ભૂમિ માટે માન પ્રગટે છે અને અન્યો કરતાં સ્પર્ધામાં આગળ ચઢાયું કે પાછળ રહેવાયું તેનું ભાન થાય છે. તથા સંપૂર્વક અન્ય દેશોની સાથે સ્પર્ધા કરવામાં જગૃહદશા પ્રાપ્ત થાય છે. અત એવ સર્વ દેશના ચડતી પડતીના ઇતિહાસોનું ખાસ અવલોકન કરવું જોઈએ. જાગ્યા ત્યાંથી ઉઠો. ભૂલ્યા ત્યાંથી ફરીથી ગણો. આ શિખ હૃદયમાં ધારીને વિજ્ઞપુરના લોકોની સ્થિતિનું ભાન કરાવવા કંઈક અમારી પ્રયત્ન થઈ છે.

વિજ્ઞપુરનું વૃત્તાંત લખવામાં જે કોઈ લેખ બાકી રહ્યો હોય વા કંઈ સુધારવા જેવું હોય તેની સૂચનાઓ સજ્જનો કરશે તો દ્વિતીયાવૃત્તિમાં તેના સુધારો વધારો કરવામાં આવશે. વિજ્ઞપુરના કુડનો લેખ દ્વિતીયાવૃત્તિમાં દાખલ કરવામાં આવશે તેમજ અન્ય ઉપયોગી બાબતોને સજ્જનો મુચવશે તો તેને અહવામાં આવશે. ગમન કરતાં સ્ખલન થાય છે તે પ્રમાણે કેટલીક ઐતિહાસિક બાબતોની કલ્પના કરીને અનુમાનપર આવતાં કંઈ સ્ખલન થાય એ સ્વાભાવિક છે તેથી કંઈ સ્ખલન થયું અન્ય સુજનો લાગે તો તેઓએ અમને સૂચના કરવી-સર્વની ઇચ્છા પ્રમાણે લખાય એવું તો ક્યાંથી બની શકે ? સંક્ષેપથી અત્ર બીના લખવામાં આવી છે તેથી

(૨૧)

કોઇ વાત ન લેવાઇ હોય તો સજ્જનોએ ક્ષમા કરવી. શ્રીમાન્ મહારાજશ્રી સયાજીરાવ ગાયકવાડ સરકારે વિઝ્જપુરની પડતી દેખી છે તેથી તેઓ વિઝ્જપુરની ચડતી થાય એવા ઉપાયો લેવા ખાસ લક્ષ્ય રાખશે એવો દોષકનો આનંતર અભિપ્રાય છે. ભાટોની પૂર્વે ચડતી હતી હાલ પડતી છે. જૈનોની પૂર્વે ચડતી હતી હાલ પડતી છે. બ્રાહ્મણો અને વહોરાઓની પૂર્વે પડતી હતી અને હાલ ચડતી છે. સથવારાની ચડતી છે. સંખ્યામાં, બળમાં, વ્યાપારમાં અને સત્તામાં જૈનો પાછળ પડવા લાગ્યા છે. બાળલગ્ન, કેળવણીમાં ખામી-કુસંપ વગેરે કારણોથી જૈનોની પડતી થઇ છે. કલુષી પારીદારોમાં કેળવણીની ઘણી ખામી છે. મુસલમાનોમાં એકંદર રીતે અવલોકતાં સમાનતા છે પણ કંઈક ચડતી છે. વિઝ્જપુરના લોકોમાં પરસ્પર દૃષ્ટિથી અવલોકતાં ચડતી પડતીને ખ્યાલ કર્યો પરંતુ અન્ય તાલુકાઓ કરતાં તો વિઝ્જપુર હાલ પશ્ચાત્ છે. આત્મા પોતાનો ઉદ્ધાર કરે છે વા પોતાનો નાશ કરે છે. વિઝ્જપુરની પડતીમાં વિઝ્જપુરના લોકોનું અજ્ઞાન તથા દુર્ગુણો કારણીભૂત છે. માટે હવે વિઝ્જપુરના લોકોએ સ્પર્ધાના જમાનામાં આલસ્યની ઘેનમાં ન ધોરવું નેમએ, આરીસામાં પોતાનું પ્રતિબંધ આભેદુષ્ય પડે છે તદ્દત્ત વિઝ્જપુર વૃત્તાં રૂપ આરીસાને અવલોકી વિઝ્જપુરના જનો પોતાનું સ્વરૂપ જાણી શુભપ્રગતિપથના પન્થા બનો. અમારાથી જેટલી બની તેટલી હકીકત પહેલવહેલી આ પુસ્તકમાં દાખલ કરી છે. જેને પોતાની જન્મભૂમિ માટે સ્વાર્પણની પ્રવૃત્તિ છે તે જન્મીને આ વિશ્વમાં સ્વપરતું શ્રેયઃ કરવા સમર્થ થાય છે. આગળ રત્તેહ છે એવો નિશ્ચય કરી જેઓ વિવેકથી સાદસ કરે છે તેઓ કંઈક શુભ કરવાને સમર્થ થાય છે. આલસ્યના મહાપાપી યજ્ઞથી વિઝ્જપુરના જૈનોમાં બાળરંડાઓની સંખ્યા વધી છે અને નિર્માલ્ય પ્રજા ઉત્પન્ન થવા લાગી છે માટે તે દુષ્ટ રીવાજનો નાશ કરવા શ્લેગના રોગના નિવારણની પેઠે આંપતા ઉપાયો લેવાની જરૂર છે. મહાત્માઓ ગુરૂઓ શિખામણ આપી શકે છે. શુભ અશુભ માર્ગ દેખાડે છે પરંતુ વિવેકથી પ્રવૃત્તિ, નિવૃત્તિ કરવી તે તો સર્વના સ્વતંત્ર વિચાર પર છે. જેનો ઉદ્ધય થવાનો હોય છે તેને સાચી શિખામણ બહાલી લાગે છે અને તે પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરે છે. જેઓને સવળું પણ અવળું પરિણામે છે એવાઓને શિખામણ ખરેખર ત્રિદોષની પેઠે શુભ પરિણમતી નથી. સત્ય સ્વાતંત્ર્ય, ઉન્નય, શુદ્ધપ્રેમ, પરસ્પરોપકાર વગેરે ગુણો ખીલ્યાથી દેશની વા સમાજની ઉન્નતિ થાય છે. સત્ય ગુરૂઓની શિક્ષાને જેઓ પ્રાણુર્પણ કરીને આદરે છે તેઓનું કલ્યાણ થાય છે. અને અણુર્પણથી

(૨૨)

તેઓ મહાન અને છે. ગુરુભક્તો ગુરુની શિક્ષા માનીને નીચના ઉચ્ચ અને છે અને ઉચ્ચ લોકો પ્રમાદથી પતન પામી નીચ અને છે. પોતાના હાથમાં પોતાનું કલ્યાણ છે. પરસ્પર એક બીજાની સાથે સાંકળના અકોડાની પેઠે જોડાઈ એક બીજાનું ભલું કરી અનંત સુખમય જીવન પ્રાપ્ત કરે.

શ્રીમાન મહારાજ શ્રી સયાજીરાવ ગાયકવાડ સરકારે સ્થાપન કરેલી સરકારી ગુજરાતી શાળામાં ગુજરાતી છટ્ટા ધોરણ સુધી અભ્યાસ કરી ઉત્તીર્ણ થવાથી ગુણાનુરાગદષ્ટિએ તેમનું કાવ્ય રચવામાં આવ્યું છે. પરગુણપરમાણું પર્વતીકૃત્ય નિત્યં નિજહૃદિ વિકસન્તઃ સન્તિ સન્તઃ કિયન્તઃ શ્રીમાન મહારાજ શ્રીસયાજીરાવ ગાયકવાડ સરકારના ગુણોથી આકર્ષાઈને અમોએ તેમના ગુણોનું કાવ્ય લખી તેમનામાં વિજ્ઞપુર વગેરેની ઉન્નતિ કરવાની ભાવનાનો હાર્દિક સદેશ, સ્વહૃદય દ્વારા પ્રેર્યો છે. શ્રીમાન સુખા સાહેબ સંપતરાવ ગાયકવાડ સરકાર સં. ૧૯૭૨ ના ફાલ્ગુનમાસમાં વિજ્ઞપુરમાં આવ્યા હતા ત્યારે તેમને વિદ્યાપુર-વિદ્યાશાળામાં આતુવર્ણિક પ્રજ્ઞની ઉન્નતિ સંબંધી જાહેર બોધ આપ્યો હતો તેથી તેમના હૃદયમાં ઉડી છાપ પડી હતી. તેમજ કડીપ્રાંતના સુખા સાહેબ રા. રા. ગોવિંદભાઈ હાથીભાઈ જ્યારે સં. ૧૯૭૦ માં અમને મહેસાણામાં મળ્યા ત્યારે તેમને અનેક વાજતા સંબંધી ઉપદેશ આપ્યો હતો તથા તેમને લાડોલમાં પણ સમાગમદ્વારા ઉપદેશ આપ્યો હતો એ પ્રમાણે ગાયકવાડ સરકાર શ્રીમાન મહારાજ શ્રી સયાજીરાવના રાજ્યમાં શાંતિ-ઉન્નતિ પ્રસરે એમ સત્તાધિકારીયો વગેરેને પ્રસંગોપાત્ત ઉપદેશ આપવામાં આવે છે એમાં કંઈ ફરજ કરતાં વિશેષ કરવામાં આવતું નથી. પૂર્વ કાળમાં મુનિયો પોતાની ફરજ અદા કરવા માટે રાજ્યો અને પ્રજાને વારંવાર પ્રસંગોપાત્ત ઉપદેશ આપી તેઓનું જીવન સુધારતા હતા. એવા મુનિવરો પ્રગટે અને વિશ્વ સમાજની પ્રગતિ કરવામાં આત્મ સામર્થ્ય વાપરો અને સર્વનું કલ્યાણ કરે. इत्येवं ॐ शान्तिः ३

શ્રીવીરપ્રભુ પદ્મપરંપર જૈનશ્વેતાંબર જગદ્ગુરુ શ્રીહીરવિજય-
સૂરિ પારંપર્યપદધારક શ્રીસુખસાગરજી શિષ્ય બુદ્ધિ-
સાગરસૂરિણા રચિત વિદ્યાપુર વૃત્તાંતઃ સંપૂર્ણઃ ॥

शेठ भगनलाल कंकुचंद, विजयपुर (गुजरात).

SETH MAGANLAL KANKUGHAND.

BOMBAY.

श्रीकृष्ण प्रेस, मुंबई २.

શેઠ મગનલાલ કંકુચંદનું જીવનચરિત.

૧૫

શેઠ કંકુચંદ બહેચરના વડવાઓનો ઇતિહાસ.

જૈન શેઠ કંકુચંદ બહેચરના વડવાઓ અસલ ભારવાડમાં બિન્નમાલ નગરમાં રહેતા હતા. લાડોલના મહાતમા વહીવંચા (ચૈત્યવાસમાંથી ગૃહસ્થ કુલ ગુરૂ તરીકે ઉતરી આવેલા) પ્રખ્યાત છે, તેમની ગાદી પર મણિલાલ હીરાચંદ તથા હાથીચંદ હીરાચંદ છે. મણિલાલની પ્રાચીનવહીમાંથી નીચે પ્રમાણે પેઢીઓ ઉતારી છે.

૧ રાજ બશવંતસિંહ	૯ રાજ કલ્યાણસિંહ
૨ રાજ અભયસિંહ	૧૦ રાજ મદનસિંહ
૩ રાજ કરણસિંહ	૧૧ રાજ જીવાનસિંહ
૪ રાજ મદનસિંહ	૧૨ રાજ પ્રતાપસિંહ
૫ રાજ અર્જુનસિંહ	૧૩ રાજ બદેસિંહજી
૬ રાજ બલુતસિંહ	૧૪ રાજ મદારસિંહજી
૭ રાજ અજમલસિંહ	૧૫ રાજ અહલુતસિંહજી
૮ રાજ રાજમલસિંહ	૧૬ રાજ પંચબાણજી

સોળમી પેઢીએ આવેલ પંચબાણજીથી તેમની પેઢીનો વિશેષ ઇતિહાસ માલુમ પડે છે. ઉપરના રાજાઓતું ગૌતમ ગોત્ર-સૂર્યવંશ અને ગોત્રદેવી અંબિકા હતી. રાજ પંચબાણજીના ગુરૂથી પૂર્ણિમાગચ્છીય શ્રીપદ્મદેવ સૂરિ હતા. સં. ૧૧૯૧ માં પંચબાણજી જન્મ્યા હોય વા રાજ્ય યોગ્ય થયા હોય એમ પેઢીનામાંથી અનુમાન થાય છે. પદ્મદેવસૂરિના યોધથી શ્રીપંચબાણે શ્રાવકતાં વ્રત ઉચ્ચર્યાં હતાં. અને તેમને વીશાશ્રીમાલી તરીકે ક્ષત્રિયવર્ગમાંથી દાખલ કર્યાં-અગિયારમા સૈકામાં. (બારસેની સાલમાં) શ્રી માનતુંગસૂરિના એક શિષ્ય પદ્મદેવસૂરિ નામના થયા તથા એક નારાયંદ સૂરિના શિષ્ય અને શ્રીતિલકસૂરિના શિષ્ય પદ્મદેવસૂરિ થયા-પદ્મદેવસૂરિએ સિદ્ધસેન-દિવાકરના રચેલ લઙ્કિષ્ઠપ્રપંચ ગ્રન્થ પર લઙ્કિષ્ઠપ્રપંચ પ્રબોધિકા

(૨૪)

નામની લઘુ ટીકા રચી છે. તથા **યોગરહસ્ય** નામનો ગ્રન્થ તેમણે રચ્યો છે. પૂર્ણિમાગચ્છીય પટ્ટાવલિની પ્રાપ્તિ થતાં તેનો વિશેષ નિર્ણય થાય તેમ છે. રાજ્ય પંચઆણુજને અગિયાર રાણીઓ હતી. દશ મહેતા હતા. રાજ્ય પંચઆણુ બિન્નભાગમાં વસનાર આર હમ્મર છસે પાંચીશ જૈનોના ઘેર લહાણું કર્યું. તેમાં પ્રતિ ગૃહે એક સુવર્ણ મહોર, એક પાંચ શેરની યાળી અને એક લાડવો એ પ્રમાણે લહાણું કરી. તેણે જૈનધર્મની સારી રીતે પ્રભાવના કરી.

રાજ્ય પંચઆણુની પદ્માવતી રાણીના ઉદરથી પદ્મસિંહનો જન્મ થયો, રાજ્ય પદ્મસિંહની ભાર્યા પ્રેમલાદેવીથી ખેતાક પુત્રનો જન્મ થયો. ખેતાકના વખતમાં બિન્નભાલમાં યુદ્ધ થયું હોય તેમ જણાય છે. કારણ કે ખેતાકે બિન્નભાલનો લાગ કર્યો અને તે વટપદ્ર (વડોદરા)માં આવ્યા. વડોદરામાં ખેતાકસિંહે આવન જિનાલયવાળું મહાવીર પ્રભુનું દેરાસર બંધાવ્યું અને તેણે આગમોને લખાવવામાં પાંચ લાખ રૂપૈયા ખર્ચ્યાં. ખેતાની ભાર્યા મનેવરીના પુત્ર સોમરાજ થયા. વડોદરામાં રાજ્યવિરોધ થવાથી તેઓ ત્યાંથી નીકળ્યા અને વિસનગરમાં આવી વસ્યા. સોમરાજના પુત્ર ભીમા અને મુના એ બે થયા. તેમાં મુનાએ સંતતિના કારણે જૈન ગૃહસ્થ કલગુરુના વચન પ્રમાણે દેવીના આદેશથી દશાશ્રીમાલીની કન્યા પરણ્યા ત્યારથી તેમનો વંશ દશાશ્રીમાલી તરીકે ઓળખાવા લાગ્યો. સં. ૧૨૮૦ લગભગમાં વસ્તુપાલે અને તેજપાલે પાટણમાં ચોરાશી જાતના વાણિયાની ન્યાત કરી. તેમાં વસ્તુપાલ અને તેજપાલના પક્ષમાં રહી જેઓ ન્યાતમાં જમ્યા તે દશા કહેવાણા અને જે ન જમ્યા તે વીશા કહેવાણા. વાણિયાની ખીલ પણ નાતોમાં આવા અનેક કારણથી દશા અને વીશાના ભેદ પડ્યા છે.

શેઠ મુનાના પુત્ર દેવો, રાણો, સાલિંગ, વીકા અને નાના એ પાંચ થયા. દેવાના પુત્ર જોટા અને સોમલ થયા. જોટાના પુત્ર સંશવણ, સાંડા અને વિક્રમ એ ત્રણ થયા. સરવણના પુત્ર માંડક અને ભોડુ થયા.

સં. ૧૩૮૫ ની સાલમાં વિસનગરમાં જોટાના પુત્રોએ શ્રીપાર્શ્વનાથનું દેરાસર બંધાવી સાત લાખ રૂપૈયા ખર્ચ્યાં, શ્રીપાર્શ્વનાથપ્રભુની પ્રતિમાની ગુરૂ શ્રીદેવસાગરસુરિએ પ્રતિષ્ઠા કરી.

શેઠ માંડકના પુત્ર ભીમા,

(૨૫)

શેઠ બીમા	નાયા-પુત્ર રૂપા	કંકુચંદના પુત્રો
શેઠ હાપા	રાજુવા	૧ રવચંદભાઈ
શેઠ કરમશી	જગમલ	૨ ઘડેલાભાઈ
શેઠ નાનંગ	મંગલજી	૩ મગનલાલ
શેઠ પાસા	પ્રતાપ	૪ બાદરભાઈ
શેઠ નાયા	કીશોર	૫ ઉમેદભાઈ
	કરમચંદ	
	બહેચર	
	કંકુચંદ	

હાપા વા તેના પછીના વંશજો વીસનગરમાંથી સાબરમતીના કાંઠા પર આવેલા ઘાંટુમાં આવીને વસ્યા. ઘાંટુનો સં. ૧૮૪૨ ની લડાઈમાં નાશ થયો ત્યારે રાજુવા શેઠ ઘાંટુનો ત્યાગ કરીને જૂના સંઘપુરમાં આવીને વસ્યા. માંડકના વંશમાંના કેટલાક કલોલ પાસેના ડુંગુચા ગામમાં જઈ વસ્યા છે તે હાલ વિદ્યમાન છે. સં. ૧૮૫૫ ચૈત્ર વદિ બીજે કીશોર શેઠ સંઘપુરથી સંઘદ્વારા સિદ્ધાચલની યાત્રા કરી. સં. ૧૮૭૩ માં કીશોર શેઠ તારંગાજીનો સંઘ કહાડયો. સં. ૧૮૭૪ માં ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૪ ચૌદશે મૂલ નાયક ચંદ્રપ્રભુને શેઠ કીશોરે ડુંગાદીએ ખેસાડ્યા, તે વખતે મલુકચંદ કીશોરે શ. ૧૦૧ ચડાવો લીધો હતો. હાલ સંઘપુરના કેટલાક વૃદ્ધ પુરૂષો કહે છે કે ચંદ્રપ્રભુની પ્રતિમા ઘાંટુથી લાવવામાં આવી હતી અને હાલ જૂના સંઘપુરના દેરાસરમાં જૂના લેખનાં બે પાટીયાં છે તે પણ ઘાંટુથી લાવવામાં આવ્યાં હતાં અને ઘાંટુમાંથી બે લેખનાં પાટીયાં વિજપુરમાં ચિંતામણિના દેરાસરમાં લાવવામાં આવ્યાં હતાં. પણ તેનો તપાસ કરતાં પત્તો લાગતો નથી. ઘાંટુથી શ્રીસંભવનાથની પ્રતિમાને લાવવામાં આવી છે. સં. ૧૯૨૪ લગભગમાં જૂનું સંઘપુર પાણીની ની રેલમાં તણાયું પછી નવું સંઘપુર વસ્યું. જૂના સંઘપુરમાંથી ચંદ્રપ્રભુની પ્રતિમાને નવા સંઘપુરમાં લાવવામાં આવી. હાલ જૂના સંઘપુરના દેરાસરામાં ૬૬ શ્લોકથી ૧૧૫ શ્લોક સુધીનાં

(૨૬)

એ પાટીયાં છે. તે લેખનો ઉતારો પ્રસ્તાવનામાં કરવામાં આવ્યો છે, શેઠ કીશોર પ્રતાપે વિજાપુરના ચિંતામણીના દેરાસરમાં શાંતિનાથની પ્રતિમા પધરાવી, તથા એ નવકારશીઓ કરી. સં. ૧૮૬૨ માં વૈશાખ શુદ્ધ ત્રીજના રોજ શેઠ કીશોરનો વસ્તાર વિજાપુરમાં આવી વસ્યો. સં. ૧૮૮૮ના ફાલ્ગુણ શુદ્ધ ત્રીજના રોજ કરમચંદભાઈએ દીક્ષા લીધી, તેમનું નામ કીર્તિવિમલ પડ્યું, તે વખતે એ નવકારસી યદ તેમાં એકેક નવકારશીમાં એતાલીશ મણુ ધીનો શીરો વર્ષો. એ માસનું તપ કરીને કીર્તિવિમલજી સ્વર્ગમાં ગયા. શેઠ કરમચંદ કીશોરના પુત્ર શેઠ બહેચર યયા અને તેના પુત્ર કંકુચંદ યયા. શ્રીમાલીવાડામાં કીશોર શેઠનો વસ્તાર સં. ૧૮૬૨ થી આવ્યો, તેને હાલ સો વર્ષ અને ઉપર આર વર્ષ થયાં છે.

શેઠ મગનલાલનો જન્મ.

વિજાપુરમાં શ્રીમાલીવાડામાં શેઠ કંકુચંદ બહેચરનું ઘર છે. કંકુચંદ શેઠની પત્નીનું ખુશાલબાઈ નામ હતું. તેની કુખથી સ્વચંદ, ઘહેલાબાઈ, મગનલાલબાઈ, બાદરબાઈ અને ઉમેદબાઈ એ પાંચ પુત્રોનો જન્મ થયો. કંકુચંદ અને ખુશાલબાઈની જૈનધર્મપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા હતી. તેઓ બંને ઇશ્વર દેવ ગુરૂ અને ધર્મનું આરાધન કરવામાં સદા તત્પર રહેતાં હતાં. સાધુઓનું વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરવા માટે કંકુચંદભાઈ દરરોજ જતા હતા. જૈનધર્મની તે બંનેમાં હાડોહાડ શ્રદ્ધા હતી. કુદેવ, કુશુર અને કુધર્મની માન્યતાથી સદા દૂર રહેતાં હતાં. શુભકર્મથી સુખ અને અશુભ કર્મથી દુઃખ થાય છે એવી શ્રીવીરપ્રભુની વાણીની શ્રદ્ધાથી તેઓ રંગાયાં હતાં. તેમણે જગતના અનેક અનુભવ લીધા હતા. દુઃખ અને સુખના દિવસોની દશામાંથી તેઓ પસાર થયાં હતાં. સર્વ જીવોની દયા પાળવામાં તેઓ બંને સદા તત્પર રહેતાં હતાં. શ્રી જિનેન્દ્રપ્રભુની ભક્તિ કરવામાં તેઓ ધણો સમય વ્યતીત કરતાં હતાં. સં. ૧૯૧૮ ની સાલમાં શેઠ મગનલાલનો જન્મ થયો. ' પુત્રનાં લક્ષણ પારણામાં ' એ કહેવતના અનુસારે મગનલાલના ગુણોનો આભાસ યદા લાગ્યો. માતાના નાત્સલ્ય પ્રેમાશ્રુતના પાનથી મગનલાલ દરરોજ વધવા લાગ્યા. બાલ્યાવસ્થામાં માતા અને પિતાનો પુત્રપર જે પ્રેમ હોય છે તેનું વર્ણન યદ શક્યું નથી. માતા સ્વર સમાન છે અને પિતા વ્યંજન સમાન છે. પિતા આકાશ સમાન છે તો માતા પૃથ્વી સમાન છે. માતાની પૂર્ણ પ્રેમદષ્ટિથી અને પિતાના સ્નેહથી બાલ્યાવસ્થાની સુખમય જીવિતો ખ્યાલ ખરેખર ગમે તેવી અવસ્થામાં કોઈને આવ્યા વિના રહેતો નથી. કલ્પવૃક્ષની શીતળછાયા

(૨૭)

સમાન માતાના ખોળામાં તેઓ લાડથી ઉછર્યા. ખુશાલમાતાના કોડ પૂજ્ય થયા. બાલ્યાવસ્થામાં તેમણે રમતગમતથી પોતાના શરીરને પુષ્ટ કર્યું. તેઓ પાંચ છ વર્ષના થયા બાદ માતાપિતાએ નિશાળમાં મૂકવાનો વિચાર કર્યો. શ્રીમાલીવાડામાં ધનેશ્વર મહેતાની નિશાળમાં તેમને નિશાળધરણાપૂર્વક બેસાડવામાં આવ્યા. હાલના કરતાં તે વખતની ગામડી શાળાઓ જૂદા પ્રકારની હતી. ગામડી શાળાઓનું બહુમણુ અર્ધુ ૩-૪-૫ રૂપૈયામાં સમાઈ જતું હતું. તેમણે બે ત્રણ વરસ પર્યાંત ગુજરાતી શાળામાં અભ્યાસ કર્યો અને તે વખતે લણુનાર વિદ્યાર્થીઓમાં પ્રથમ નંબરે ઉત્તીર્ણ થયા. પશ્ચાત્ સુબાઈમાં અંગ્રેજી ભાસ્તરનો યોગ મળ્યાથી તેમણે અંગ્રેજી એક વ્યુકનો અભ્યાસ કર્યો. પશ્ચાત્ પંદર સોળ વરસની ઉંમર થતાં તેઓ નોકરીએ લાગ્યા. તેમનામાં સારા સદ્ગુણો અને પ્રમાણિકપણું ખીલ્યું હતું, તેથી કોડામાં તેમની પ્રતિષ્ઠા વધવા લાગી. તેમના પિતા તેમને વારંવાર પરદેશ વેપાર કરવા જવા માટે શિખામણુ આપતા હતા. શેઠ રવચંદ કંકુચંદ કે જે તેઓના મોટા બાઈ હતા તેમની સાથે તેઓ સુબાઈ ગયા હતા; ત્યાં તેઓ અનેક જાતના વેપારનો અનુભવ કરવા લાગ્યા. પોતાની પ્રમાણિકવૃત્તિથી અને અન્યોને આકર્ષણુ કરવાની શક્તિથી મોટા મોટા જૈન વેપારી શેઠીયાઓને પ્રિય થયા. સંવત્ ૧૯૪૪ ની સાલમાં તેમણે સુબાઈમાં પોતાના નામની કમીશન એજન્ટની દુકાન શરૂ કરી. તે નામ અને ધંધો હાલ સુધી કાયમ છે. પોતાના પુણ્યના પ્રતાપે કાપડ વગેરેની દલાલીમાં સારી રીતે શવવા લાગ્યા અને તેથી લક્ષ્મી વધવા લાગી.

સંવત્ ૧૯૩૬ ની સાલમાં તેમનું અહમદનગરની જૈન કન્યા બાઈ મેનાબાઈની સાથે પ્રથમ લગ્ન થયું. બાઈ મેનામાં સ્ત્રીના ગુણો હતા તેથી તે બાઈ મગનલાલને સંસાર વહેવારમાં ચઢતીની કળામાં એક કારણુ રૂપ થઈ. બાઈ મેનાનો સ્વર્ગવાસ સંવત્ ૧૯૪૯ ની સાલમાં થયો, અને તેજ સાલમાં સંધપુરની શ્રાવિકા ચંદનની સાથે તેમનું લગ્ન થયું. ચંદન એક સારા કુળમાં જન્મેલી જૈન કન્યા હતી. બાઈ મેનાના બાઈ લલ્લુબાઈ ફરમચંદ કે જેઓ સં. ૧૯૪૬ થી મગનલાલ શેઠની પાસે છે તેમની સાથે બાઈ ચંદનનો બાઈ કરતાં પણુ વિશેષ સંબંધ હતો. તેઓ બાઈ ચંદનના ગુણોની ઘણી પ્રશંસા કરે છે અને કહે છે કે કુટુંબને જાળવવા માટે અને પતિની સેવા ચાકરી કરવા માટે ચંદનના જેવા ગુણો ખીજમાં મેં જાગ્યે જોયા હશે. વિજયપુર અને આસપાસના જે જે સગાસંબંધીઓ સુબાઈમાં

(૨૮)

આવતા તેઓની સેવા આકરી કરવા માટે તે કચ્છા રાખતી નહોતી. પોતાના કુટુંબને તે પ્રસંગોપાત્ત સારી સલાહ આપ્યા કરતી હતી. શેઠ મગનલાલ કંકુચંદને પણ તેની સલાહ ઘણી ઉપયોગી થઈ પડતી હતી. પોતાના પતિ જ્યારે કોઈ કોઈ વખતે ચિંતામય થતા ત્યારે તેમને ઘણી ધીરજ આપતી હતી, અને સંસારના સાથી તરીકે પોતાની નેક ટેક સદા અદા કરતી હતી. તેનામાં ગંભીરતા, માયાળુ સ્વભાવ, અતિથિ સત્કાર, પરાપકાર વૃત્તિ, સર્વના સારામાં ભાગ, સહનરીલીલતા, નમ્રતા, વિવેક વિગેરે ઘણા ગુણો ખીલ્યા હતા. શેઠ મગનલાલ કંકુચંદને જરા માત્ર પણ ઝોઝું આવવા દેતી નહોતી. ટુંકામાં સુશીલ પત્ની તરીકેની ખ્યાતિ તેણે મેળવી હતી. તેઓ મુંબઈ જેન મહિલા સમાજમાં પેટ્રન હોવાનું માન ધરાવતાં હતાં. આઠ ચંદનને પુણ્યથોએ એક પુત્ર થયો હતો પણ તે ગુન્ડો ગયો. આઠ ચંદનના કુંકુંમ પગલાંથી કુટુંબમાં લક્ષ્મી વધવા લાગી અને જ્યાં જ્યાં તેમના કુટુંબની પ્રતિષ્ઠામાં વધારો થવા લાગ્યો. આઠ ચંદને પોતાના પતિ સાથે ઘણી યાત્રાઓ કરી, સાધુ સાધ્વીઓને દાન આપ્યાં અને ઘણા મુનિયોનાં વ્યાખ્યાન સાંભળ્યાં. સં. ૧૯૬૮ ની સાલમાં તેમનો સ્વર્ગવાસ થયો.

સંવત્ ૧૯૬૮ ની સાલમાં ગઢોડાની આઠ મંગુતી સાથે શેઠ મગનલાલ કંકુચંદનું ત્રીજી વખત લગ્ન થયું. તે આઠ હાલ હયાત છે; અને તે આઠ પણ સારા સદ્ગુણો ખીલવી પૂર્વની ઝોઝોની પેઠે પ્રખ્યાત થાય એવી ઇચ્છા રાખવામાં આવે છે.

શેઠ મગનલાલ કંકુચંદના મોટાભાઈ સ્વચંદભાઈ ગુણીયલ હતા. તેનામાં ગંભીરતા અને શાન્તતા હતી. પોતાના કુટુંબનું પ્રતિપાલન કરવામાં તેઓ દક્ષ હતા. તેઓ પોતાની પાછળ સુશીલ જ્ઞેશંગભાઈ નામના પુત્ર મુકીને સંવત્ ૧૯૪૯ ની સાલમાં સ્વર્ગવાસી થયા. શેઠ મગનલાલના પિતા કંકુચંદભાઈ સં. ૧૯૫૨ માં સ્વર્ગવાસી થયા. શેઠ આદરભાઈ કંકુચંદ સંવત્ ૧૯૫૮ માં સ્વર્ગવાસી થયા. સંવત્ ૧૯૬૩ માં ઘેલાભાઈ કંકુચંદ પોતાની પાછળ આલચંદ નામના પુત્રને મુકી સ્વર્ગવાસી થયા. તેમના સૌથી લઘુ અંધુનું નામ ઉમેદભાઈ છે, તેઓ ઘણા આહોશ છે અને અસંત માયાળુ છે.

શેઠ આદરભાઈ કંકુચંદની પાછળ તેમની મીલકતમાંથી રૂપીઆ દશહજાર ખરચી આદરભાઈના નામથી વેશીવાડામાં આદરવાડી બંધાવી છે. સંવત્ ૧૯૬૬ ની સાલમાં પંડિત રવિહત લક્ષ્મીશંકરને પગાર આપી આદરવાડીમાં

(૨૯)

જૈન શ્રાવિકાઓને ભણાવવા માટે પાઠશાળા સ્થાપી છે. તે પાઠશાળા હાલ પણ ચાલે છે. અનેક પાઠશાળાઓને શેઠ મગનલાલ કંકુચંદે મદદ કરી છે.

તેમનામાં દયા ગુણુ પ્રતિદિન ખીલતો જાય છે. સંવત્ ૧૯૫૬ ની સાલમાં ગુજરાત મારવાડ વગેરેમાં ભયંકર દુકાળ પડ્યો ત્યારે શેઠ મગનલાલ કંકુચંદે મુંબાઈમાં ઘણા ગરીબોની તથા પાંજરાપોળોની ટીપોમાં મદદ કરી હતી, અને ઘણી ટીપો શેડીઆઓ પાસે જાતે જઈ ભરાતી હતી. વિજ્ઞપુરમાં સંવત્ ૧૯૫૬ ની સાલમાં પશુઓને ઘણું દુઃખ પડ્યું ત્યારે મુંબાઈમાં પાંજરાપોળની ટીપ કરાતી રૂપીઆ દશહજારને આશરે ભરાતી આપ્યા તથા મુંબાઈ મોતીના કાંટેથી વિજ્ઞપુરની પાંજરાપોળ માટે રૂ. ૨૦૦૧ નું વર્ષાસન બાંધી આપવામાં મદદ કરી. તથા સંવત્ ૧૯૫૬ ની સાલમાં દુષ્કાળીઆઓને તબ મહીના સુધી મમરા ચણા આપી મદદ કરી હતી.

શેઠ મગનલાલ કંકુચંદે અનેક મનુષ્યોને ગુપ્તદાન આપ્યાં છે. તે અત્ર નેંધમાં લાવવા જેવાં નથી.—ગુપ્તદાન આપવાથી અનંત પુણ્ય ઉત્પન્ન થાય છે. ઘણી શ્રાવિકાઓને તેમણે ગુપ્તદાન આપી મદદ કરી છે અને અનેક શ્રાવિકાને પણ ખાતગીમાં મદદ કરી છે. માત્ર જૈનોને દાન આપી સહાય કરે છે એટલું જ નહીં પણ સર્વ સાધારણ મનુષ્યોને મદદ કરે છે. અમદાવાદની જૈન બોર્ડિંગમાં બે વિદ્યાર્થીઓને સ્કોલરશીપ તરીકે દશ રૂપીઆ કેટલાક વરસ આપવામાં આવ્યા છે. રાજકોટની જૈન બોર્ડિંગમાં તેમણે રૂપીઆ સા બક્ષીસ આપેલા છે. મુંબાઈમાં સ્થપાએલા મહાવીર જૈન વિદ્યાલયમાં તેમણે દરવર્ષે રૂપીઆ પચાસ દશ વરસ સુધી આપવા કબૂલ્યું છે. પાલીતાણાના જૈન બાલાશ્રમ વગેરે અનેક ખાતાંઓમાં વખતો વખત તેમણે ઘણું મદદ કરેલી છે અને કરે છે.

જીવદયા સંધપુર, ધસાયતા, રામપુરા, મહુડી, હીરપુરા વગેરે સાબરકાંઠાના તેર ગામોમાં દશેરાને દીવસે પશુવધ થતો હતો તે બંધ કરાવ્યો છે. હાલ પણ તેમની પશુવધ બંધ કરાવવામાં પ્રયત્નિ છે. આગલોડમાં દશેરાને દીવસે એક ભેંસ મરાતી હતી તેનો અટકાવ કરવા માટે અમલદાર વર્ગને કહી આજ સાલમાં સારી સહાય આપી છે—બંધ થયો છે.

સંવત્ ૧૯૬૭ ની સાલમાં ગુજરાતમાં દુષ્કાળ પડ્યો ત્યારે વિજ્ઞપુરની પાંજરાપોળમાં અનેક પશુ આવવા લાગ્યાં. તેમના માટે તેમણે સારો બંદોબસ્ત કર્યો છે. સંવત્ ૧૯૭૧ ના દુષ્કાળમાં તેમણે ગાય ભેંસોના ચારામાં ઘાસની સારી મદદ આપી છે.

(૩૦)

દક્ષિણમાં નેપાળી ગામમાં સં. ૧૯૪૯ ની સાલમાં જીનેશ્વર ભગવાનના પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવમાં તેમણે મોટા આગેવાની ભર્યો ભાગ લીધો હતો. નેપાળી તરફની એક શ્રાવિકાએ ૩૫૧ આ ત્રીસ હજાર ખરચી આસપાસના જૈનોને તેડાવ્યા હતા. દરરોજ સત્તર હજાર માણસો જમતાં હતાં. આઠ દીવસ સુધી સત્તર હજાર જૈનોને જમાડવાની તે બાઇ તરફથી સર્વે વ્યવસ્થા શેઠ મગનલાલ કંકુચંદે કરી હતી. રથ, ટોળી, વાગ્ગ વિગેરે સાહિલ તેઓ મુંબાઇથી લઇ ગયા હતા. તે જીલ્લામાં પાંજરાપોળ નહીં હોવાથી ભાંતા જૈનોને ઉપદેશ કરી એક મોટી ટીપ કરાવી ગૌરક્ષાખાતું સ્થાપન કર્યું હતું.

જૈન અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસાર મંડળને મદદ-સવત ૧૯૬૪ ની સાલમાં માણસામાં મુનિરાજ શ્રીબુદ્ધિસાગરજીએ ચોમાસું કરી જૈન અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસારક મંડળની સ્થાપના કરી. તે વખતે ત્રણ ચાર હજાર જૈન ભેગા થયા હતા; અને ત્રણ દિવસ સુધી ગુરૂ મહારાજ તરફથી જાહેર વ્યાખ્યાન આપવામાં આવ્યાં હતાં. શેઠ વીરચંદ કૃષ્ણજીએ તથા માણસાના સંઘે ત્યાં પધારેલા સંઘની ભક્તિ કરવામાં ખામી રાખી નહોતી. શેઠ વીરચંદ કૃષ્ણજી, શેઠ મગનલાલ કંકુચંદ, શાહ લલ્લુભાઈ કરમચંદ, પાદરાવાળા વકીલ શાહ મોહનલાલ હીમચંદભાઈ, સુરતના જવેરી શાહ જીવણભાઈ ધરમચંદ તથા અમદાવાદના પ્રખ્યાત શેઠ જગાભાઈ દલપતભાઈ વગેરેએ અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસારક મંડળમાં આગેવાની ભર્યો ભાગ લીધો હતો. તે અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ મારફતે હાલ છત્રીશ સાડત્રીસ પુસ્તકો છપાવી બહાર પાડવામાં આવ્યાં છે. શેઠ મગનલાલ કંકુચંદે અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ માન્દ્ય કુમારપાળ ચગ્નિ છપાવી બહાર પાડ્યું છે તથા ગહુલ્લીસંઘ પુસ્તક છપાવતે બહાર પાડ્યું છે. તથા આનંદધનપદ-સંઘ ભાતાર્ય નામના પુસ્તકમાં ઘણી સારી મદદ કરી છે. તથા આરોગ્ય દર્પણ નામના વૈદ્યીય પુસ્તક છપાવવાના કામમાં પણ સારી સાહાય આપી છે. તથા ઐતિહાસિક વિદ્યાપુર જુતાંત નામનું આ પુસ્તક પણ પોતાના ખર્ચે છપાવી બહાર પાડ્યું છે.

શેઠ મગનલાલ કંકુચંદ ઓર્ડીંગ-વિજાપુરમાં તા. ૨૫-૩-૧૯૧૨ સંવત ૧૯૬૭ ની સાલથી દર વર્ષે ૩૫૧ આ દોઢસોની સાહાય આપી સાર્વજનિક પરદેશી વિદ્યાર્થીઓ માટે ઓર્ડીંગ સ્થાપન કર્યું છે. તે ઓર્ડીંગમાં હાલ વીસથી પચીસને આશરે વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરે છે. તે ઓર્ડીંગના

(૩૧)

નિયમો અંગ્રેજી શાળાના પ્રસિદ્ધ પરમાર્થી માસ્તર કાળીદાસ યુનીલાલ કીનખાપવાળા તરફથી ઘડાવી તૈયાર કરવામાં આવેલા છે. શેઠ મગનલાલે હાલ તે બોર્ડિંગમાં રૂપીઆ ત્રણ હજારના વ્યાજની વાર્ષિક મદદ-આશરે રૂ. ૧૮૦ આંકે એકસો તે એશીની-કરી છે.

શેઠ મગનલાલ કંકુચંદની આની સાર્વજનિક પરોપકારિક દાન વૃત્તિથી વિજ્ઞપુરના સર્જનોને ઘણાજ આનંદ થયો છે. ઉપર કહેલી રૂપીઆ ત્રણ હજારની રકમની ઉદાર દાનવૃત્તિ માટે અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસારક મંડળ તરફથી તેમને ધન્યવાદ આપવામાં આવે છે. હાલના ઊંઝમણા પ્રસંગે આચાર્ય શ્રી યુદ્ધિસાગરજી મહારાજના ઉપદેશથી બોર્ડિંગને ઉપર પ્રમાણે ત્રણહજાર રૂપીઆના વ્યાજની વાર્ષિક મદદ તથા વિજ્ઞપુરના તથા તેમની દશાશ્રીમાળીની જ્ઞાતના જૈન વિદ્યાર્થીઓને મદદ કરવામાં રૂપીઆ એક હજારના વ્યાજની વાર્ષિક મદદ આપવા કબૂલ્યું છે; અને શેઠ તે વાતને જાહેર કરી છે.

વિજ્ઞપુરના બાગેવાનો તરફથી શેઠને આપવામાં આવેલું માનપત્ર નીચે મુજબ.

મહાગુણાલંકૃત સન્માન વિભૂષિત

શેઠ મગનલાલ કંકુચંદ

સુ. વિજ્ઞપુર.

અમે નીચે સહીઓ કરનારા વિજ્ઞપુર નિવાસી અમારા અંતઃકરણથી આપના પ્રત્યે કુદ્રતી રીતે ઉત્પન્ન થતા પ્રેમ તથા ઉપકારની નિશાની દાખલ અત્રેના આપે સ્થાપેલા વિદ્યાસહાયક વસ્તિગૃહના વિદ્યાર્થીઓ તરફથી આ અભિવંદન પત્ર અર્પણ કરીએ છીએ તે સ્વીકારી આભારી કરશો.

આપે તા. ૨૫-૩-૧૯૧૨ના રોજ વિજ્ઞપુરમાં વિદ્યાસહાયક વસ્તિ ગૃહ ઉઘાડી પર ગામના વિદ્યાર્થીઓને તેમના વિદ્યાભ્યાસમાં સરળતા કરી આપી હરેક પ્રકારની અનુકૂળતા કરી આપી છે એથી આપનો તેમના ઉપરનો અનહદ ઉપકાર થયો છે. આ સંસ્થામાં તેમને સામાન્ય, નૈતિક અને વ્યાવહારિક કૌશલથી આપવામાં આવે છે, એટલુંજ નહીં પણ તેમના ખર્ચની વ્યવસ્થા એવી વિવેકસર કરવામાં આવે છે કે બીજી આવી સંસ્થાઓ કરતાં અહીં ભોજન ખર્ચ ઓછું આવે છે. તે સઘળું અંગ્રેજી શાળાના હેડ માસ્તર રા. કાળીદાસ યુનીલાલ કીનખાપવાળાની આપે આ

(૩૨)

સંસ્થાના સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ તરીકે કરેલી પસંદગીને આભારી છે. આ સંસ્થાની ચારે તરફ ફેલાએલી કીર્તિને માટે વિદ્યાર્થીઓ, તેમના વડીલો તથા અત્રેની પ્રજા આપને ધન્યવાદ આપે છે.

આ ઉઠમણના શુભ પ્રસંગની યાદગારી માટે શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્ય યોગનિષ્ઠ મહાત્મા શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી સૂરિજી-જેઓની આ જન્મભૂમિ છે તે મહાત્માના સહઉપદેશ અને પ્રેરણાથી આપે રૂ. ૩૦૦૦] ત્રણ હજારના વ્યાજના રૂ. ૧૮૦] એકસો એંશી દર વર્ષે આ સંસ્થાના કાયમના નિભાવ માટે, તથા રૂ. ૧૦૦૦] ના વ્યાજમાંથી જૈન વિદ્યાર્થીઓને શિષ્યવૃત્તિ આપવા બદલ ટ્રસ્ટીડ કરવા ઇચ્છા દર્શાવી વિદ્યાદાન તરફ અપૂર્વ પ્રેમ બતાવતી આપનું નામ અમર કર્યું છે. આપના તરફથી બાદરવાડીમાં જૈનસ્ત્રીઓને ધાર્મિક કેળવણી આપવા માટેનો એક વર્ગ કેટલાંક વર્ષથી ચાલુ કરવામાં આવ્યો છે; આ ઉપરાંત પરોપકારાર્થે ખીજી ઘણી સંભાવતો આપના તરફથી થએલી સુપ્રસિદ્ધ છે. સ્વ પરોપકારથી પ્રમાણિકપણે એક બાહોશ વ્યાપારી તરીકે નામ કાઢી-લક્ષ્મી પ્રાપ્ત કરી તેનો સહમાર્ગે વ્યય કરો છો તેથી વિજયપુરની પ્રજાને ધણો હર્ષ થાય છે.

ગુણાઃ પૂજા સ્થાનં ગુણિષુ ન ચ લિફ્તં ન ચ વયઃ । આ મહાત્ વાક્યની સત્યતા આપના ગુણોએ બતાવી આપી છે. આપ સ્વભાવે શાન્ત પ્રકૃતિના છો, આપની અતિ તીવ્ર સંસ્કારી ઉચ્ચ બુદ્ધિ છે. આપની સાદાઇ વ્યાપારી આલમમાં વિખ્યાત છે.

આપણા નેકનામદાર પ્રતાપી શ્રીમંત સરકાર ગાયકવાડ સયાજીરાવ મહારાજ સાહેબ જેમણે પોતાના રાજ્યમાં કેળવણીની અભિવૃદ્ધિ કરી છે તેમની સરકાર તરફથી આ સંસ્થાને દર માસે રૂ. ૧૦] ની મદદ મળે છે તે જાણી તે બદલ રાજ્યપિતાનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનવાની આ તક-આ પ્રસંગે વિજયપુરની પ્રજા હાથ ધરે છે.

આપની પેઠે આપના કુટુંબીઓ તથા સ્નેહીઓ આ સંસ્થા તરફ પોતાની સહાનુભૂતિ દર્શાવી પ્રસંગોપાત્ત મદદ કરતા રહી આપના નામને દીપાવશે.

છેવટે અત્રેના એક જૈન અગ્રેસર નેતા અને દેશ હિતચિંતક અને બુધ્ધિ રૂપ સ્ફેરી તરીકે આપ હજી પણ વધારે ધન મેળવી આ સંસ્થાને માટે સારું હવા અજવાળાવાળું સુશોભિત મકાન બંધાવી આપાવવાનો તેમજ

(૩૩)

જૈન ડોમના ભલા માટે કાળજી રાખવાનો યશ પ્રાપ્ત કરી, અખંડ સુખાનંદ ભોગની દીર્ઘાયુષી થાઓ. એવી શુભ વાંછના પ્રદર્શિત કરી વિરમીએ છીએ.

વિજ્ઞપુર તા. ૨૦-૧૧-૧૯૧૧

લી. આપના અમો છીએ.

૧ શેઠ ભીખાભાઈ લલ્લુભાઈ ૧ દોસી મોહનલાલ જેઠાભાઈ
૧ દોસી ચુનીલાલ દલસુખભાઈ ૧ શા. બેચરદાસ પરશોતમદાસ
૧ વકીલ માધવરાવ સખારામ ૧ વકીલ વીરપાળ વર્ધમાન શેઠ

આ રીતે ઉજમણા પ્રસંગે તેમનો યોગ્ય સત્કાર કરવામાં આવેલો છે.

શેઠ મગનલાલ કંકુચંદુ ઉજમણુ:—જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ યુદ્ધિસાગર સૂરિના ઉપદેશથી અને પોતાના ભાવથી શેઠ મગનલાલ કંકુચંદુના મનમાં ઉઘાપન (ઉજમણુ) કરવાનો વિચાર થયો. દોશીવાડામાં ખાદર કંકુચંદુના નામની પંધાવેલી ખાદરવાડીમાં ઉજમણુ પંધાવાની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે અને સર્વ જાતની સગવડ કરવામાં આવી છે. શેઠ મગનલાલના મનમાં એવા પ્રકારનો વિચાર થયો કે મારા ઉજમણા પ્રસંગે મારી સત્તાવીશ (દશા શ્રીમાલીની ન્યાત-પંચ) ના જૈનો મારે ઘેર પધારે તો તેમની સારી રીતે ભક્તિ કરી શકાય. ત્રણ ચાર વરસથી તેમની સત્તાવીસમાં બે તડ પડ્યાં હતાં તેથી કોઈ રીતે ભેગી થઈ શકે તેમ નહોતી તો પણ તેમના મનમાં સત્તાવીશ ભેગી કરવાનો વિચાર થયો. જૈનાચાર્ય શ્રીમદ્ યુદ્ધિસાગર સૂરિ પાસે તે વાત તેમણે કહી અને તેમની સલાહથી સત્તાવીસના આગેવાનોને તેમના ઘેર બોલાવ્યા અને ગુરૂ મહારાજ પાસે તેમની સત્તાવીસના આગેવાનોને ઉપદેશ અપાવ્યો તેથી તે લોકોએ વિજ્ઞપુરના દોશી મોહનલાલ જેઠાભાઈને પંચાયતનામું લખી આપવાનું કહ્યું. સં. ૧૯૦૨ ના આસો વદિ ૧ ને દિવસે સત્તાવીના જૈનો વિજ્ઞપુરમાં એકઠા થયા અને આસો વદિ ૪ ને દિવસે સત્તાવીસના શેડીઆઓ આચાર્યશ્રી યુદ્ધિસાગરજી પાસે આવ્યા. તેમને ભેગા થવા-સંપ કરવા-અને ક્લેશ ટાળવા ધણી સરસ રીતે ઉપદેશ આપ્યો. તેથી મોહનલાલ જેઠાભાઈએ ખન્ને પક્ષની તકરારોને લખાવી લઈ તેનો ફેંસલો કરી આપ્યો. આથી શેઠ મગનલાલ કંકુચંદુને ત્યાં ઉજમણુની શોભામાં ચોર જાતનો વધારો થયો છે. સત્તાવીસ ગામના જૈનોને ઉતારો કરવા સર્વે જાતની સવડતા કરવામાં આવી છે, સંવત્ ૧૯૧૩ ના

(૩૪)

કાર્તિક વદિ ૫ થી ઉઝમણની શરૂઆત કરવામાં આવી છે. સત્તાવીસ ગામના જૈનો તથા આસપાસના ગામના જૈનો તથા મુંબાઇ વિગેરેથી પોતાના સંબંધી મિત્રો અને આડતીયાઓ વગેરેએ ઉઝમણમાં સારી રીતે ભાગ લીધો છે. ઉઝમણમાં આશરે છસે સાતસે રૂપિયાનાં (જૈન) પુસ્તકો મૂકવામાં આવ્યાં છે. એકંદર રીતે જોતાં શેઠ મગનલાલ કંકુચંદ્ર જ્ઞાનખાતામાં ને વિદ્યાખાતામાં આશરે પાંચ હજાર રૂપિયા ખર્ચ્યા છે. તેથી ઉઝમણમાં જ્ઞાનની મહત્તામાં સારો વધારો થયો છે. આવી રીતે હાલના જમાનામાં ઉઝમણ કરવામાં શેઠ પોતાને મજલા ગુરૂના ઉપદેશનો સારો ઉપયોગ કર્યો છે તેથી તેમને ધન્યવાદ ઘટે છે. શેઠની સંઘભક્તિની ઉદાર ભાવનાથી ઉદ્યાપનની શોભામાં વૃદ્ધિ થઇ છે. આ પ્રમાણે શેઠ મગનલાલ કંકુચંદ્રના હરતે અનેક શુભ કાર્યો અને એવું ઇચ્છવામાં આવે છે.

યાત્રાઓ:—શેઠ મગનલાલે શંત્રુજ્યની નવાણું યાત્રા સહકુટુંબ સં. ૧૯૬૭ માં કરી છે. તથા બાર ગાઉનો અને છ ગાઉનો સંઘ કહાડયો હતો. તેજ વર્ષમાં વૈશાખ વદિ ૬ ને દિવસે તીર્થની વર્ષગાંઠ હોવાથી તેઓએ નવે ટુંકમાં ભારે આંગી રચાવી હતી. તથા નવકારશી કરી હતી. જેમાં આશરે દશ હજાર સાધર્મિક બંધુઓએ લાભ લીધો હતો. ગિરનાર, સંજેશ્વર, અંતરિક્ષ, આયુ, તારંગા, ભોંયણી, કેશરીયા વગેરે અનેક તીર્થોની ચંદનબાષ્પ વગેરે પરિવાર સહિત યાત્રાઓ કરી છે અને તીર્થોમાં દેવભક્તિ, ગુરૂભક્તિ વડે પોતાના આત્માની ઉજ્જવલતા કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે.

ગુરૂભક્તિ:—શેઠ ગુરૂભક્તિમાં આસક્ત છે. શ્રીયુદ્ધિસાગરસૂરિએ સં. ૧૯૬૭ ની સાલમાં મુંબાઇ ચોમાસું કર્યું ત્યારે ગુરૂભક્તિ કરવામાં ખામી રાખી નહોતી. વિજ્ઞપુરના ચોમાસામાં પણ તેમણે આગેવાની ભર્યો ભાગ લીધો છે. શ્રીમન્ મોહનલાલજી મહારાજ, પન્યાસ કમલ વિજયજી, મુનિરાજ શ્રી વલ્લભ વિજયજી, મુનિરાજ શ્રી લલિત વિજયજી, મુનિ શ્રી પન્યાસ શ્રી હર્ષમુનિજી વગેરે અનેક મુનિરાજોની તેમણે યથાશક્તિ સેવા ભક્તિ કરી છે.

ધર્મશ્રદ્ધા:—શેઠ મગનલાલના હૃદયમાં જૈનધર્મની પૂર્ણ શ્રદ્ધા છે. જૈનશાસનનો ઉદ્દોત કરવામાં પોતાની શક્તિ પ્રમાણે જૈન શાસન કાર્યોમાં આત્મભોગ આપે છે. સાધુનો યોગ મળતાં તેઓ વ્યાખ્યાન શ્રવણ કરવામાં તત્પર રહે છે. વિજ્ઞપુરમાં મુનિરાજોનાં ચોમાસાં કરાવવામાં તેઓ અગ્રગણ્ય ભાગ લે છે. વિજ્ઞપુરમાં ચિંતામણના દેરાસરની પેઢીમાં તેઓ મેઝમરનો હોદ્દો ધરાવે છે.

(૩૫)

સદ્ધર્મતાન—શેઠમાં અનેક ગુણોએ વાસ કર્યો છે. કોઈના ભલામાં યથાશક્તિ ભાગ લેવાને ચુકતા નથી. વ્યાપારી તરીકેનો પોતાની પેઢીનો વ્યવહાર આજ સુધી તેમણે પ્રમાણિકપણાથી ચલાવ્યો છે. એક હિંદુ વૈષ્ણવે તેમને કેટલાક રૂપૈયા મહાદેવ વગેરેમાં ખર્ચવા માટે સોંપ્યા હતા, તે રૂપૈયા શેઠે વિઙ્ગપુરમાં મસીયા મહાદેવ, મહાલક્ષ્મીમાતાનું દેરાસર કરાવવામાં તથા ખોડીયાર માતાનું સ્થાન સુધરાવવામાં તે ધર્મના લોકોની મારફત ખર્ચાવ્યા છે અને પોતાની પ્રામાણિકતાને સારી રીતે જાળવી છે. શેઠ મગનલાલ કંકુચંદમાં પરસ્ત્રી-સહોદરતાનો ગુણ ખીલ્યો છે તથા દાક્ષિણ્યતાનો ગુણ ખીલ્યો છે. સાર્વજનિક શુભ કાર્યો કરવામાં તેઓ યથાશક્તિ આત્મભોગ આપે છે.—સર્વગુણી પરમાત્મા હોય છે. મનુષ્યમાં સર્વ પ્રકારના ગુણો હોય એવો પ્રાયઃનિયમ નથી. શેઠ મગનલાલ એક ઉત્તમ ગૃહસ્થ તેથી તેમનામાં જે જે ઘોળા બાલુ તરીકે ગુણો ખીલ્યા હોય તેનો ગુણાતુરાગદષ્ટિએ ઉત્તરો કરવામાં આવ્યો છે. હાલ તેઓની ૫૪ ચોપત્ર વર્ષના આશરેની ઉંમર છે. તેમના કુટુંબને તેઓ સારી રીતે ચલાવે છે. તેમણે દુઃખ સુખના અનેક અનુભવ લીધા છે તેથી ગરીબોને સાહાય્ય કરવામાં ખાસ લક્ષ્ય રાખે છે. તેમના નિરંતરતા સહવાસથી શા. લલ્લુભાઇ કરમચંદમાં જૈનોત્તિમાં ભાગ લેવાનો ગુણ ખીલ્યો છે તેથી તેઓ અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડલના સંપૂર્ણ કાર્યમાં તથા અન્ય અનેક ધાર્મિક કાર્યોમાં યથાશક્તિ ભાગ લે છે.

અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસારક મંડળના વ્યવસ્થાપક લલ્લુભાઇના સુધૃષ્ટિ ઉચ્ચ વિચારોની શેઠ મગનલાલ પર અસર થઇ છે. શેઠ મગનલાલની સાથે લલ્લુભાઇનો પુત્રવત્ સંબંધ છે. તેમની પ્રીતિથી લલ્લુભાઇની વ્યાવહારિક બાબતમાં ઉચ્ચ રિયતિ થઇ છે. વિઙ્ગપુરમાં આવનાર અમલદાર વર્ગની સાથે શેઠ મગનલાલનો માયાળુપણાનો સંબંધ વધતો જાય છે. વિઙ્ગપુરમાં ચાલતાં ધાર્મિકકેળવણીખાતાઓને યથાશક્તિ સાહાય્ય કરે છે. કેળવણીના સંસ્કારોથી જે હૃદયનું ઉચ્ચ ચારિત્ર ખીલવું જોઈએ તે શેઠમાં કેળવણી પામેલાના સંસર્ગથી ખીલ્યું છે. સુબાઇમાં વસનાર વણ્યલીવાળા શેઠ દેવકરણુ મૂળજીના મિત્ર તરીકે મગનલાલભાઇ પ્રસિદ્ધ છે તેથી શેઠ દેવકરણુભાઇ પોતાની લક્ષ્મીનો સદ્ધર્મયોગ કરે છે તેમ મગનલાલભાઇ પણ કુલ નહીં તો કુલની પાંખડીની પેઠે લક્ષ્મીનો સદ્ધર્મયોગ કરે છે. નામ રહતાં ઠક્કરો, નાણાં નહીં રહતાં; કીર્તિ કેરાં કોટડાં, પાડયાં નહીં પડતાં. એ કહેવતના અનુસારે શેઠની દાનાત્મી તેમની કીર્તિ સદા અવિચલ રહેશે.

૩૬)

લક્ષ્મી પામીને લક્ષપતિ વા કરોડાધિપતિ ગણ્યાના માત્રથી કંઈ સ્વ-
પરતું કલ્યાણ થતું નથી પણ લક્ષ્મીનો ધાર્મિક કાર્યોમાં સદુપયોગ કરવાથી
લક્ષ્મીની સંપત્તિ થાય છે. દશાશ્રીમાલીની કોમમાં ઘણા ગૃહસ્થો છે
પરંતુ જે લક્ષ્મીનો જ્ઞાન અને ઉદ્યાપન વગેરેમાં સદુપયોગ કરે છે તેનું
નામ સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ થાય છે. સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા, શ્રીશૃંગાર,
જ્ઞાન અને ચૈત્ય એ સાત ક્ષેત્રમાં લક્ષ્મી ખર્ચવાથી સ્વર્ગ, સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ
થાય છે. પાપની પ્રવૃત્તિમાં લક્ષ્મી ખર્ચનારા મનુષ્યો અનેક છે પરંતુ શુભ
પુણ્ય ધર્મમાર્ગમાં લક્ષ્મી ખર્ચનારા મનુષ્યો વિરલા છે. કીર્તિની પાછળ
કરોડો રૂપૈયા ખર્ચનારાઓનો પાર નથી પરંતુ ધાર્મિક પારમાર્થિક કાર્યોમાં
લક્ષ્મી ખર્ચનારા નિષ્કામી મનુષ્યો થોડા હોય છે. ભવિષ્યમાં શેડના હસ્તે
અનેક શુભ ધાર્મિક ખાતાઓમાં લક્ષ્મી ખર્ચાઓ અને તેમના આત્માની
ઉન્નતિ યાઓ એમ ઇચ્છનામાં આવે છે. ॐ જ્ઞાન્તિ:

અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ.

મુંબાઈ.

શેઠ મગનલાલની સ્તુતિ.

(રાગ—માઠમાં)

શુભ કીર્તિ કમાઈ, રહી જગ છાઈ, શેઠ મગનલાલભાઈ:-ટંક.
પુનમચંદરે સુખ ઉજ્જવત, કીધું ગુણ બહુ પાઈ,
હવદયા ધારક હુઃખ વારક, લીધી પ્રતિષ્ઠા વધાઈ રે. શુભ૦ ૧
વિજયપુર અજવાળું ધર્મનું, ઉજમણું કરી ખેશ,
સાર્વજનિક ઓર્ડીંગ સ્થાપી, પામે સુખડાં હમેશ રે. શુભ૦ ૨
પશુવધ યાતા તે અટકાવ્યા, દેવી આગળ જેહ,
આસપાસના ગામેમાંહિ, આસો અટમી તેહ રે. શુભ૦ ૩
જૈનધર્મની શોભા વધારી, જૈનોને કરી સહાય,
સાધર્મી સગણુ દિવ ધાર્યું, ભક્તિ હૃદય છલકાય રે. શુભ૦ ૪
નાત જાતમાં નામ દીપાવ્યું, દીપાવ્યું નિજ દૂળ,
જેત કોમમાં મશહુર થઈને, કીધું નામ અમૃદય રે. શુભ૦ ૫

૩૭)

- ગુપ્તસ્થાન દીધાં કે ભાવે, હજી વા તૈયાર,
ભાવીમાં શુભ કાર્યો કરો બહુ, થાઓ જ્યજ્યકાર રે. શુભ૦ ૬
- લક્ષ્મી લીલા પામો બહુલી, વધશે દિન દિન નૂર,
વંશ પરંપર વૃદ્ધિ થાઓ, આશીઃથી ભરપૂર રે. શુભ૦ ૭
- ધન્ય માતા તે ધન્ય પિતાજી, જેના પુત્ર સુખસુ,
વિગ્નપુર દીપાવ્યું ગુણથી, તેજે શોભે ભાણુ રે. શુભ૦ ૮
- ખીજ્યંદ્રને અમ્મરવેલી, પેઠે વધો જગમાંહિ,
માનપાન સન્માન વધો બહુ, પડો ન પાછા ક્યાંહિ રે. શુભ૦ ૯
- પુણ્યતું ભાથું બાધે પુરું, કરી ધર્મનાં કાજ,
શાસન દેવો સહાય કરો સહુ, રાખો અવિચળ લાજરે. શુભ૦ ૧૦
- શુભ કાર્યો થાશે શુભ હસ્તે, ચઢતી કળાએ સાર,
જૈન દેવ ગુરૂ ધર્મની સેવા, પામો ભવોદધિ પાર રે. શુભ૦ ૧૧
- વિગ્નપુરમાં વિદ્યા વધારો, કંકુચંદ સુન સૂર,
યુદ્ધિસાગર ગુરૂની કૃપાથી, સુખ સંપત્તિ ભરપૂર રે. શુભ૦ ૧૨
- આશીઃ સંતો આપતા એવી, કરો ધર્મનાં કામ,
વિદ્યાર્થીઓ વિનવીએ અમે, રહેજો અવિચળ નામ રે. શુભ૦ ૧૩

ક્યાલિ.

કરો શુભ ધર્મનાં કાર્યો, લહો મંગળ મહા સુખડાં,
યશે ચડતી ઉદય વેળા, પ્રતિદિન દેવ ભક્તિથી;

હુહા, (સાખી)

- સાર્વજનિક ઓડિંગમાં, રૂપ્યક ત્રણુ હજાર,
બ્યાજ સદા તેનું મળે. વિદ્યાદાન ઉદાર;
સદા વિદ્યાભિવૃદ્ધિમાં, સહાયો લક્ષ્મીથી આપો. કરો૦ ૧૪
- શુભ જૈન સ્કોલરશીપમાં, રૂપ્યક એક હજાર,
પ્રતિ વર્ષ તસ બ્યાજથી, સહાય યોજના સાર;
કરીને જૈનની સેવા, ખરેખર પુણ્ય ઉપાજ્યુ. કરો૦ ૧૫
- સત્તાવીશ ભેગી કરી, દશાશ્રીમાળી જાત,
ઉઝમણે નિમત્રીને, યથા દેશ પ્રખ્યાત;
ભલામાં ભાગ લેવાને, યથાશક્તિ કરો સઘળું. કરો૦ ૧૬
- અદા કરો નિજ દુર્જને, એ છે કુદ્રત માન,

(૩૮)

વિશેષ શું કહીએ અએ, સમગ્રે ચિંત સુગ્રણુ;
 નથી સન્માનની ઇચ્છા, તથાપિ શર્જથી કહીએ. કરો૦ ૧૭

જૈનધર્મ દીપાવશો, ગુરુ કૃપાએ બેશ,
 જ્ય બોલો સહુ સજ્જનો, જિનશાસનનો હમેશ;
 ભલાં હાથે થશે કાર્યો, પ્રતિષ્ઠા માન આહુ વધજો. કરો૦ ૧૮

પદ—રાગ ધનાત્રી.

શોભા અપરંપાર ગિરિવર

સહવિદ્યાતું દાન તેજ છે, સહુ દાનોમાં મહાન:—ટ્રેક૦
 અન્નદાનની ક્ષણિક તૃપ્તિ, મટે ન ભુખ તોશાન,
 દ્રવ્ય દાન લેનાર લોભથી, વધુ ગને બેભાન; તેજ છે.

વિદ્યાદાન દીએ જાતે કે, ધની રાખી વિદ્યાન,
 પુસ્તક શી વસ્તીગૃહે મઠ્ઠે, કરે લોક કલ્યાણ; તેજ છે.

પેટ પ્રજ્વળે સર્વ ભણાવે, તેમાં શું એહશાન,
 ધન્ય કરે જે ખરા ઉમળકે, છાત્રતણું સન્માન; તેજ છે.

તેવા જન પુત્ર હીન હોયે, તો પણ સુપુત્ર વાન,
 અન્ય આપ છે કાક શ્વાનવત, પેટભરા નાદાન; તેજ છે.

ઇહ અને પરલોક ગળવે, તેઓનાં યશ ગાન.
 કીર્તિ રંગે મૂવા પછી, પૂજયે દેવ સમાન; તેજ છે.

પદ.

‘ સદા સંસારમાં સુખ દુઃખ ’

પહાડી ગજલ.

ભક્તીના લાડીલા તોએ, વિદ્યાપર વહાલવાળા,
 જગે વિરક્ષા જનોમાં, શેઠ મગનને નિહાળ્યા;

(સાખી)

ધનની સાથે જગામાં, અનાચાર વ્યભિચાર;
 વાડી લાડી તાડીતા, ગુનામ છે લાચાર.

અપવાદરૂપ અભિમાનથી તમે નિરાળા;

(સાખી)

કંકુચંદ તથા તમે, કંકુ પગા કુમાર.
 સુભાગ્યથી લક્ષ્મી તણો, યથો તમે જર પ્યાર;
 નીતિને સલગ્રતિ તેમ, ધર્મ પ્રીતિવાળા. ૨

એક કુટુંબી જગતનાં, સઘળાં છે નરનાર;
 બન્ધુભાવ થકી, દુઃખી જન પર રાખી પ્યાર.
 વધ્યું જર તેમ પરહિતથી, ઘણાના શોક ટાળ્યા; ૩

જ્ઞાણા ખોઈંગને, દીધી ઉદાર ચિત્તે સહાય,
 આભારી બની બાગ સૌ, પિતૃત્રીએ જગરાય;
 સુપુત્ર સંતતિ દઈને, પ્રભુ કરજો સુખાળા. ૪

સુંદર શામળીઆ, એ રાગ.

રૂડો અવસર આજે સજ્જન શાણુરે, મહેર કરી મહારાજે. સજ્જન ટેક
 વિજયપુરના સાચા વાસી, વિધાના પૂરા વિલાસી.
 ધર્મ કર્મમાં વૃત્તિ ખાસી, સદાય કરો અવિનાશી; સજ્જન. ૧

ઉજમણે ઉજ્જવલ યશ જામો, રીઠ્ઠિ સિદ્ધિ રૂડી પામો,
 નિરંતર શુભ કરજો કામો, આધિ વ્યાધિ વિરામો; સજ્જન. ૨

પરમાત્મા શ્રી આનંદરૂપ, નામ પ્રમાણે ગુણુ અવરૂપ,
 નિરખ્યું સાચુંદૃનિજસ્વરૂપ, સુત શ્રી કંકુચંદ; સજ્જન. ૩

ગુરૂજીની સાચી સેવા, માન્યા મનથી મીઠા મેવા,
 હજાર ત્રણની બક્ષીસ દેવા, ખરા મનથી રહેવા; સજ્જન. ૪

ઉદ્યોગી ખંતીલા શાણુ, પુરૂષાર્થથી દ્રવ્ય કમાણુ,
 સુવ્યય કરવામાં ન અભણુયા, પ્રામાણિક ને દાના; સજ્જન. ૫

હર્ષનાદથી શિષ્યો ગાઇએ, રાજી રાજી હૃદયે થઇએ,
 વિદ્યા ભણીને આશિષ દઇએ, જ્ય જ્ય યાઓ ઉચરીએ; સજ્જન. ૬

અમરવેલી સમ સંતતિ વધજો, અક્ષય સંપત્તિ સતત મળજો,
 કાળીદાસ શુભ વાંચા ડળજો, શિશુ માણુક ગુણુ ધરજો; સજ્જન. ૭

ॐ अहं नमः

विज्जपुर (विद्यापुर) वृत्तांत.

जन्मभूमि.

जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गादपि गरीयसी
तयोरुद्धारणार्थाय प्राणानपि परित्यजेत् (१)

जन्मभूमिनुं ँहाल-धरे छे जगभाहि नरनार
 ँहाली लागे जयकार-स्वर्गधी भोटी रसीलीधार.....
 इरी इरी जग सहु इरो-आवे नडीं जगपार
 धरती छेडा आवतो-जन्मभूमि लडे पार.....
 स्वर्गवाडी सुणकार-गमे तेवी जन्मभूमि इयिकार. जन्म-१
 तानसेनना तानमां-तानो सर्व सभाय
 देवलज्ञाने जान सहु-सलेणे सभाध जय.
 सर्व भूमियो सभाय-स्वाभाविक प्रेम धणो प्रगटाय. जन्म-२
 जननी जन्मनी भूमिने-जन्मभाषानी भक्ति
 करवी सौनी इरज छे-यथाभति निजशक्ति
 प्राणु सकल करआन, तेनापर सर्वथडी अहुमान. जन्म-३
 जन्मभूमि सेवा थडी-इरज अदा सहु थाय
 जन्मभूमिना द्रोह सम-पाप न अन्य गणाय.
 जन्मभूमिताणुं आण-हृदयभाहि करशो तेना प्याल. जन्म-४
 जन्मभूमिनी जुंपडी-नन्दनवन्थी भेश
 स्वार्पणु हो सधणुं मणुं-राजे सधणा उदेश
 शक्ति भीलववा सार-अमारो जन्म थयो निर्धार. जन्म-५
 जन्मभूमिना मानवो-सपी वर्तो सार
 अरस्परसमां आत्मता-देणो अनी उदार
 नयने हसी,धरी प्यार-परस्पर साहाय्य करो निर्धार. जन्म-६
 जन्मभूमिनां वारणुं, देवां असोभ्यवार
 वारी जठिं सर्वने, तुजपर वार हजर
 युद्धिसागर उपकार-वदो सहु जन्म भूमि जयकार. जन्म-७

વિજ્ઞપુર.

વિજ્ઞપુરની પૂર્વે દોઢ ગાઉપર સાબરમતીનદી આવેલી છે. વિજ્ઞપુરની ઉત્તરે ભાટાપક્લી (લાડોલ) આવેલ છે. વિજ્ઞપુરની દક્ષિણે સુરખા, રણાસણ આવેલ છે. વિજ્ઞપુરને વિજ્યપુર વા વિદ્યાપુર કથવામાં આવે છે. સૂર્યવંશી વિજ્યરાજાએ વિજ્ઞપુર (વિજ્યપુર) વસાવ્યું હતું એમ ટોડ રાજસ્થાન અને દાર્જિલિંગ રાસમાળાથી સિદ્ધ થાય છે. દક્ષિણમાં નિઝામ સરકારના રાજ્યમાં વિજ્ઞપુર શહેર છે પણ તે અગિયારમા પારમા સૈકામાં વસેલું હોય એમ લાગે છે. વિજ્ઞપુરની આસપાસના પ્રદેશને સોલંકી રાજાઓના વખતમાં દંડાવ્ય ભાગ કહેવામાં આવતો હતો એમ જૂના દસ્તાવેજો, કોષોથી સિદ્ધ થાય છે. વિજ્ઞપુર સાબરમતીના કાંડાપર આવેલું હોવાથી અર્થાત્ વિજ્ઞપુરથી દોઢ ગાઉના આશરે નદી આવેલી હોવાથી વિજ્ઞપુરની શોભામાં આર જાતનો વધારો થયો છે. વિજ્ઞપુરની આસપાસ પૂર્વે રાયણ, આંખા, મહુડા, જાંખુવા, વગેરે વૃક્ષોની ધણી ઝાડી હતી. મુસલમાન પાદશાહોના વખતમાં તે ઝાડીને કાપી નાંખાવવામાં આવી હતી. વિજ્ઞપુરથી અગ્નિપૂણ્યામાં સાબરમતી તટપર સંઘપુર ખડાયત-મહુડી એ બે ગામ આવેલાં છે. ખડાયત ગામ ધણું પ્રાચીન હોવાના પુરાવા મળે છે. ખડાયતનને પૂર્વે ખડાયતનપુર કહેવામાં આવતું હતું. ખડાયતનપર એક વખત માળવાના રાજા ગર્દભભિલ્લનું રાજ્ય હતું એમ કિલ્લેન્તીઓથી અવબોધાય છે તેમ ગર્દભ ભિલ્લના રાજાના શિક્ષા ગદહીયા ત્યાં ધણા નીકળવાથી પુષ્ટિ મળે છે. વિજ્ઞપુરની પૂર્વે સાબરમતી નદી તટપર ધસાતા, પહાડા, વળપુર, હીરપુર, વગેરે ગામો આવેલાં છે તે ગામો પણ પાંચસે છસે વર્ષ પૂર્વે મોજુદ હતાં એમ આજુબાજુની હકીકતથી માલુમ પડે છે. વિજ્ઞપુરની ઇશાન કોણે કસુંબા કોટડી ગામ આવેલું હતું. તે ગામ પૂર્વે કૌશાંબી તરીકે પ્રસિદ્ધ હતું પશ્ચાત તેનો નાશ થવાથી કશુંબા કોટડીના નામે હાલ પ્રસિદ્ધ છે. કશુંબા કોટડી, પહાડા, ઘાંટુ, આગલોડ, ઇલોડ, મહુડી, ખડાયત, અનોડીયા, વગેરે ગામોમાં પૂર્વે ભિલ્લ ઠાકોરોની ધણી વસ્તિ હતી. વિજ્ઞપુરની ઉત્પત્તિ સંબંધી દાર્જિલિંગ રાસમાળામાંથી નીચે પ્રમાણે ઉતારો કરવામાં આવે છે,

(૩)

કાર્યસ રાસમાળા—(ભાષાંતર કર્તા રણછોડલાલ ઉદયરામ.)

ભા. ૧ લો—પૃષ્ઠ ૨૦-૨૧

કર્નલ ટાડના લખવા પ્રમાણે સૂર્યવંશનો કનકસેન રાજા સન્ ૧૪૪ અથવા ૧૪૫ માં પોતાની રાજધાની અયોધ્યા હતું અને જ્યાં રામચંદ્રજીયે રાજ્ય કરેલું એવું પોતાનું કોશલનું રાજ્ય છોડીને વૈરાટ જઈ વસ્યો. આ સ્થાનમાં પાંડવના પુત્રો પોતાના વનવાસની વેળાએ આવી રૂઢા હતા. તેથી તે પ્રખ્યાત છે અને હમણાં ધોળકા^૧ કરબો છે તેજ એ હશે એવી ધારણા કરવામાં આવી છે. કનકસેને પરમાર વંશના રાજા પાસેથી રાજ્ય ખૂંચાવી લીધું અને વડનગરની સ્થાપના કરી ચાર સેંકડા વહી ગયા પછી તેના વંશજ વિજયે^૨ વિજયપુર અને વિદલ્લ^૩ વસાવ્યાં.

ઉપર પ્રમાણે કાર્યસ રાસમાળાના લેખથી વડનગરના જ્યેષ્ઠ વિજયપુર-વિજયપુર પ્રાચીન શહેર છે એમ સિદ્ધ થાય છે. જૈનગ્રન્થોમાં સૌધર્મ ગચ્છ પટ્ટાવલિ નામનો ઐતિહાસિક ગ્રન્થ છે તેના કર્તા કવિખડાદુર દીપવિજયજી છે. શ્રીદીપવિજયજી કવિને ઐતિહાસિક જ્ઞાન સાઈ હતું એમ તેમના પુસ્તક પરથી અવબોધાય છે. તેઓએ અનેક પ્રાચીન ગ્રન્થો અવલોક્યા હતા. તેમણે સૌધર્મ ગચ્છ પટ્ટાવલિમાં લખ્યું છે કે વિક્રમ સંવત્ ૯૨૭ નવસે સત્તાવીશમાં વિજયપુર વસ્યું. આ તેમના લેખથી કાર્યસ રાસમાળા અને ટાડ રાજસ્થાનના લેખ સાથે વિરોધ જણાય છે પણ જરા ઐતિહાસિક

૧ ચ્છમાં પાગડ ગાય છે તેમાં ગેરી (ક્ષત્રવહી) ગામ છે તેવા બહાર પ્રાંતમાંના દીનાજપુર અને વિજયપુર તેજ જયપુર પાસેનું વૈરાટ અને ધારવડ પાસે ઈ હનગળ પણ વૈરાટ નગર કહેવાય છે ૨. ઉ.

૨ સૂર્યવંશના પહેલા રાજા મનુનો કુંવર ઇક્ષ્વાકુ અયોધ્યાનો પહેલો રાજા થયો. તેની પછી મ. પેઠીયે રામચંદ્રજી તે સંકાના રાજા તરખા (કાશ્મીર જન્મસ્થાન હતું) ઉપર હતુમાનજી (તેના વંશજ આજે કાઠીયાવાડમાં ધારવંદરમાં રાજા છે) વગેરેની મદદથી ચડાઈ કરી તેને જલ્યા-રામચંદ્રને પ્રાચીન વખતથી દેવાંશી અવતાર તરીકે લોકો માને છે અને તેમની મૂર્તિઓ ઇશ્વરરૂપે પૂજાય છે. તેના વડા કુંવર લવે અયોધ્યા છોડી પંજાબમાં રાવી નદીને કાંઠે પોતાને નામે લાહોર શહેર વસાવી પોતાનું રાજ્ય ત્યાં સ્થાપ્યું. તેના ૬૩ માં પુત્ર કનકસેન થયા. તેણે લાહોરથી ગુજરાતમાં આવી કોઈ સરખેર કુંવર રાજાને જીતી વડનગર વસાવી પોતાની રાજધાની કરી, તેના મહા-મદન તેને પુત્ર રૂઢેત તેને વિજયસેન (અજયસેન) અથવા વિજય થયા એણે વિજયપુર, વિદલ્લ, અને વલણીપુર વસાવ્યાં.

(૪)

વિષયમાં આ સંબંધી ઉંડા ઉત્તરવાથી વિરોધનો પરિહાર થાય છે. અનુભવી વૃદ્ધ પુરો કથે છે કે વિઝ્ઞપુરને ત્રણ વાર વસાવવામાં આવ્યું. ખરેખર વિઝ્ઞપુર (વિઘાપુર) ત્રણવાર રાજ્યો વગેરેના આક્રમણથી અસુકાંશે તેનો ભંગ થતાં ત્રણ વાર વસેલું સિદ્ધ થાય છે. વિઝ્ઞપુરના તળાવમાં એક પ્રાચીન કુંડ છે તેમાં એક લેખ છે તે વાંચવામાં આવ્યો નથી પણ એક વખત અમોએ આલ્યાવરયામાં વાંચ્યો છે, તેથી જણાય છે કે ચાવડા રાજ રત્નાદિત્યના વખતમાં તે કુંડ ખનેલો વા સુધરાવેલો છે. તે કુંડ પૂર્વે વિઝ્ઞપુરની પશ્ચિમે હતો. હાલ તો વિઝ્ઞપુરની ઇશાન કુણે તે કુંડ છે. સૂર્યવંશી વિજયરાજએ વિઝ્ઞપુર વસાવ્યું હતું પણ પાછળથી સ્થાન-અન (શક) ગુર્જર, દુણુ વગેરે વિદેશી પ્રજાઓની સ્વારીઓથી વલ્લભી અને વડનગરની પેઠે વિઝ્ઞપુર (વિજયપુર-વિઘાપુરનો) તે પ્રજાઓએ ભંગ કર્યો હતો. ભંગ શબ્દનો અર્થ સર્વથા નાશ એવો થતો નથી. જનઅન્યોના આધારે વલ્લભીનો વિ. સં. ૩૫૫ માં ભંગ થયો હતો પણ પાછળથી રાજાઓએ સમારી પાછી વસાવી હતી અને તેમાં શિલાદિત્ય વગેરે રાજાઓએ રાજ્ય કર્યાં હતાં. પશ્ચાત્ત પણ તેનો ભંગ થયો હતો છતાં હાલ વલ્લભીના અપભ્રંશ (વળા) શબ્દ તરીકે પ્રસિદ્ધ છે તે પ્રમાણે વિઝ્ઞપુરનો દુણુ, શક, ગુર્જર, વગેરે વિદેશીઓના હાથે ભંગ થતાં પાછળથી રત્નાદિત્ય રાજાના વખતમાં પુનઃ સમરાની લાગી ગએલી પ્રજાને પાછી લાવી પાછી વસાવવામાં આવી હોય અને તેથી વિઝ્ઞપુર વિ. સં. ૬૨૭ નવમે સત્તાવીશમાં ખીજવાર વચ્ચું એમ ઇતિહાસકારોએ તે પ્રમાણે લખ્યું હોય તેનો પ્રાચીન અન્યના આધારે કવિરાજ શ્રીદીપવિજયજીએ ઉતારો કર્યો હોય એમ ખાસ સૌધર્મ ગચ્છ પટ્ટાવલિ વાંચતાં સંભવે છે. વિ. સં. નો પાંચમો, છઠ્ઠો અને સાતમો સૈકો પરદેશી દુણુ, ગુર્જર, શક વગેરેની સ્વારીઓનો હતો તથા ભારતના રાજાઓને પરસ્પર યુદ્ધનો સૈકો હતો એમ ભુવડ જયશિખર વગેરેના યુદ્ધથી સિદ્ધ થાય છે, તથા રા. કેશ-વલાલ દ્રુવકૃત પ્રિયદર્શન નાટિકા અને અન્ય તત્સૈકાના ઐતિહાસિક અન્યો તથા શિલાલેખોથી સિદ્ધ થાય છે. ચાવડા (જાપાંચકટ) રાજાઓના તાબામાં અને મૂળરાજ વગેરે સર્વ સોલંકી રાજાઓના તાબામાં વિઝ્ઞપુર- (વિઘાપુર) હતું એમ સિદ્ધ થાય છે, પશ્ચાત્ત વાઘેલા રાજાઓનો તાબે વિઝ્ઞપુર (વિઘાપુર) હતું એમ સિદ્ધ થાય છે. વિઝ્ઞપુરના પ્રાચીન કુંડ અવલોકવા યોગ્ય છે. પૂર્વે રાજાઓ કુંડો બંધાવતા હતા પરંતુ તે

(૫)

કુંડો પૃથ્વીની સમાનપરિપાટીથી કંઈક ઉંચા રહેતા હતા કે જ્યાં તે ધ્રુવ વગેરેથી ઢંકાઈ જાય નહિ. કુવાઓ પણ એ ધોરણને અનુસરી જ્યાં ખોદવામાં આવેલા હોય છે તે પૃથ્વીથી કંઈ ઉંચા કરવામાં આવે છે. એ પ્રમાણે વિચારતાં હાલ જે કુંડ છે તે હાલ ઘણો ઉંડો છે. તળાવની પાળથી તે દશ હાથ નીચો છે, પૃથ્વીથી દશ બાર હાથ તે નીચો છે તેટલી વા તેની અધિક પૃથ્વી ચડી ગઈ હોય એમ સ્વાભાવિક કલ્પના થાય છે. ખસેં વર્ષે હાથ દોઢ હાથ પૃથ્વી ચડે છે એમ કેટલાક ભૂસ્તર વિદ્વાનો અનુમાન કરે છે તે પ્રમાણે અવલોકતાં હાલનું વિજ્ઞપુર ત્રીજી વારનું વસેલું હોય એમ ખાસ અવમોઘાય છે. વિજ્યરાજના વખતમાં અંધાપૈલા કુંડ હોય અને પશ્ચાત્ ચાવડા રાજાએના વખતમાં સમરાતી જીર્ણોદ્ધાર તરીકે લેખ કરાવ્યો હોય એમ પણ સંભાવના થાય છે.

પ્રથમ વસેલા વિજ્ઞપુરનાં અવશેષ, પ્રાચીન જૈનમંદિરથી માલુમ પડે છે. ખીજી વાર સમરાવેલ વિજ્ઞપુરમાં અસલનાં જૈનોનાં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ, પદ્માવતી, અને મહાવીર સ્વામીનાં મંદિરો મુખ્ય છે. પ્રથમથી વિજ્ય રાજના સમયથી વિજ્ઞપુરમાં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું મંદિર હતું એમ સિદ્ધ થાય છે. પૂર્વના વિદેશી હુણુ, શક વગેરેની સ્વારીઓ પ્રસંગે ખાસ મંદિરો ભાગવામાં આવતાં નહોતાં તેથી વિજ્ઞપુરમાં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ, મહાવીર જિન મંદિર બચી ગયાં હોય એમ લાગે છે. ખીજીવાર સમરાવેલા વિજ્ઞપુરમાં પદ્માવતી, ચિંતામણિ અને મહાવીર જિનમંદિર મૌબુદ્દ હતાં એમ જૈનગ્રન્થોથી સિદ્ધ થાય છે. વિક્રમ સંવત્ ૧૨૭૦ લગભગથી વિજ્ઞપુરમાં ધોળકાના રાજા વિજયઘવળની આજ્ઞા પ્રવર્તતી હતી. વિજ્ઞપુરમાં વિજયઘવળના પ્રધાન વસ્તુપાળ અને તેજપાળે ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો હતો. વિક્રમ સંવત્ ૧૨૮૦ લગભગમાં જૈનસ્વેતાંબર કોન્કરન્સ દરેદડ સં. ૧૪૭૦ ના દીવાળીના ખાસ મોટા અંકમાં એક જૈનાચાર્યકૃત પ્રાચીન જૈન પદ્માવલી છપાવવામાં આવી છે. તેમાં લખ્યું છે કે વસ્તુપાળે અને તેજપાળે વિજ્ઞપુર (વિઘાપુર) માં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કરેલો છે. એ લેખ ઉપસ્થી સિદ્ધ થાય છે કે હાલ જ્યાં ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું મંદિર છે ત્યાં પૂર્વે નહોતું પણ જ્યારે વસ્તુપાળ અને તેજપાળે ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ મંદિરનો ઉદ્ધાર કરાવ્યો ત્યારે તે મંદિર હાલના વિજ્ઞપુરની પૂર્વે હતું એમ સિદ્ધ થાય છે. જ્યારે અક્ષાઉદીનના સમયમાં ગુર્જરાતમાં મંદિરો તોડવામાં આવ્યાં તે સમયે ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથનું મંદિર

(૬)

તોડવામાં આવ્યું છે. ચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા વગેરે પ્રતિમાઓને બ્યારે દેરાસર તોડવામાં આવ્યું તે પૂર્વે મૂર્તિઓ ઉઠાવીને જૈનોએ ગુપ્ત રાખી અને પશ્ચાત્ ત્રીજી વખતના સમારાવેલા વિજ્ઞપુરમાં પહોલાં ભાટોનું જોર હતું માટે ભાટોના ઘર વચ્ચે ખાતગી રાખવામાં આવી અને પશ્ચાત્ ત્યાંજ દેરાસર હળવે હળવે અંધાવ્યું તે હાલના પાર્શ્વનાથના મંદિરમાં જવાનું ભાટોના મહોલા તરફના આરણ્યથી અને વૃદ્ધોની કંઈકૂણીથી ખાત્રી થાય છે. પદ્માવતીનું દેરાસર ખીજવારના વિજ્ઞપુરમાં હોય તેમ માલુમ પડે છે. પદ્માવતી દેરાસરની પૂર્વે જે ટેકરા છે તે સુવર્ણ ટેકરી તરીકે પ્રસિદ્ધ છે. ત્યાં પૂર્વે જૈન ઝવેરીઓની હવેલીઓ હતી. નીલકંડ મહાદેવના આસપાસની બાહિરની જગ્યા વગેરેમાં પણ જૈન ઝવેરીઓની વસતિ હતી એમ કિંવદન્તી ચાલે છે. ખીજવાર વસેલા વિજ્ઞપુરમાં પ્રધાન વસ્તુપાલ તેજપાલના ગુરૂ ભુવનચંદ્રસૂરિ પધાર્યા હતા. ચૈત્રવાલગચ્છીય ભુવનચંદ્રસૂરિ હતા. તેમણે વિ. સં. ૧૨૮૫ માં જગચ્ચંદ્રસૂરિને વિદ્યાપુરમાં ક્રિયોદ્ધાર કરવામાં સાહાય્ય, ઉપસંપદા આપી હતી એમ અહર્ણિકૃત સૌધર્મગચ્છ વગેરે ઐતિહાસિક ગ્રંથોથી સિદ્ધ થાય છે. અહર્ણિ સ્વરચિત સૌધર્મગચ્છ ગ્યાખ્યામાં લખે છે કે, ભુવનચંદ્રસૂરિની સાહાય્યથી શ્રીજગચ્ચંદ્રસૂરિએ વિજ્ઞપુરમાં વિ. સં. ૧૨૮૫ માં ક્રિયોદ્ધાર કર્યો અને તેઓએ એમાંયું પણ વિ. સં. ૧૨૮૫ માં વિજ્ઞપુરમાં ક્યું, પશ્ચાત્ તેઓએ તપધાર્યા કરી અને ૩૨ ગત્રીશ દિગંબરાચાર્યોની સાથે મેવાડના આઘાટપુરમાં વાદ કરી છૂટ્યા તેથી ચિત્તોડના રાણાએ તપા એવું બિરૂદ આપ્યું. વિજ્ઞપુરમાં શ્રીજગચ્ચંદ્રસૂરિએ ક્રિયોદ્ધાર કર્યાથી વિજ્ઞપુરમાં તપાગચ્છની સ્થાપના ઉત્પત્તિ થઈ એમ અહર્ણિએ (વિજ્ઞાડરનચરંમિ-યતવામયં દેવ મહાઓ.) એવી ભાવદર્શક ગાથાથી સિદ્ધ કરી આપ્યું છે. વિજ્ઞપુરમાં ક્રિયોદ્ધાર થવાથી વિજ્ઞપુરના જૈનોએ તપાગચ્છ માટે ઘણું અભિમાન ધારણ કરવું જોઈએ. વિદ્ધમસંવત. ૧૨૯૨ માં ગુજરાતમાં આવેલા વિજ્ઞપુર પહેરમાં અજિતવ્રજ ગણિ વિદ્યામાન હતા. તેમણે અસ્મિત શ્રાવણાચાર નામનો અન્ધ રચ્યો છે એમ જૈનધર્મના પ્રાચીન ઇતિહાસમાં પઠિત હીરાલાલ હંસરાજે લખ્યું છે. ધર્મરત્ન શ્રાવણાચાર નામના અન્ધના કર્તા અજિતવ્રજ ગણિ વિજ્ઞપુરમાં વિદ્યામાન હતા. જે ઉપરથી વિજ્ઞપુરવાસીઓએ પેલાના શરે પાં એક વિદ્વાને હાલ પ્રાંતે એવું અસ્મિત ધારણ કરી પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. શ્રીજગચ્ચંદ્રસૂરિના ક્રિયોદ્ધારથી તપાગચ્છની યાદી માટે વિજ્ઞપુરના લોકોને મગર થવું જોઈએ. શ્રીવારપ્રભુની

(૭)

સુમાલીશમી પાટે શ્રીજગચંદ્રસૂરિ થયા. તેમની પાટે વિદ્યાનંદસૂરિ થયા. શ્રીવિદ્યાનંદસૂરિએ વિજ્ઞપુરમાં સ્વર્ગગમન કર્યું હતું.

તત્સંબંધી નીચે પ્રમાણે જૈન પદ્માવલીઓમાં હકીકત છે:-

જૈન તત્વાદર્શમાં નીચે પ્રમાણે વિદ્યાનંદસૂરિ સંબંધી લેખ છે.

શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિએ વિક્રમ સં. ૧૩૨૩ માં પાલણપુરમાં વીરધવળને વિદ્યાનંદસૂરિ એવું પદ આપ્યું, તેમના બાઇ ભીમસેનને ધર્મકીર્તિ ઉપાધ્યાયની પદવી આપી, તે વખતે પ્રહલાદન વિહારના સૌવર્ણ્ય કપિશીર્ષ મંડપમાં કુંભકુંભની વૃષ્ટિ થઇ, શ્રીવિદ્યાનંદસૂરિએ છેલ્લી વખતમાં વિજ્ઞપુરમાં વાસ કર્યો હતો, અને તેમણે વિદ્યાનંદ નામનું વ્યાકરણ રચ્યું.

કહ્યું છે કે,

વિદ્યાનંદામિથં યેન, કૃતં વ્યાકરણં નવમ્.

ભાતિ સર્વોત્તમં સ્વરૂપ-સૂત્રં બહુર્થસંગ્રહમ્ । ૧ ।

શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિનો માળવા દેશમાં વિક્રમ સં. ૧૩૨૭ માં સ્વર્ગવાસ થયો, તેજ પછી તેર દિવસ પછી વિજ્ઞપુરમાં (વિદ્યાપુર) વિદ્યાનંદસૂરિનો પણ સ્વર્ગવાસ થયો, આજ ૭ માસ પછી સગોત્રસૂરિએ શ્રીવિદ્યાનંદસૂરિના અંધુ ધર્મકીર્તિ ઉપાધ્યાયને સૂરિપદ આપી ધર્મધોષસૂરિ નામ આપ્યું. શ્રીધર્મધોષ સૂરિએ વિજ્ઞપુરમાં પેથડને પરિગ્રહ પરિમાણુ વ્રત ઉચરાવ્યું હતું, અને તેનો અધિકાર જૈન પદ્માવલીમાં છે તથા પેથડ પરિત્રમાં છે.

પેથડસાહ વિજ્ઞપુરના હતા અને માંડવગઢમાં ગયા હતા અને ત્યાં કોડાધિપતિ થયા હતા, શ્રીધર્મધોષસૂરિ મહારાજ વિહાર કરતા કરતા વિજ્ઞપુરમાં આપ્યાં હતો, વિજ્ઞપુરની બહાર પૂર્વ દિશાએ એક શાકિની રહેતો હતો અને ઉપદ્રવ કરતો હતો. તેને ધર્મધોષસૂરિએ આંધી લીધી હતી, વિજ્ઞપુરમાં શ્રીધર્મધોષસૂરિ મહારાજ વ્યાખ્યાન વાંચતા હતા તે વખતે પક્ષાંતરીઓની સ્ત્રીઓએ ધર્મધોષસૂરિને લગભગ ૧૩૩૦ માં વ્યાખ્યાનરસના ભંગ વાસ્તે મંત્રથી કંઠમાં કશગુચ્છક કરી દીધો, તે જ્યારે સૂરિના નાણુવામાં આવ્યું ત્યારે તે સ્ત્રીઓને સ્તંભન કરી દીધી, જ્યારે તે સ્ત્રીઓએ આજીજ કરી કે હવે પછી અમે આપના ગચ્છને ઉપદ્રવ નહિ કરીએ, ત્યારે ગુચ્છએ સંધના બહુ આગ્રહથી તેમને છોડી દીધી.

(૮)

શ્રીમદ્ જગચંદ્રસૂરિ, દેવેન્દ્રસૂરિ, વિદ્યાનન્દસૂરિ, ધર્મધોવસૂરિ, સોમપ્રભસૂરિ, સોમતિલકસૂરિ, દેવસુંદરસૂરિ, સોમસુંદરસૂરિ, મુનિસુંદરસૂરિ, રત્નશેખરસૂરિ, લક્ષ્મીસાગરસૂરિ, સુમતિસાધુસૂરિ, આનન્દવિમલસૂરિ, વિજયદાનસૂરિ, શ્રીહીરવિજયસૂરિ, વિજયદેવસૂરિ, વિજયસિંહસૂરિ, શ્રીમદ્ યશોવિજય ઉપાધ્યાય, સહજસાગર ઉપાધ્યાય શ્રીમયાસાગરજી, તેમિસાગરજી શ્રી રવિસાગરજી વગેરે અનેક આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો અને મુનિયોએ વિજ્ઞપુરને ચરણરૂપર્શથી પવિત્ર કર્યું છે. શ્રીહરિભદ્રસૂરિ, શ્રીહેમચંદ્રસૂરિ, શ્રી અભયદેવસૂરિ, વગેરે મહાચાર્યોએ વિજ્ઞપુરને ચરણરૂપર્શથી પવિત્ર કર્યું છે. શ્રીલક્ષ્મીસાગરસૂરિને વિજ્ઞપુરમાં પદવી પ્રદાન કરવામાં આવ્યું હતું.

ખીજવાર સમરાવેલા વિજ્ઞપુર શહેરમાં શ્રીમન્મહાવીર પ્રભુનું જિન મંદિર હતું એમ એક જૂની ગુજરાતી ભાષામાં રચેલી ચૈત્યપરિપાટીથી સિદ્ધ થાય છે. તેની સાક્ષી આગળ આપવામાં આવશે. વિ. સં. ઐદમા સૈકાની પૂર્વે તે ચૈત્યપરિપાટી રચાઈ હોય એમ જણાય છે. તેમાં વિજ્ઞપુરમાં વિઘ્નમાન મહાવીર જિન મંદિર સ્થિત મહાવીર પ્રભુ પ્રતિમાને વંદન કરવામાં આવ્યું છે.

હાલમાં જે ચોથીયાના કાટમાં મહાવીર પ્રભુનું મંદિર છે તે તે આગળીશમા સૈકામાં અનેલું છે તેથી ઐદમા સૈકામાં જે ચૈત્ય પરિપાટીમાં ગણાવેલું મહાવીર મંદિર જૂનું હોઈ તેનો નાશ થએલો લાગે છે. ઐરંગજેબના સમયમાં વા તે પહેલાં વિજ્ઞપુરમાં મુસલમાનોતું જેર હોવાથી તેનો સેરીસાના લોઠણુપાર્શ્વનાથની પેઠે નાશ થએલો સંભવે છે. તે દેરાસરો હાલ વિજ્ઞપુર છે તેની પૂર્વે વિંજવાસિની માતા પાસે હતાં એમ સિદ્ધ થાય છે. પૂર્વના ચિંતામણિ દેરાસરનો નાશ થયો, તેની કુંભીઓ, પત્થરાઓ, કુંભીઓ પર કાઢેલી મૂર્તિઓ વગેરેના અવશેષો વિજ્ઞપુરથી જૂની મુસલમાન આદશાહોના વખતની કચેરીમાં ધાલેલા પત્થરોથી અને મૂર્તિયોથી સિદ્ધ થાય છે. હાલ પણ તે અવશેષોના કંઈ કંઈ ભાગો દેખવામાં આવે છે. વિજલદેવ પરમારની પશ્ચાત્ જ્યારે અમદાવાદના આદશાહોની સત્તા થઈ તે વખતે વિજ્ઞપુરની કચેરીમાં જૂના પડેલા ચિંતામણિ મંદિરના સ્તંભોનો તથા પત્થરોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો, તથા કાટમાં પણ ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો એમ સૂક્ષ્મદષ્ટિથી અવલોકતાં તથા વૃદ્ધવાદથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. પન્નરમાં સોળમાં સૈકામાં વિઘ્નમાન મહાવીર પ્રભુના દેરાસરનો જ્યારે ઐરંગજેબના વખતમાં પ્રાયઃ નાશ થયો ત્યારે તેના પત્થરો ૧૭ માં ૧૮ માં

(૯)

જે આફી રહ્યા તે પત્થરોનો વીશમા સૈકાના પ્રારંભમાં કુખાદોશીએ ઋષભદેવનું દેરાસર બંધાવ્યું તેમાં ઉપયોગ કર્યો હતો. વિન્જવાસણ માતાની પાસેની તે મહાવીરપ્રભુના દેરાસરની જગ્યામાંથી પડી રહેલા પત્થરોનાં ગાડેગાડાં ભરી લાવીને ઋષભદેવના દેરાસરમાં તે પત્થરોનો ઉપયોગ કર્યો છે તે હાલમાં વિદ્યમાન વૃદ્ધ શ્રાવકો સુક્તકંઠે કહે છે. વિજપુર ખીજવાર વસ્યું તે વખતે તેરમા ઐહમા સૈકામાં હુંબડ જૈનોએ દેરાસર બંધાવ્યું હતું તે મુસલમાન બાદશાહના વખતમાં તોડી પાડવામાં આવ્યું હતું, અને તેના પત્થરોનો ક્ષિપિંત ઉપયોગ પ્રાયઃ જૂની મસીદ બંધવામાં થએલો સંભવે છે.

ખીજવાર વિજપુર વસાવવામાં આવ્યું તે સમયે જ્યાં પદ્માવતીનું મંદિર છે તેની પૂર્વ દિશાએ તથા ઉત્તર દિશાએ સોનાની ટેકરીમાં જૈનો વસતા હતા. પદ્માવતીનું મંદિર તે વખતે જૈન ભાટ વગેરે કોમોના મધ્યમાં આવવાથી અલ્પ નુકશાને વા નુકશાન વિના બચી ગએલું લાગે છે. પદ્માવતીના દેરાસરનું આરણ્ય પૂર્વે ઉત્તર દિશામાં હતું પશ્ચાત્ સુવર્ણ ટેકરીપર રહેનાર જૈનોની વસતિની ઉડાવગીરીથી ઉત્તર અને પૂર્વ દિશા તરફ કોટ ચણી લેવામાં આવ્યો છે અને પશ્ચિમ દિશાએ આરણ્ય રાખવામાં આવ્યું છે. જે જે દેરાસરો બંધાવવામાં આવે છે તેમાં ખિરાજતા પ્રભુની સન્મુખ આરણ્ય પાડવામાં આવે છે એવો પ્રાયઃ સર્વત્ર નિયમ દેખવામાં આવે છે. પદ્માવતીનું ઉત્તર દિશાનું આરણ્ય જે વખતે હતું તે વખતે જૈનોનાં ઘરો તે તરફ હતાં તે અનુભવદષ્ટિથી દેખતાં અને વૃદ્ધવાદથી સિદ્ધ થાય છે. પશ્ચાત્ મુસલમાન બાદશાહોના વખતમાં વા તે પછીના વખતમાં કોટ કરાવવામાં આવ્યો તે વખતે વિજપુરના પદ્માવતીના દેરાસરની પૂર્વના સુવર્ણ ટેકરીના જૈનો તથા વિન્જવાસણ માતા તરફના ખેતરો, ટેકરા તરફ વસતા જૈનો ખાસ તે તરફથી ગૃહો બદલીને કોટની મધ્યે આવીને મુસલમાનોના ઘરો પાસે વસ્યા. ત્યારથી તે તરફની જૈનો વગેરેની વસતિ કમી થઇ અને હાલ તે ઠેકાણે ભંગીયા, ઠાકરડાઓ, મેંણાઓ વગેરેની વસતિ થઇ છે. ગોરાદેવીનો કુવો તે વખતે જૈનોના ઘરોની ઠેક નજીક પડતો હતો એમ અનુભવીઓની કિંવદન્તીથી જણાય છે. શ્રીપદ્માવતીના દેરાસર પાસે પૂર્વે ઉત્તર પશ્ચિમ દિશા મધ્યે વડી પોશાલનો ઉપાશ્રય હતો, તે ઉપાશ્રયમાં શ્રીધર્મધોપસૂરિએ પેચડશાહને પરિશ્રદ્ધ પરિભાણ તત ઉચ્ચરાવ્યું હતું. કવિરાજ શ્રીઅમૃતવિજયજી કહેતા હતા કે, પદ્માવતીના દેરાસરમાં પદ્માવ-

(૧૦)

તીની અને સરસ્વતીની સ્થાપના પૂર્વે ભોંયરામાં હતી પશ્ચાત્ ઉપરના ભાગમાં શ્રીવિદ્યાનન્દસૂરિએ કરી હતી. શ્રીસરસ્વતીની જે ગુરુગમપૂર્વક મંત્ર વિધિ સહિત આરાધના કરે છે તેને વિદ્યાની પ્રાપ્તિ થાય છે, અનેક વિદ્યાના અર્થાન્વેષણોએ વિજ્ઞપુરમાં પદ્માવતીના દેરાસરમાં સરસ્વતીની આરાધના કરી છે અને તેઓને વિદ્યા પ્રાપ્તિ થઇ છે. પદ્માવતીના દેરાસરની પાસેના ઉપાશ્રય હાલ વડીપોશાળના નામે પ્રસિદ્ધ છે અને ચિન્તામણિજીના દેરાસર પાસેના ઉપાશ્રય લઘુડીપોશાળ, (લઘુપોશાળ) ના નામે પ્રસિદ્ધ છે. શ્રીમદ્ તપાગચ્છીય દેવેન્દ્રસૂરિના સમયમાં વડીપોશાળ અને લઘુડી પોશાળ એ એ ભેદ પડ્યા હતા. શ્રી જગત્ચંદ્રસૂરિના દેવેન્દ્રસૂરિ અને વિજ્ઞ-ચંદ્રસૂરિ એ એ શિષ્યો હતા. ખંભાતમાં શ્રી વિજ્ઞચંદ્રસૂરિનો સમુદાય વડીપોશાળ (પૌષ્ઠશાળા) માં રહ્યા તેથી તેના નામથી વડીપોશાળ-વૃદ્ધપૌષ્ઠશાલિકની ખ્યાતિ થઇ. શ્રીમદ્ દેવેન્દ્રસૂરિ લઘુપૌષ્ઠશાળામાં ઉતર્યા તેથી તેમના સમુદાયની લઘુપૌષ્ઠશાલિક નામથી ખ્યાતિ થઇ. તપાગચ્છના લઘુપૌ-શાલિક આચાર્યો શ્રીપાર્શ્વનાથના મંદિર પાસેના ઉપાશ્રયમાં ત્રણસે વર્ષ પૂર્વે ઉતરતા હતા. પચ્ચાસ વર્ષ પૂર્વે તેમાં શ્રીરત્નવિજ્ઞયજી રહેતા હતા તેમના પછી તેમના શિષ્ય શ્રીઅમૃતવિજ્ઞયજી રહેતા હતા. તેઓ વ્રજભાષા ગુર્જ-રભાષા અને સંસ્કૃત ભાષામાં કાવ્યો રચતા હતા. સં. ૧૯૬૦ માં શ્રીઅમૃત વિજ્ઞયજીનો દેહોત્સર્ગ થયો. વડીપોશાળમાં નયસુંદર-૩પસુંદર થયા અને સંવત્ ૧૯૭૫ માં શુદ્ધિસુંદર યતિજી વિદ્યમાન હતા. દેશાષ્ટદશાપોરવાડોના પદ્માવતીના દેરાસરવાળો ઉપાશ્રય ગણાય છે. વડગચ્છના શ્રીપૂજ્યના શ્રાવકો તરીકે હાલ પણ દેશાષ્ટ દશાપોરવાડો છે અને તેમને ગુરુ તરીકેના ધર્માચાર્યશ્રીપૂજ્યના લાગા તરીકે લાગા આપ્યા કરે છે પદ્માવતીના દેરાસર પાસેના ઉપાશ્રયમાં શ્રી નયસુંદરજી વાસ કરતા હતા. તેઓએ ૩૫કુમરનો રાસ-નળ દમયંતીનો રાસ વગેરે રાસો રચ્યા છે. તેમની કવિત્વશક્તિ અદ્ભુત હતી. વિજ્ઞપુરમાં શ્રી પદ્માવતીનું મંદિર, ચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથની મૂર્તિ અને વિજ્ઞપુર તળાવમાં રહેલ કુંડ એ ત્રણ પ્રાચીન છે. ખીજી વારના વખતમાં પદ્માવતીવાળું જિન મંદિર સંપૂર્ણ નાશથી બચી ગયેલ છે અને ચિન્તામણિપાર્શ્વનાથના દેરાસરની તો ચિન્તામણિપાર્શ્વનાથ વગેરે પ્રતિમાઓ બચેલ છે તે ઉપ-રના લેખથી વાંચકો સમજી શકશે. શ્રીમહાવીરપ્રભુના દેરાસરનો નાશ થતાં તે દેરાસરની પ્રતિમાઓને પદ્માવતી અને પાર્શ્વનાથના મંદિરમાં પાછળથી મૂકવામાં આવી હોય એમ અનુમાન થાય છે.

(११)

श्री विष्णुपुरना चिन्तामणि पार्श्वनाथ वगेरे जिन भंदिरोभां धातु-
ज्योती प्रतिभा परना लेभोतो अत्र उतारो करवाभां आवे छे के ने ले-
ज्योती वायुकेने विष्णुपुरना धृतिहास ज्ञानभां वृद्धि यद्य शक्ये अने लेभ
विषयनी आरे तरङ्गनी पाण्डुज्योने अनुमानथी समन्वाभां अंभी प्राप्त
यद्य शक्ये.

पद्मावती देवीना हेरासरनी धातु प्रतिभाज्योना लेभो.

सं. १३३० वर्षे चैत्रवदि ७ शनौ माता सोखूश्रेयसे सुतखेलाकेन
आदिनाथबिंबं का० प्र० श्रीपासडसूरिभिः ॥ पंचतीर्थी

सं. १४७१ वर्षे माघ शु. १० रवौ श्रीमालज्ञातीय सं. सामल
भा० माघलेदे सं. गोआ भा० रणादे सुत तजीव उह प्र० परवतश्रेयसे
सुत पांचाकेन पितृव्य-पितृ-मातृ-भ्रातृनिमित्तं श्रीसंभवनाथबिंबं का० प्र०
श्रीब्रह्माणगच्छे श्रीमुनिचंद्रसूरिपट्टे श्रीवीरसूरिभिः ॥ येनीशी.

सं. १५१३ वर्षे माघ शु. ६ रवौ इलदुर्गे वास्तव्य श्रीश्रीमाल
ज्ञा० श्रे० विरु सुतचांपाकेन भा० चांपू सुत नाथा नारदादिकुटुंबयुतेन
श्रीनमिनाथबिंबं का० प्र० आसापुरे..... सुूरिभिः ॥ पंचतीर्थी

सं. १५२७ वर्षे माघ शु. १३ ओसवाल ज्ञा० मं० पतापण
भा० पासू सु० मणोर भा० अमरादे. शालिंग भा० अहिबदे. कामा भा०
कमलादे. कोका भा० समाई. कामा पु० देवदास कुटुंबयुतेन कामाकेन
पितृश्रेयर्थे स्वश्रेयसे श्रीनमिनाथबिंबं का० प्र० श्रीसूरिभिः ॥ पंचतीर्थी.

सं. १५७५ वर्षे माघ वदि ५ गुरौ श्री श्रीमाल ज्ञा० श्रे० वीसल
भा० मेचू सुत सा० भाभा सेतू सु० मना गणपति महिपति लडूया

(१२)

माणिक डाहाया रहीया श्रे० लटूया भा० लखमादे भा० राजलेदे सुत
मांगायुतेन श्रीपद्मप्रभस्वामिचतुर्विंशतिपट्टः का० श्रीआगमगच्छे श्रीमुनि-
रत्नसूरिपट्टे श्रीआनन्दरत्नसुरिभिः प्र० श्रीपडायत अधुना बीजापुर-
वास्तव्य. ॥ श्रीवीशी.

श्रीचिन्तामणिपार्श्वनाथना हेराना लेणे.

सं. १४६५ वर्षे माघ शु. ३ शनौ श्रीश्रीमालज्ञा० संघ०
गेलासुतेन सं. रामाकेन श्रीशान्तिनाथचतुर्विंशतिपट्टः का० आगमिक
श्रीअमरसिंहसूरीणामुपदेशेन प्र० विधिना.

सं. १४८५ वर्षे ज्येष्ठमासे उदलपुरे श्रीश्रीमालज्ञा० श्रे० वरदे
भा० रूषी सु० हुंगर भ्रा० हीरा वीसा भा० जसमादे आत्मश्रयसे श्री
मुविधिनाथचतुर्विंशतिपट्टः का० श्रीआगमगच्छेश श्रीअमरसिंहसूरिपट्टे
श्रीहेमरत्नसूरीणामुपदेशेन का० प्रति० विधिना. ॥

सं. १४८८ वर्षे ज्येष्ठ व. ९ प्राग्वाट ज्ञा० श्रे० नोडा भा०
रूदी पुत्र शिवाकेन भा० तेजू भ्रा० अर्जनादि कुटुंबयुतेन स्वपितृश्रेयोर्थ
श्रीसुपार्श्वबिंबं का० प्र० श्रीसूरिभिः ॥ नानी पंचतीर्थ.

सं. १५०७ वर्षे ज्येष्ठ शु. ६ गुरौ श्रीश्रीमाल ज्ञा० श्रे० पापा
सु० सिंघा भा० सुहवदे सु० श्रे० कीता भा० सुहूली सु० श्रे० देवा-
केन वृद्धपितृ श्रे० अर्जनश्रेयोर्थ श्रीसंभवनाथादिचतुर्विंशतिपट्टः पृणि-
मापक्षे श्रीगुणसमुद्रसूरीणामुपदेशेन का० प्र० विधिना. ॥ श्रीवीशी.

(१३)

सं. १९११ वर्षे पौष शु. १३ दिने श्रीश्रीमालज्ञा० श्रे०
जसा भा० जसमादे सु० हुंकरकेन पितृमातृश्रेयोर्य आत्मश्रेयसे श्रीसुवि-
धिनाथबिंबं का० प्र० ब्रह्माणगच्छे श्री मुनिचंद्रसूरिभिः महिसाण
वास्तव्य ॥ पंचतीर्थी.

सं. १९४१ वर्षे प्राग्वाटज्ञा० व्य० राजा भा० नीणू सु० कला
भा० बाई रक्षिमिणि सु० वलाप्रमुखयुतेन श्रीआदिनाथबिंबं का० प्र०
तपागच्छे श्रीहेमविमलसूरिभिः ॥ नानी पंचतीर्थीनो देष.

सं. १९४७ वर्षे माघ व० १३ रवौ श्रीमंडपे श्रीमालज्ञा० सं०
गोल्हा भा० सामा पु० सं० मेघा पु० सं० राजा भा० भांगु पु०
सं० तावकेन भा० ४ बाईजीवादे सुहागदे सक्रादे घनाई सु० सं० हीरा
भा० रमाई सं० भोलादि कुटुंबयुतेन १०४ बिंबं कारयित्रा निजश्रेयसे
श्रीशान्तिनाथबिंबं का० प्रति० तपागच्छे श्रीसुमतिसाधुसूरिभिः ॥

पंचतीर्थी.

सं. १९७२ वर्षे वैशाख शु० ९ सोमे वृद्धउपकेश ज्ञा० श्रे०
भोजा भा० लपमाई सु० लप....र भा० कुतिगदे सु० लहुआ स्वपितृ-
मातृश्रेयसे श्रीश्रेयांसनाथबिंबं का० प्र० श्रीसाधुपूर्णमापक्षे श्रीउदयचन्द्र-
सूरिभिः तत्पट्टे श्रीमुनिराजसूरिभिः विधिना कटीवास्तव्य शुभं भवतु.

पंचतीर्थी.

सं. १९७६ वर्षे वैशाख शु० ६ सोमे विद्यापुरवास्तव्य श्री-
श्रीमाली ज्ञा० मं० देवा भा० अमरी सु० माकाकेन भा० रूपार्ई सु०
चांगा आनन्द धर्मसी रत्नसी कमलसी प्रमुख कुटुंबयुतेन स्वश्रेयसे श्रीआ-

(१४)

दिनाथबिंबं का० प्रति० पिप्पलमच्छे म० श्री विनयसागरसूरिभिः कल्या-
णमस्तु. श्रीरस्तु. शैवीशी.

सं. १६०३ वर्षे ज्येष्ठ शु० ४ गुरौ श्रीमूलसंघे म० श्रीशुभच-
न्द्रोपदेशात् ज्ञा० टीडगोत्रे सा० लहुआ भा० प्रेमी सु० सं० भाणा सं०
राणा भा० रामती सु० सं० रवा भा० रजादे भ्रा० जूठा रणधा स्त्रीमा
रं....एते श्रीसुविधिनाथबिंबं प्रणमंति. शैवीशी.

श्रीभडावीरस्वामीना हेरानी धातु प्रतिभाञ्जोना देभो.

सं. १९९३ वर्षे ज्येष्ठ शु. २ दिने ओसवाल ज्ञा० सा० जिणदे
भा० राणी पु० धना भा० कुअरि पहिराज भा० प्रेमलदे भ्रातृवनानि-
मित्तं स्वश्रेयसे श्रीआदिनाथबिंबं कारितं प्रतिष्ठितं श्री वृ० बोकडीयाव-
टंके म० श्रीमुनिचंद्रसूरिभिः ईद्रीग्रामे ॥ पंचतीर्थी.

सं. १९७३ वर्षे फागण शुदि २ रवौ श्रीश्रीमालज्ञातीय सं०
आसा सुत सं० रंगा भा० रंगादे सुत लुंगर सं० ठाकर प्रमुख कुटुंबयुतेन
आत्मश्रेयसे श्रीश्रेयांसनाथचतुर्विंशतिपट्टः श्रीआगमगच्छे श्रीअमररत्नसूरि
तत्पट्टे श्रीसोमरत्नसूरिगुरूपदेशेन कारितं प्रतिष्ठितं च विधिना. विजापुर
वास्तव्य. शैवीशी.

सं. १९८४ वर्षे चैत्र व. ९ गुरौ श्रीहर्षपुरवास्तव्य श्रीश्रीमाल
ज्ञातीय सं. हांसा भा० हांसा सुत सं० अर्जुन भा० अमरादे नाडपा स्व-
श्रेयसे श्रीआदिनाथबिंबं कारितं प्रतिष्ठितं श्रीवृद्धतपापक्षे श्रीधनरत्नसूरि
श्रीसौभाग्यसागरसूरिभिः ॥ शैवीशी.

(१५)

सं. १ वर्षे वैशाख शुदि १० दिने श्रीश्रीमाली व्य०
 बवा० भा० सारू सुतेन..... पिराज देवा गोपीयुतेन व्य० प्रथमा-
 केन भा० हे व्र नर्बदप्रमुखकुटुंबसहितेन श्रीशीतलनाथविंबं का०
 प्र० श्री भावडारगच्छे श्री भावदेवसूरिभिः बडली वास्तव्य. ॥

उपरनी अडित पंचतीर्थी.

श्रीशान्तिनाथना देशनी धातुप्रतिमाना देभो.

सं. १४८७ मात्र वदि ८ सोमे श्रीश्रीमालज्ञा० विजापुर वेडा
 वास्तव्य श्रे० गोवल भा० गुरदे सु० सहदे लवु भ्रातृकनाकेन भ्रातृज
 मेला-मांड्या-भोलादि-सहितेन स्वमातृश्रेयसे श्रीधर्मनाथचतुर्विंशतिपट्टः
 का० प्र० श्रीवृद्धतपागच्छे श्रीरत्नसिंहसूरिभिः ॥ योनीशी.

सं. १९१७ वर्षे माघ शुदि प्रा० श्रे० पथा भा० शाणी सु०
 मालाश्रेयोर्थ भ्रातृभीलाकेन भ्रातृतेजपाल-मेलादि-कुटुंबयुतेन श्रीपद्मप्रभ-
 विंबं का० प्र० तपागच्छे श्रीरत्नशेखरसूरिपट्टे श्रीलक्ष्मीसागरसूरिभिः ॥
 पंचतीर्थी.

सं. १९३१ वर्षे माघ व० ८ उकेश सा० समधर भा० षाडू
 पु० हरदासेन भ्रातृ जूठा शाणा भा० धनी जसमादे रमाई पुत्र हीरा
 धीरादि कुटुंबयुतेन श्रीआदिविंबं का० प्र० तपाश्रीसोमसुंदरसूरिसंताने
 श्रीमदलक्ष्मीसागरसूरिभिः ॥ पंचतीर्थी.

सं. १९६४ वर्षे फागण वदि ९ रवौ श्रीश्रीमालज्ञा० श्रे०
 घणसी भा० गोमती सु० लाला पदमा चांपाकेन स्वपितृभ्रातृसामलश्रे-
 योर्थ श्रीशान्तिनाथविंबं का० प्र० श्रीआगमगच्छे श्रीआणंदसूरिभिः ॥
 पंचतीर्थी.

(૧૬)

અમદાવાદમાં સોદાગર યોજના દેરાસરની ધાતુ પ્રતિમાનો લેખ.

સં. ૧૬૭૨ વર્ષે ફા. શુ' ૮ સોમે શ્રીવિદ્યાપુરવાસ્તવ્ય શ્રીમાલ
જ્ઞાતીય મં० હર્ષા મા० સાંકૂ સુ० મં० હાથીયા મા० હીરાદે સુ० મં०
માયા મં० ભાળા મં० કપાપ્રમુખેન મં० હર્ષાવચનેન સ્વશ્રેયસે શ્રીપદ્મપ્રમ-
બિંબં કા० પ્ર० પૂર્ણિમાપક્ષે રાલદ્રાગચ્છે..... પંચતીર્થી.

શ્રીકૃત્યુનાથના દેરાસરની ધાતુપ્રતિમાના લેખો.

સં. ૧૪૮૯ વર્ષે માવ વદિ ૨ શુક્રે ધંધૂકાવાસ્તવ્ય શ્રીશ્રીમાલ
જ્ઞાતીય શ્રે० મુઠા મા० લીલૂ સુતઆસાકેનાગમિક્કગચ્છે શ્રીઅમરસિંહસૂરિ-
પદ્દે શ્રીહેમરત્નસૂરિગુરુપદેશેન શ્રીપાર્શ્વનાથાદિચતુર્વિંશતિપદ્દઃ તયોઃ શ્રેયસે
કારિતો વિધિના પ્રતિષ્ઠિતઃ ॥ યૌવીશી.

સં. ૧૬૬૩ વર્ષે આષાઢ શુ. ૨ રવૌ શ્રીશ્રીમાલીજ્ઞાતીય સા०
સીધર માર્યા સોહી સુ० સા० જૂઠા મા० જસમાદે સુ० સા० મહિપતિ
મા० પદમાઈ સુ० સા० ડાહીઆ-પોઈઆ-વસ્વા નામકૈઃ શ્રીઅજિતનાથ-
બિંબં કારિતં પ્ર० મલધારગચ્છે શ્રીસૂરિભિઃ સા० ડાહીઆ પૂજનાર્થ ॥
પંચતીર્થી.

પ્રાચીન મહાવીર પ્રભુના દેરાસરનો પુરાવો.

વિજ્ઞપુરમાં હાલના વિજ્ઞપુરની પૂર્વે પ્રાચીન મહાવીર પ્રભુનું દેરાસર
હતું તત્સમયેથી ભાવનગરથી નીકળતા જૈન 'આત્માનંદ પ્રકાશ' માસિકના
સં. ૧૯૭૨ શ્રાવણના અંકમાં સાક્ષર મુનિશ્રીજિનવિજયજીએ ચૈત્ય
પરિપાટી છપાવી છે, રત્નાકરગચ્છના આચાર્યશ્રીહેમચંદ્રના શિષ્ય શ્રીજિન-
તિલકજીએ ગુજરાતી ભાષામાં તે ચૈત્યપરિપાટી લખી છે. રચનાની સાલ
આખી નથી છતાં લખેલી પ્રતિ અત્યંત તેની ભાષા પરથી જણાયું છે કે
સં. ૧૪૦૦ ની સાલમાં ચૈત્યપરિપાટીની રચના થએલી હોવી જોઈએ.

(૧૭)

તેમાં સર્વ ૩૭ સાગ્રીશ પદો છે જેમાં ૨૭ પ્રારંભનાં પદોમાં ભારતનાં તે સમયે જે જે વિદ્યમાન તીર્થો હતાં તેમાંથી જેની યાદી આવી તેનાં નામ લખેલાં છે. વિગ્નપુરના મહાવીર સંબંધી તેમાં ત્રીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે.

દહદહસંતિ ધવલકઢ પાસરંમ, વીળે આદીસર હાથીદ્રમ૦ સ્વેસરંડી અસાડલી રિસુહતાય૦ સેરીસે પાસ છડ્ડ ઉઢુકાય ॥૧૪॥ પંચાસરિ કલ-
 ડલિવીર૦ નેમિ૦ સંપીસરિ પાસ પાડલડ્ડ નેમિ૦ કઢી કપડવળજિનમું પાસ૦
 મલ્લણપુરિરં વંદુ સંતિપાસ૦ ॥૧૫॥ વળરાયનિવેસિય બહુમતિ૦ પંચાસરિ
 પાટળનમું ય ઙ્ગતિ૦ ચડવીસ વિતિદેવાલેનિતુવિહાળવાંડડ ઝિળમત્તિહિંચિત
 ઠાણિ ॥૧૬॥ સીધપુર ચડવારડ્ડ સિહ વિહારિ૦ વીર નેમિસર તારિ વાય-
 વડડયરિ જિયવંત સામિ મલ્હીય પાલ્હણપુર પાસસામિ૦ ॥ ૧૭ ॥ વિજા-
 પુરિ વીમલપુર બ્રહ્માણિ૦ ધિરોહડડવેસિતુ રહિય ઠાણિ૦ સાચડર મોઢેરા
 પ્રમુખ ઠામિ૦ લીળડ હું તાહરે વીર નામિ૦ ॥ ૧૮ ॥

આ અઢારમા પદમાં વિગ્નપુરમાં મહાવીરપ્રભુને વંદના કરી છે. આ ચૈત્યપરિપાટી અમદાવાદ વસ્ત્યા પૂર્વે રચાયલી છે કારણ કે તેમાં અમદાવાદનું નામ નથી પણ તે પૂર્વના આસાડલી (આજ્ઞાપલ્લી) નું નામ આવે છે જે કવિના વખતમાં અમદાવાદ હોત તો તેનાં ઢેરાસરોનું નામ જરૂર આવત. માટે વિગ્નપુરમાં વિજલ્લેવ આઘ્યા તેની પૂર્વે મહા-
 વીર પ્રભુનું ઢેરાસર હતું એમ ૧૪૦૦ ચઉદસેની લગભગના આ લેખથી સિદ્ધ થાય છે. ઉપરના લેખથી સેરીસામાં ઉર્ધ્વકાય પાર્શ્વનાથ. (લોઢણ પાર્શ્વનાથ ?) અને ક્ષોલના વીરપ્રભુના મંદિરની સિદ્ધિ થાય છે.

શ્રી ઋષભદેવના ઢેરાનો લેખ.

સ્વસ્તિશ્રીનૃપવિક્રમાર્કસમયાતીત સંવત્ ૧૮૬૬ ના વર્ષે શાકે ૧૭૩૧ પ્રવર્તમાને વૈશાખમાસે કૃષ્ણપક્ષે પષ્ટીદિને ગુરુવાસરે શ્રી વીજા-
 પુરનગરે વાસ્તવ્ય ઓસવંશજ્ઞાતીય વૃદ્ધશાખાયાં ઢોસી રાજસી માર્યા
 દેવચાઈ તત્પુત્ર ઢો૦ નીલાચંદ મા૦ કુસલચાઈ । તત્પુત્ર કુલોઘોતકારક
 ઢો૦ ખુબચંદ મા૦ સાંકલી તસ્ય ધર્માત્મજ મા૦ વાદર તેન નવીનપ્રાસાદઃ
 ક્ષારાપિતઃ શ્રી ઋષભદેવવિંબં સ્થાપિતં વૃદ્ધતપાગચ્છે લઘુપોષધશાલાયાં મઢ્ઢા-

(૧૮)

૧૮ શ્રી શ્રી મુનીન્દ્રસોમસૂરીશ્વર તત્પદે મદારક શ્રી શ્રી રાજવિમલસોમ-
સૂરીશ્વર તત્પદે મદારક શ્રી શ્રી શ્રી આણંદસોમસૂરીશ્વરજી પ્રતિષ્ઠિતં ।
ચિરં મૂયાત્ કલ્યાણમસ્તુ ॥ શુભં—આ પ્રમાણે લેખ દેરાની જમણી પાણી
પત્થર પર બહાર રંગમંડપમાં છે.

શ્રી ઋષભદેવના દેરાની ધાતુ પ્રતિમાઓના લેખો.

સં. ૧૧૧૦ વર્ષે આષાઢ શુ૦ ૨ વીસલનગરે ઝકેશ ક૦ વીરુઆ
મા૦ વિલ્હણદે પુ૦ મુંભવેણ મા૦ ભરમાદે પુ૦ હેમા મા૦ હેમાદે પુ૦
ઈસરાદિકુટુંબ યુતેન શ્રી શીતલબિંબં કા૦ પ્ર૦ તપાગચ્છેશ શ્રી સોમસુંદર
સૂરિશિષ્યશ્રીરત્નશેખરસૂરિભિઃ ॥ પંચતીર્થી.

ઉપરની પંચતીર્થી પ્રાચીન છે પરંતુ લેખ ઘસાઇ ગએલ
હોવાથી બરાબર વંચાતો નથી.

સં. ૧૨૬૦ વર્ષે
.....

શ્રી ઋષભદેવના દેરાની ધાતુ પ્રતિમાના લેખ.

સં. ૧૧૧૪ વર્ષે માહશુદિ ૬ બુધે ઉપકેશજ્ઞાતીય લઘુસંતાનીય
મં૦ સામલ મા૦ લાડી પુ૦ કેલ્હાકેન મા૦ કેલ્હણદે પુત્ર ધીર સહિતેન
આત્મશ્રેયસે શ્રી નમિનાથબિંબં કારિતં પ્રતિષ્ઠિતં શ્રી ઉપકેશગચ્છે શ્રી દ્વિવં-
દનીક વૃદ્ધશાસ્ત્રાયાં શ્રી સિદ્ધસૂરિભિઃ ॥ ઢામીગ્રામે । શ્રી: પંચતીર્થી.

સં૦ ૧૧૬૬ વર્ષે પોષ વદિ ૧ સોમે શ્રી શ્રીમાલ જ્ઞાતીય શ્રે૦
દેવા મા૦ દેવલદે સુ૦ હાંસા મા૦ હાંસલદે સુત કામાકોકા વીરા વરદે
હાંસાકેન સ્વપુણ્યાર્થં કુંચુનાથચતુર્વિંશતિબિંબં કારિતં પિપ્પલગચ્છે શ્રી પદ્મા-
ણંદસૂરિપદે શ્રી વિનયસાગરસૂરિ પ્રતિષ્ઠિતં વીજાપુર વાસ્તવ્ય. ॥ ચોવીશી.

(१८)

अरनाथना हेरानी धातु प्रतिमाना लेणे.

सं. १९७८ वर्षे माघ वदि ८ रवौ श्रीमाली ज्ञा० व्य० ओषेण
भा० महू पुत्र्या पत्तनवासिव्य० ज्ञवा भा० पोमी पुत्र डुंगर भा० भरमी-
नाम्या स्वश्रेयसे श्रीपार्श्वनाथबिंबं का० प्र० तपागच्छेशश्रीहेमविमल
सूरिभिः ॥ श्रीरस्तु. पंचतीर्थी.

सं० १९८३ वर्षे ज्येष्ठ शुदि १३ उकेशवंशे कूकडा चोपडा गोत्रे
मं० गणीयाभार्ता तारूपुत्र मं० पंचायणेन पत्तनवास्तव्येन भा० कूआरि
पुत्र मं० मंगलादिसहितेन पुण्यार्थं श्री विमलनाथबिंबं का० प्र० श्री खर-
तर गच्छे श्री जिनहंससूरिपट्टे श्री श्री जिनमाणिक्यसूरिभिः स्वश्रेयर्थे ॥

सं० १९३६ वर्षे फागण शुदि १० गुरौ वृद्धनगरवास्तव्य ओस-
वंशीय वु० धना भा० भजाई पुत्रदेविदास भा० देवलदे प्रभृति कुटुंबैः
श्री शीतलनाथबिंबं का० प्र० तपागच्छाधिराजश्रीहीरविजयसूरिभिः ।
पंचतीर्थी.

श्री जोडी पार्श्वनाथना हेरानी धातु प्रतिमाना लेणे.

सं. १९०३ वर्षे माह वदि ३ शुके श्री श्रीमाल ज्ञातीय मं०
रतनसुत मं० राउलभार्या रमादे तयोः सु० मं० हरिदासेन मं० लुंढा
पातायुतेन स्वश्रेयसे श्री शान्तिनाथबिंबं कारितं प्रति० आगमगच्छे श्री
सिंहरत्नसूरिभिः ॥ पंचतीर्थी.

सं. १९१० वर्षे मागशर शु. १९ दिने प्राग्वाट ज्ञा० व्य० देव-
राज भा० रत्नसुत हालकेन भा० कभिणिसु
... .. कादिकुटुंबयुतेन स्वमातृश्रेयर्थे श्री आदि-
नाथचतुर्विंशतिपट्टः का० प्रति० तपाश्रीरत्नशेखर सूरिभिः सांबोसणवासि॥
येवीशी.

(२०)

सं. १९१६ वर्षे आषाढ शु. ९ शुके वेडावास्तव्य श्री श्रीमाल
ज्ञातीय श्रे० पाता भा० पाल्हणदेसुत सालिगनाम्ना भा० धनीसुत नर-
पालरामाप्रमुख कुटुंबयुतेन श्री आदिनाथबिंबं कारितं प्रतिष्ठितं वृद्धतपा-
पक्षे श्री रत्नसिंहसूरिभिः ॥ पंचतीर्थी.

सं. १९३० वर्षे माह शुदि १३ रवौ प्राग्वाट ज्ञातीय दोसीगुला
भा० नामलदेसुत दो० सालिगेन भार्या रमी तथा भार्या जसो भ्रातृपुत्र
सधारणसहितेन भ्रातृसीधरश्रेयोर्थ श्री कुंथुनाथबिंबं का० वृद्धतपापक्षे भ०
श्री जिनरत्नसूरिभिः प्रतिष्ठितं ॥ ७५२नी पंचतीर्थी.

श्री विद्यापुरे पद्मावती मंदिरे जैनार्थ पादुका लेख.

सं. १८७२ माघ वदि २ गुरुवासरे भ० विजयाणंदसूरिगच्छे ।
सकलभट्टारक श्री श्री १०८ श्रीविजयमहेंद्रसूरीश्वरस्य पादुका श्री
समस्तसंघेन कारापितं । शिष्य पं । धर्मविजयगणिना पृजितास्ति
विजापुरे । सकल भ० पु० भ श्री विजयसुरींद्रसूरीश्वर राज्ये । १ ।
संवत् १८९६ शाके १७२८ प्रवर्तमाने उत्तरायनगतसूर्ये जेष्ठमासे
शुक्लपक्षे एकादशीतिथौ

कल्याणविजयगणि अन्वये पं । श्री ९ दर्शनविजयगणि तत्
शिष्य पं । श्री १०३ पं० श्री प्रेमविजयगणि तत् शिष्य पं । श्री सर्व-
विजयगणित्मत्कस्य पादुकेयम् श्रीविजापुरे नगरे । १ ।

भट्टारक पुरंदर भट्टारक श्री १०८ हीरविजयजीसूरि रेण
सेवीयो ॥

सं. १९१० चैत्र वदी १ शुके श्रीविजापुरे श्रीसंघसमस्त मि-
लित्ने पादुकानि स्थापना करावि श्रीजिनसागरसूरिप्रतिष्ठितम्
रत्नसागरजी पादुका आदिनाथजीनी पादुका महावीरस्वामीनां
श्री स्वामिजी पादुका

(૨૧)

સં. ૧૮૮૬ વર્ષે વૈશાખશુદિ ૭ ગુરુવાસરે શ્રીવૃદ્ધતપાપક્ષે પં. શ્રી ૬ પં. હિતસુંદરજીપાદુકા કારાપિતા । શ્રીગુરુપાદુકામ્બો નમઃ ॥

સં. ૧૮૮૬ વર્ષે વૈશાખશુદિ ૭ ગુરુવાસરે શ્રીવૃદ્ધતપાપક્ષે પં । શ્રી ૬ પં. ફતેસુંદરજી પાદુકા કારાપિતા શ્રીગુરુપાદુકામ્બો નમઃ

સંવત્ ૧૭૧૦ વર્ષે શ્રાવણશુદિ અષ્ટમી

ગોરાદેવીના ખેતરની પાસે તથા કુંડના પાળથી નૈરૂત્ય ખુણામાં એક પન્ન્યાસના સ્વર્ગવાસનો નીચે પ્રમાણે લેખ છે. શ્રીતપાગચ્છે પત્ર્યાસશ્રી પ્રેમવિજયજીના ચેલા શ્રીરુપવિજયજી પાદુકા:

આ પ્રમાણે જૈન મંદિરોમાં રહેલી પ્રતિમાઓના લેખો ઉતારવામાં આવ્યા છે તેમાં સર્વથી પ્રાચીન પદ્માવતીના દેરાસરમાં શ્રીઆદિનાથની મૂર્તિ પરનો સં. ૧૩૩૦ ની સાલનો લેખ છે તેની પ્રતિષ્ઠા શ્રીપાસડસૂરિએ કરી છે. પાસડસૂરિ મહાન્ આચાર્ય હતા-ઉપરના લેખોથી પૂર્વે જે જે ગચ્છો પ્રવર્તતા હતા તેની નીચે મુજબ યાદી આપવામાં આવે છે.

- ૧ સં. ૧૪૭૧ બ્રહ્માણગચ્છે મુનિચંદ્રસૂરિપટ્ટે વીરસૂરિ.
- ૨ સં. ૧૫૭૫ આગમગચ્છે મુનિરત્નસૂરિપટ્ટે આનન્દરત્નસૂરિ.
- ૩ સં. ૧૪૬૫ આગમિકગચ્છે અમરસિંહસૂરિ-સં. ૧૪૮૫ આગમગચ્છેશ અમરસિંહસૂરિપટ્ટે હેમરત્નસૂરિ.
- ૪ સં. ૧૫૦૭ પૂર્ણિમાપક્ષે ગુણરત્નસૂરિ.
- ૫ સં. ૧૫૪૧ તપાગચ્છે હેમવિમલસૂરિ. સં. ૧૫૪૭ તપાગચ્છે સુમતિસાધુસૂરિ.
- ૬ સાધુપૂર્ણિમાપક્ષે સં. ૧૫૭૨ માં ઉદયચન્દ્રસૂરિપટ્ટે મુનિ-રાજસૂરિ.
- ૭ પિપ્પલગચ્છે સં. ૧૫૭૬ વિનયસાગરસૂરિ.
- ૮ બોકડીયાગચ્છે સં. ૧૫૫૩ મુનિચંદ્રસૂરિ.
- ૯ વૃદ્ધતપાપક્ષે સં. ૧૫૮૪ ઘનરત્નસૂરિ સૌભાગ્યસાગર.
- ૧૦ ભાવડારગચ્છે ભાવદેવસૂરિ.
- ૧૧ મલધારગચ્છે સં. ૧૫૫૩ શ્રીસૂરિ.
- ૧૨ ઉપકેશગચ્છે-દ્વિવન્દનિકવૃદ્ધશાસ્ત્રીયાં સં. ૧૫૧૪ સિદ્ધસૂરિ
- ૧૩ સ્વરતરગચ્છે-સં. ૧૫૮૩ જિનહંસસૂરિપટ્ટે જિનમાણિક્યસૂરિ.

(૨૨)

ઉપરના દેરાસરમાં જે પ્રતિમાઓ છે તેમાંની કેટલીક પ્રતિમાપરના લેખો ત્રુટક, ભુંસાઇ ગયેલા છે. શ્રીઋષભદેવના દેરાસરમાં સં. ૧૨૬૦ ની સાલની જૂનીપ્રતિમાપર લેખ છે તે ભુંસાઇ ગયેલ છે તેથી તે લેખ અચર્ય વાંચી શકાતો નથી. સં. ૧૨૬૦ અને સં. ૧૩૩૦ એ એ લેખો જૂના છે. પ્રાચીન મહાવીરપ્રભુનું દેરાસર નષ્ટ થયું તે દેરાસરની પ્રતિમા પૈકી સં. ૧૨૬૦ વાળો પ્રતિમાનો લેખ હોય એમ અનુમાન કરાય છે. પદ્માવતીનું દેરાસર પ્રાચીન છે. આરોટ અને પરમારોના વહીવંચા હાલ વડોદરામાં સુલતાનપરામાં રહે છે તેમની વહીમાં પ્રાચીન પદ્માવતીના દેરાસરની પ્રસિદ્ધિ લખેલી છે. અહ્લભદ્ર અથવા અહ્લભદ્રારક શબ્દનો અપભ્રંશ આરોટ-ભાટ શબ્દ થયેલ જણાય છે પદ્માવતીના દેરાસર નીચે પશ્ચિમ તરફ ભોંયડું છે. તેમાં અસલ પદ્માવતી માતા હતી અને સરસ્વતી માતા પણ ભોંયરામાં હતી. કેટલાંક સૈકા પછી તેમને ઉપર સ્થાપવામાં આવ્યાં છે તેમ જુદા પુરૂષોની કિંવદન્તીથી અવખોધાય છે. તેની હકીકત પૂર્વે જણાવી છે. પ્રથમ વિઙ્ગપુરની સ્થાપના યદ્ ત્યારથી પદ્માવતી, ચિંતામણિપાર્શ્વનાથ અને મહાવીર પ્રભુનું મંદિર હતું. શ્રીપદ્માવતીનું મંદિર અનેકવાર સંમરાવેલું છે તે હાલની સ્થિતિમાં છે. પાર્શ્વનાથનું અને શ્રીમહાવીરપ્રભુનું મૂલ અસલ મંદિર નષ્ટ થયેલું છે. (અલ્લાહદીન વગેરે મુસલમાનો આદ્શાહોના હુમલા વગેરેથી) વિઙ્ગપુરમાં પદ્માવતીના દેરાસર લગભગની શ્રીસરસ્વતીની મૂર્તિ છે તેને ખીજવાર શ્રીવિદ્યાનન્દસરિના સમયમાં ભોંયરામાંથી ઉપર સ્થાપન કરેલી હોય એમ સંભવે છે. ચિંતામણિપાર્શ્વનાથની મૂર્તિને મૂળ મંદિર નષ્ટ થયા બાદ ત્રીજવાર સમરાવેલા વિઙ્ગપુરમાં ભાટવાડામાં ભાટના ઘરમાં ઘર દેરાસર કરી મૂકવામાં આવી હતી. તે બસે વર્ષ સુધી ઘર દેરાસરમાં પખાસણમાં વિરાજીત રહ્યા બાદ મરાડાના રાજ્યકાલની સ્થાપનાના પ્રારંભમાં વા તે પૂર્વે મોટું દેરાસર કરવાનો પ્રારંભ થયો. પશ્ચાત્ હાલ સંપૂર્ણ દેરાસર થયેલું અવલોકવામાં આવે છે. ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથના હાલના દેરાસર નીચે ભોંયડું છે. જૂની પટ્ટાવડીના આધારે વિ. સં. ૧૨૮૦ લગભગમાં વસ્તુપાલ અને તેજપાલે ચિંતામણિપાર્શ્વનાથના મંદિરનો જીર્ણોદ્ધાર કર્યો ત્યારે તે દેરાસર તેની પૂર્વે હજાર વર્ષ હોય એમ અનુમાન કરતાં મૂળ વિઙ્ગપુર બ્યારે વચ્ચું ત્યારે પાર્શ્વનાથનું મંદિર અંધાવ્યું હતું એમ સિદ્ધ થાય છે. સંવત્ ૧૮૬૬ માં કુંબાદોશીનું દેરાસર બનેલું છે. કુંબા ખૂમાદોશીના વંશમાં હાલ, ડાહ્યાભાઈ દલસુખ, ભોગીલાલ તલકચંદ,

(૨૩)

સદુભાઈ તલકચંદ વગેરે છે પશ્ચાત્ ૧૮૮૦ લગભગમાં શ્રીઅરનાથનું દેરાસર થયેલ છે. દોશી હડીશંગ હેમચંદે શ્રીઅરનાથનું દેરાસર અંધાવ્યું છે. શ્રીશાંતિનાથનું દેરાસર સં. ૧૮૯૬ માં વીશાશ્રીમાલી શેઠ, અહેચર સીરચંદે અંધાવ્યું છે તે દેરાસરમાં ગોખલો છે તેમાં અહેચર સીરચંદની મૂર્તિ અને તેની બે સ્ત્રીઓની મૂર્તિ છે તેમાં સં. ૧૮૯૬-૯૮ નો લેખ છે. શેઠ અહેચર સીરચંદની પાસે ૧૮ અઠાર લાખ રૂપૈયા થયા હતા. ગાયકવાડની સેનામાં કાઠીયાવાડમાં તેઓ સેનાના વ્યાપારી તરીકે બનીને ગયા હતા તેમાં તેમણે લક્ષ્મી સંપાદન કરી હતી. અહેચર સીરચંદની ગાદીપર હાલ શેઠ છગનલાલ અહેચર છે. શ્રીશાંતિનાથના દેરાસરમાં ભોંયરૂં છે. શ્રીઋષભદેવના દેરાસરમાં ભોંયરૂં છે. શ્રીશાંતિનાથના દેરાસર પછી શ્રીમહાવીરપ્રભુનું મંદિર થયું છે. સં. ૧૯૦૩ લગભગમાં વિજ્ઞપુરના મૂળ રહેવાશી શેઠ વખતચંદ દોલતરામે શ્રીમહાવીરપ્રભુનું દેરાસર અંધાવ્યું છે. શ્રીવાસુપૂજ્યનું દેરાસર સં. ૧૯૩૪ લગભગમાં થયું છે, વખારીયા સીરચંદ રૂપચંદે શ્રી વાસુપૂજ્યનું દેરાસર અંધાવ્યું હતું. સં. ૧૯૨૭ ના શ્રાવણ સુદિ ૧૦ દશમે શ્રીકુંથુનાથની પ્રતિષ્ઠા યજ્ઞ. સુરતી વીશાશ્રીમાલી શા. મૂલચંદ હીરાચંદની વિધવાબાઈ નવીબાઈએ દશ હજાર ઉપર રૂપૈયા ખર્ચા કુંથુનાથનું દેરાસર અંધાવ્યું છે. સં. ૧૯૧૫ માં ધાંટુમાં પ્રતિષ્ઠા કરીને કુંથુનાથની પ્રતિમા બેસાડવામાં આવી હતી. પશ્ચાત્ ધાંટુ ગામમાંથી વસ્તિ ખાલી યજ્ઞ તેથી ધાંટુમાંથી કુંથુનાથ વગેરેની પ્રતિમાઓને સં. ૧૯૨૪ માં વિજ્ઞપુરમાં ચિંતામણિના દેરાસરમાં લાવી મૂકી અને પશ્ચાત્ વિદ્યાશાળા પાસે કુંથુનાથના દેરાસરમાં સં. ૧૯૨૭ ના શ્રાવણ સુદિ દશમે પ્રતિષ્ઠા કરી પધરાવી. હાલ તે દેરાસરનો વહીવટ સંઘ કરે છે. શ્રી પદ્માવતીના દેરાસરમાંથી ગોડીપાર્શ્વનાથની મૂર્તિને દોશીવાડાના દેરાસરમાં સં. ૧૯૪૫ ના માહ સુદિ ત્રયોદશીના રોજ પ્રતિષ્ઠા કરી પધરાવવામાં આવી. હાલ ચિંતામણિપાર્શ્વનાથ, પદ્માવતી, મહાવીરપ્રભુ, કુંથુનાથ, વાસુપૂજ્ય, એ ચાર દેરાસરનો વહીવટ સંઘ કરે છે. શેઠ દયાળજી દેવકરણવાળા શ્રી મહાવીરપ્રભુના દેરાસરનો વહીવટ કરે છે. શ્રીશાંતિનાથના દેરાસરનો વહીવટ શેઠ અહેચર સીરચંદના વારસ શેઠ છગનલાલ બેચર કરે છે. શ્રીરૂષભદેવના દેરાસરનો વહીવટ શા. કૂલચંદ આદરવાળા કચરાબાઈ કરે છે. હાલ કુંઆ-દોશીના વંશવાળા મણિલાલ ડાહ્યાબાઈને દેરાસરના વહીવટમાં દાખલ કરવામાં આવ્યા છે. શ્રીઅરનાથના દેરાસરનો વહીવટ શેઠ અખળચંદ

(૨૪)

દીપચંદ કરે છે. ગોડીપાર્શ્વનાથના દેરાસરનો વહીવટ શા. જનાશા પીતાંબર વાળા તથા ગોકળ રવચંદ કરતા હતા. હાલ શા. ગોકળભાઈ મલુકચંદ કરે છે.

વિજ્ઞપુરમાં પ્રથમ પ્રાચીન શ્રીપદ્માવતીના દેરાસરનો ઉપાશ્રય તથા શ્રીલહુડીપોશાળ કે જે ચિંતામણિના દેરાસર પાસે આવેલ છે. એ બે ઉપશ્રય પ્રાચીન છે. વડીપોશાળના શ્રાવકો દશા પોરવાડ દેશાઈઓ, વીશા શ્રીમાલી તથા દશા શ્રીમાલીઓ છે. વડીપોશાળમાં છેલ્લામાં છેલ્લા, બુદ્ધિ-સુંદરજી અને રૂપસુંદરજી યતિ થયા. સં. ૧૯૩૫ લગભગમાં રૂપસુંદરજી વિદ્યમાન હતા. પદ્માવતીના દેરાસરનો તથા ઉપાશ્રયનો તથા તેમના ગચ્છનો કારભાર દશાપોરવાડ દેશાઈઓ કરે છે. તથા વીશાશ્રીમાલીઓ કરે છે. અત્યાર સુધી વડીપોશાળના ગચ્છના વહીવટના ચોપડા દશા પોરવાડ દેશાઈના ત્યાં છે. વડીપોશાળમાં રૂપસુંદરજી મહાવિદ્વાન થયા. તેમના ગુરૂ બુદ્ધિસુંદરજી અને તેમના ગુરૂ રત્નેહસુંદર થયા. તેમના ગુરૂવંશમાં શ્રીનયસુંદરજી મહા કવિ થયા. તેમણે વિજ્ઞપુરમાં નળદમયંતીનો રાસ તથા રૂપસુંદર કુમાર વગેરેના રાસાઓ રચ્યા છે તે પૂર્વે જ્ઞાન્યું છે. લહુડીપોશાળના ગચ્છમાં દોશીઓ, શાહનાં તથા વીશાશ્રીમાલીનાં ઘર છે તથા એક દશા પોરવાડનું ઘર છે. તપાગચ્છના લહુડીપોશાળ પછી શ્રીવિજ્યદેવસૂરિના ગચ્છનો ઉપાશ્રય થયો છે. સં. ૧૬૭૨-૭૩ માં વિજ્યદેવસૂરિ અને આનંદસૂરિના વખતમાં વિજ્યદેવસૂરિ અને આનંદસૂરિના નામે દેવસૂર, આનંદસૂર ગચ્છ, પ્રગટયા, લહુડીપોશાળમાં શ્રીરત્નવિજ્યજીના શિષ્ય શ્રીઅમૃતવિજ્યજી યતિજી સં. ૧૯૬૦ સુધી વિદ્યમાન હતા. તે સાલમાં તેમણે દેહોત્સર્ગ કર્યો. શ્રીશાંતિનાથના દેરાસર પાસે અણસુરનો ઉપાશ્રય છે. વિજ્યદેવસૂરિના નામનો ઉપાશ્રય વિ. સં. ૧૭૨૫ પૂર્વે વિદ્યમાન હતો. તે પછી અણસૂરનો ઉપાશ્રય થયો. દેવસૂર અને અણસૂરના ઉપાશ્રય પશ્ચાત્ દોશીવાડામાં સંવેગીનો સં. ૧૭૮૨ માં ઉપાશ્રય થયો, ત્યાં પન્ન્યાસ સત્યવિજ્યના વખત પછી સંવેગી સાધુઓ ઉતરતા હતા. શ્રીપદ્મવિજ્યજી તથા ઉદ્ધોતવિમળના પક્ષના સંવેગી સાધુઓ ત્યાં ઉતરતા હતા. શ્રીહડીભાઈની ધર્મશાળા સં. ૧૯૦૪ માં શરૂ થઈ અને સં. ૧૯૧૧ માં પૂર્ણ થઈ. સં. ૧૯૧૫ માં શેઠ હડીશંગની પાછળ ધર્મશાળામાં નવકારશી થઈ. તેમાં ક્રિયોદ્ધારક શ્રીનેમિસાગરજી મહારાજ ઉતરતા હતા. સં. ૧૯૬૨ માં શ્રીનેમિસાગરજી મહારાજનું ત્યાં પુસ્તક હતું તે અમોએ ત્યાંથી લીધું. દોશીવાડામાં એક સાધ્વીનો ઉપાશ્રય છે. સુતારવાડામાં એક સાધ્વીનો ઉપાશ્રય છે.

(૩૫૧)

સં. ૧૯૨૫ ની સાલમાં વિદ્યાશાળા પૂર્ણ થઈ. સં. ૧૯૨૫ માં વિદ્યાશાળામાં શા. સરૂપચંદ હાથીએ તથા પશ્ચાત્ બહેચર શીરચંદની સ્ત્રી શેઠાણી નહાળકોરબાઈએ હિંમત્તું માંડયું હતું. તથા સં. ૧૯૩૬ માં સમવસરણુની રચના થઈ. શેઠ મંછારામ લવણ તથા દોશી નયુભાઈ મંછાચંદે વિદ્યાશાળાને વહીવટ કર્યો. દોશી નયુભાઈ મંછાચંદે, ૧૯૭૨ ની સાલ સુધી વિદ્યાશાળાને વહીવટ કર્યો. દોશીનયુભાઈ મંછાચંદે વિદ્યાશાળાની પાસે જૈન પાઠશાળાનું મકાન બાંધ્યું તેમાં પોરવાડ શ્રાવિકા દીવાળીબેન, ડુંગર ધનજી તથા ખરકતી નેમચંદ નહાળચંદ વગેરેની સાહાય્યથી પાઠશાળા બાંધી.

વિજાપુર સંબંધી વિજલદેવ પરમારનો લેખ મળ્યો છે તેને નીચે પ્રમાણે અગ્ર લખવામાં આવે છે.

વિજાપુર પરમાર.

પ્રથારાજીના વીજલદેવજી ગઠ મંડોળમાં સાત દુકાલી પડી. સારે ભાઈ વેરાણા ભાઈ ૧ પાલાણુપર વસ્યા રાજ કચું ભાઈ ૧ મંડોલથી નીકળ્યા. પોતાની વસ્તી લેઈને નીકળ્યા. માતા પરશન યત્ના તે સંગાયે રથમાં બેસાર્યાં. વેન્વાસણી તે માતાને મળ્યો, અને ખારોટ સાથી સર્વે વસ્તી સાથે લઈને નીકળ્યા. વગડામાં ઉચાલા છોડ્યા સારે કસુબા કોટડાની ગાયો ચરતી હતી. તે સારૂ કહ્યો થયો. સારે વીજલદેવ પરમાર ગામ ખડાતના કોટને મલીને ફેજ ચડાવીને ગામ બે ૧ દાડામાં રાજગાદી લીધી. પરમાર વીજલદેવજીએ ગામ કસુબા કોટડા મારીને લીધું. ગામ કસુબાની ભાગોળે વાવ્ય હતી. કસુબા કોટડા વસાવ્યા ત્યાંથી કહ્યો કરીને નીકળ્યા. આવીને વીજાપુર વસ્યા. વીજલદેએ કોટ કરાવ્યો. કોટમાં દેરૂં છે, પથરનું છે. મહાદેવજીનું. બિચાલા છુટ્યા ત્યારે જીનું પાદર બિગમણું વસતું તું. ગામ વિજાપુરથી ભાઈ ૧ સારંગદેવજીએ ગામ તાયપરી ગયા. સંવત ૪૨૪ માં મામા ભાણેજને મારીને લીધું. પાલીયા છે. વીજાપુરમાં વીજલદેની વારે પોતે વસ્યા પડી પાતસાનું પગલું કાપ્યું ત્યારે પાતસાએ કહ્યું માગ્ય. ત્યારે ઘોડે ચડીને ૨૩ એટલી હદ માહારી પાલું. ઘોડો લેઈને દોડ્યો તે ઘોડાના તંગમાં ભાલોડું રોપ્યું તું. આવતાં આવતાં લાડોલ ભણી ઉતર્યાં. ઘોડો પડ્યો એટલી ભુમ્ય લીધી. વીધા ત્રણ હજાર પાતસાએ આપી. ત્યાંથી પરમારે પગલું કાઢ્યું, ત્યાંથી પગી કેવરાણા. માતા સુરદેવી પુન્ય છે. ગામ કસુબા, કોટડે કરવેડું થયું પરમાર કરે. દસરાને દિવસે ગોઠ રાવણ બેસાડું

(૨૬)

માતા સુરદેએ બોકડા બે ચડાવે. હવનહોમ થાય. સુરદેવ રૂદ્રાણી છે; વીજ્-વાસણી માતા બ્રહ્માણી છે, વીજ્વાસણી માતા પરમાર વીજ્લદેતી છે. વીજ્વાસણીની દેરી કરાવી. પુજનમાં ભોમ વીધા સાડા ત્રણ આપી વાડી કરવા સારું કુલદેવીનું કરવેકું વીજ્વાસણીનું નવરાત્રમાં એક વેલીઆ કરે આઠમના દહાડે દૂધની ધારાવાડી કરે. અપવાસ એક આઠમે કરે છમના ધર પ્રત્યે ૧ હવન કરે. એ રીતે માતાનું કરવડું છે તે ખરું લખ્યું છે. ખારોટ શીવલાલ દરજીની સહી આ નકલ ચોપડામાંથી ઉતારી છે તે ખરી છે. આ નકલ બાલકુખની છે છતાં તે ઉપરથી ગુજરાતીમાં કરનાર અમીન અચ્યાબાઇ નથુબાઇ ગામ પારસાના દ: પોતે.

આ લેખની નકલ ખારોટના ચોપડા પરથી કરી લીધી છે. વિજ્જપુરના રહીશ દેશાઇ નથુબાઇ પિતાંબર કથે છે કે વિ. સં. ૧૨૫૬ ના વૈશાખ સુદિ ત્રીજે પુષ્યાઃચૈગે વિજ્જલદે પરમારે વિજ્જપુરમાં રાજ્યની પોતાના નામથી સ્થાપના કરી પરંતુ ઉપર પ્રમાણે ખારોટના ધરમાંથી નીકળેલા લેખથી દેશાઇએ કથેલી ખીનાને ટેકા મળતો નથી. વિજ્જલદેવ પરમાર વિજ્જપુરમાં આવીને વસ્યા એટલું સિદ્ધ થાય છે. કઇ સાલમાં વિજ્જલદેવ પરમાર વિજ્જપુરમાં આવીને વસ્યા તેનો ચોક્કસ નિર્ણય થઇ શકતો નથી પરંતુ તેઓ વિજ્જપુરમાં આવ્યા તે પૂર્વે ગુજરાતપર આદેશાહની સત્તા સિદ્ધ થએલી હાજે છે. આદેશાહે વિજ્જલદેવ પરમારને ત્રણ હજાર વિધા જમીન આપી તેથી સિદ્ધ થાય છે કે કરણવાઘેલા પશ્ચાત્ ગુજરાતપર અજ્ઞાહદીન વગેરે આદેશાહોની સત્તા જમી હતી. વિજ્જલદેવ પરમાર પર આદેશાહ પ્રસન્ન થઇને તે વિજ્જલદેવ પરમારને જમીન આપી છે તેથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે તે આદેશાહના અનુકુલપણે વર્તતા હોય. લેખમાં સંવત્ ૪૨૪ લખેલ છે પરંતુ તે સમયમાં ગુજરાત પર આદેશાહની સત્તા નહોતી તેથી એમ અનુમાનપર આવવું પડે છે કે વિક્રમ સં. ૧૪૨૪ લગભગમાં વા ૧૪૦૦ લગભગમાં તેઓ વિજ્જપુર આવીને વસ્યા હોય. વિક્રમ સંવત્ ૧૪૦૦ ની સાલમાં રાજ્ય સંક્રાન્તિનો સમય હતો. ગુજરાત પર આદેશાહની પૂર્ણ સત્તા જમી નહોતી અને પાટણમાં કરણ ઘહેલા પછી વાઘેલાઓની રાજ્યસત્તા પણ પડી ભાગી હતી તેથી તે અવસરની સંધિમાં વિજ્જલદેવ પરમારની વિજ્જપુરમાં સત્તા જમી હોય એમ સિદ્ધ થાય છે. ઉપરના અનુમાનથી હાલ તુર્તંતો વિજ્જલદેવ પરમાર વિક્રમસંવત્ ચૌદસો ચોવીશ લગભગમાં વિજ્જપુરમાં આવીને વસ્યા એવા

(૨૭)

અનુમાનપર આવીએ છીએ. વિક્રમસંવત ૧૨૫૬ માં વિજ્ઞપુર આદિ ગુજરાતના શહેરો પર કુમારપાળ પછી યએલ સોલંકી રાજની સત્તા હતી. તેથી તે સમયમાં વિજ્ઞદેવ પરમારનું અને આદશાહની સત્તાનું અસ્તિત્વ અંધ એસી શકતું નથી, માટે સં. ૧૪૨૪ લગભગમાં વિજ્ઞદેવ પરમાર વિજ્ઞપુરમાં આવ્યા એમ સિદ્ધ થયા વિના રહેતું નથી. દાદા ફકીર મહમદનું આવવું સં. ૧૪૫૦ લગભગમાં વિજ્ઞપુરમાં થએલું લાગે છે. વિ. સં. ૧૪૬૮ માં અમદાવાદને અહમદશાહે વસાવ્યું હતું. વિજ્ઞદેવ પરમારની પુત્રી જશમા અને દાદા ફકીરમહમદની જે કિંવદન્તી ચાલે છે તે નીચે મુજબ છે. વિજ્ઞદેવ પરમારને એક પુત્રી થઇ. તેનું જશમા-યશોમાતા નામ પાડવામાં આવ્યું તેના શરીરમાં જન્મથી કંઇ ખોડખાંપણ હતી. દાદા ફકીરમહમદને તે સાંઝ કરે તો શિષ્યા કરે એવી પ્રતિજ્ઞાથી અર્પણ કરવામાં આવી. દૈવયોગે તે સારી થઇ તેથી તે ખીખી થઇ. મુસલમાનોમાં પહેલવહેલા દાદા ફકીરમહમદ આવ્યા. અહમદશાહ આદશાહના દાદા જશરખા પાટણમાં એકવીશ વર્ષ સુધી સુખા રહ્યા પશ્ચાત્ તેઓ અયુલ મુજશરશાહ એવું નામ ધારણ કરીને ગુજરાતના આદશાહ બન્યા. અયુલ મુજશરશાહના પુત્રના પુત્રે અહમદાવાદ વસાવ્યું. દાદા ફકીરમહમદ સાહેબની પાસે જશમા રહી તેના મરણ પછી જશમા ખીખીનો રોજને થયો તે હાલ તુટેલી પુટેલી હાલતમાં દેખાય છે. જશમા અને દાદા ફકીરમહમદનો વિજ્ઞદેવ પરમારના વૃત્તાંતની સાથે ઉપર પ્રમાણે સંબંધ રહે છે, તેથી તેઓ વિક્રમ સં. ૧૪૨૪-૧૪૨૦-૧૪૧૦ લગભગમાં વિજ્ઞપુરમાં આવી વસ્તી હોય એમ જણાય છે. વિજ્ઞદેવ પરમાર જ્યારે વિજ્ઞપુરમાં રાજ થયા તેની પૂર્વે અલ્લાઉદ્દીનના સમયમાં વા તેમના પશ્ચાત્ મુસલમાન આદશાહોના સમયમાં વિજ્ઞપુરમાં દેરાસર મંદિરોનો તથા મૂર્તિઓનો અમુકાંશે ભંગ થએલ લાગે છે. વિજ્ઞપુરમાં સં. ૧૮૪૮ માં કુંડ ગળાવ્યો સારે તેમાંથી એક જૈનપ્રતિમા ખરિત હાલતમાં નીકળી હતી. તે પરથી અલ્લાઉદ્દીન વા-અમારગજેબના વખતમાં મૂર્તિઓના તાશાઈ પ્રવૃત્તિ થએલી લાગે છે એમ પૂર્વે જણાવવામાં આવ્યું છે તે સિદ્ધ થાય છે. વિજ્ઞદેવ પરમારે વિજ્ઞવાસિષ્ઠી-(વિન્ધવાસિની) માતાનું દેશ કરાવ્યું તથા એક કોટ કરાવ્યો તે વિજ્ઞવાસિષ્ઠી માતા પાસે કરાવેલો લાગે છે. વૃદ્ધ મનુષ્યો કયે છે કે વિજ્ઞવાસિષ્ઠી માતા પાસે મેંણા લોકોનાં ઘર પાસે પૂર્વે જૂનો કોટ હતો અને તેમાં મહાદેવનું મંદિર હતું. પરંતુ તે કોટ અને મહાદેવનું મંદિર નષ્ટ થએલું લાગે છે અને

(૨૮)

તે મહાદેવને પશ્ચાત્ વરાહસ્વરૂપના મંદિરમાં મૂકવામાં આવ્યા હોય એમ જણાય છે. આદ્યશાહોના વખતમાં તે કોટમાં લડાઇ ચતાં તેને પાડી નાખવામાં આવ્યો અને તેમાંની મૂર્તિઓ વગેરેને લાલ દરવાજાની પૂર્વેના ઉચ્ચાંખેતરમાંની વાવમાં પધારાવવામાં આવી હોય અને પશ્ચાત્ શાંતિ સુનેહ ચતાં વરાહ સ્વરૂપનું મંદિર બાંધી તેમાં મૂર્તિઓને મૂકવામાં આવી હોય એમ લાગે છે-વરાહ સ્વરૂપની મૂર્તિમાં દશ અગર ચૌવીશ અવતારો ગોઠવેલા લાગે છે. વૃદ્ધ મનુષ્યોના સુખેથી સાંભળવામાં આવ્યું છે કે, વાવમાંથી મૂર્તિઓને કાઢી વરાહ સ્વરૂપનું મંદિર બાંધી ત્યાં પધારાવવામાં આવી હતી. લાલ દરવાજા અને મકરાણી દરવાજા વિ. સં. ૧૮૨૨ લગભગમાં મરાઠી રાજ્યમાં બન્યો હોય એમ જણાય છે. વરાહ સ્વરૂપના મંદિરનો કોટ છે તે ખસે વર્ષ લગભગનો બનેલો જણાય છે. વિજલદેવ પરમારના વખતમાં કસુબા કોટડી અને ખડાયત વગેરેના ઠાકરડાઓ-બિલ્લો બળવાન હોય એમ જણાય છે. વિજપુરના જેટલું ખડાયત (પડાયતન) પ્રાચીન છે. કસુબા કોટડી પણ પ્રાચીન ગામ સિદ્ધ થાય છે. લાલ સુરદેવી આગળ યોકડા ચડતા નથી. વિજપુરના મહાજને સુરદેવી આગળ બકરાં મારવાના ડરાવનો નિષેધ કર્યો છે. દેવી, પાડો તથા બકરાંને ખાતી નથી. દેવીના નામે માંસાહારી લોકો બહેમથી પશુઓને મારે છે. વિજપુરના પરમારો લાલ એક નવું ગામ વસાવીને રહ્યા છે. વિજલદેવ પરમારની સ્ત્રી ગોરાદેવી હતી તેના નામથી ગોરાકુંઠ બનાવવામાં આવી હતી તે જૂની યજ્ઞ પડી જવાથી સં. ૧૯૧૭ માં શેઠ બહેચર સીરચંદની સ્ત્રી તરફથી તેનો ઉદ્ધાર કરી મોટો કુવો બનાવવામાં આવ્યો છે. તેનો લેખ આ પુસ્તકમાં દાખલ કરવામાં આવ્યો છે. વિજલદેવ પરમારના સમયમાં તેની સાથે મેવાડા બ્રાહ્મણ તથા ઇડરથી ઇડરના દિવાન કે જે દેશાઇ નયુભાઇ પિતાંબરના વિજપુરમાં આવે દેશાઇ કોકાશાહ કહેવાણા હતા તે આવ્યા હતા એમ દેશાઇના કહેવાથી માલુમ પડે છે. વિજપુરમાં વિજલદેવ પરમારની સાથે આવેલા નયુભાઇ પિતાંબરના વડવા કોકાશાહને વિજલદેવ પરમારે વિજપુરનું પ્રધાનપદ આપ્યું હતું, એમ તેઓ જણાવે છે. વિજલદેવ પરમાર રાજ્ય કરવામાં અને પ્રજાની લાગણીને આકર્ષવામાં બાહોશ હતો. વિજલદેવ પરમાર સંબંધી બારોટની વહીનેત લખેલો લેખ પ્રાયઃ અઢારમા સેકાનો વા તે પછીનો હોય એમ લાગે છે. વિજલદેવ પરમાર પશ્ચાત્ અમદાવાદના બાદશાહના તાબા નીચે વિજપુર આવ્યું હતું એમ રા. બા. ગોવિંદભાઈ હાથીભાઈ રચિત ગુજરાતના ઇતિહાસ વગેરે ઐતિહાસિક ગ્રંથોથી માલુમ પડે છે. પાટણના બાદશાહ અબુલ મુન્કરશાહે વિજપુરની પશ્ચિમ દિશાએ

(૨૯)

ઇદગા તથા જ્ઞનીયા મસીદ બંધાવી હતી. વિજલદેવ પરમારના સમય પછી લગભગ ૨૦-૩૦ વર્ષમાં આદેશાહ અબુલ મુજ્જરશાહ યએલો છે. તેની પૂર્વે તથા વિજલદેવના વખતમાં વિજવાસિણી માતાની પૂર્વ દક્ષિણ ઉત્તરમાં ખીજવારનું વિજપુર વસેલું હતું. હાલ ત્રીજવારનું વિજપુર દેખાય છે તે મુસલમાન આદેશાહોના સમયના પરિવર્તનના યોગે પશ્ચિમ તરફ કંઈ વસેલું લાગે છે. તેમાં જમીનનો અન્તર્ લાગે છે. જ્ઞનીયાની મસીદ પછી હોરવાડની મસીદ યથાપચાત્ પિંજરાવાળી મસીદ બની. સર્વથી પૂર્વે વિજપુરની પશ્ચિમે કચ્છસ્તાનમાં દાદા પ્રકીર મહમદની કબર બની અને તે હાલ પણ મૌજુદ છે. ઇદગા બંધે વર્ષ પછીથી પડી ગયો હતો તેને પાલનપુરના દિવાને સુધરાવી તૈયાર કર્યો હતો. પશ્ચાત્ સં. ૧૯૬૪ માં મિયા ઉસમાને મુસલમાનોની મદતથી પાછો સુધરાવ્યો. વિજપુરની કચેરી ત્રણ ચારવાર બનેલી છે. વિજલદેવના વખતમાં વિજવાસિણી માતા પાસે રાજમહેલમાં કચેરી હોય એમ લાગે છે. પશ્ચાત્ મુસલમાન આદેશાહોના વખતમાં હાલ જ્યાં કચેરી છે ત્યાં કચેરી બનાવવામાં આવી હતી. મરાઠાઓના વખતમાં એ વાર કચેરી સુધરાવી પશ્ચાત્ સં. ૧૯૫૦ માં સારી રીતે કચેરી તૈયાર કરાવવામાં આવી છે. વિજપુરમાં વિ. સં. ૧૯૫૮ માં રેલ્વે યથા રેલ્વે સ્ટેશનની પાસે નામદાર ગાયકવાડ સરકારનો મુસાફરી બંગલો છે. અને આંબલીયોમાં ચુનીલાલ નરસિંહ મણિસારે ધર્મશાળા બંધાવી છે. થોડા વર્ષ પર જૈન શેઠ આદર કંકુચંદના સ્વર્ગ ગમનથી તેમની પાછળ જૈનશેઠ મગનલાલ કંકુચંદે દોશીવાડામાં જૈન ધર્મશાળા બંધાવી છે હાલ તે આદરવાડીના નામે પ્રસિદ્ધ છે. શુકલપ્રાહોણોએ એક મકરાણી દરવાજે ધર્મશાળા બંધાવી છે.

વિજપુરમાં વીંશાઓશવાળ, વીંશાશ્રીમાલી, દશાશ્રીમાલી અને દશાપોરવાડ એ ચાર જ્ઞાતિ જૈનધર્મ પાળે છે. પાટણમાં વસ્તુપાલ અને તેજપાલના જ્ઞાતિ જમણના પદ્મમાં જે વીંશાપોરવાડો રહ્યા, તે દશાપોરવાડ ગણાયા. તે સંબંધીના અધિકાર વસ્તુપાલના રાસમાં સારી રીતે વર્ણવવામાં આવ્યો છે. દોઢસો સવાસો વર્ષ પૂર્વના જૈનસંઘજમણમાં એતાલીશ મણુ ધીનો શીરો થતો હતો. ચાલીશ વર્ષ પૂર્વે બાવીશ મણુ ધીનો શીરો જમણમાં થતો હતો અને હાલ છ મણુ ધીનો શીરો યાય છે* વિજપુરમાં

* સં. ૧૯૨૭ માં વિજપુરના દેશાહ નથુમઠ પિતાએ વિજપુરની ચાર નાતના જૈનોની સંખ્યાની ગણતરી કરી છે તેના ને વખતે જૈનોની એ હજારની સંખ્યા હતી અને હાલ ૬૦૦ લગભગ જૈનોની સંખ્યા છે જે પાછળથી વસતિ પત્રકના આંકડા દાખલ કરેલા છે તે પરથી સમજાય તેમ છે.

(૩૦)

દરેક કામમાં વસતિ ઘટે છે તેમાં સર્વ કરતાં જૈન કામમાં વિશેષ વસતિ ઘટી છે. વિઙ્ગપુરની જૈન કામમાં હજી સુધી બાલકામનાં પાપ યજ્ઞ પ્રવર્ત્યા કરે છે અને તેથી જૈનોની વસતિમાં, સત્તામાં, વ્યાપારમાં, બળમાં પાયમાલી વધતી જાય છે. વિઙ્ગપુરની જૈનકામ સવેળા નહિ ચેતશે તો ભવિષ્યમાં વિઙ્ગપુરના જૈનોની ધણી પડતી થશે અને અન્ય કામોની સત્તા નીચે કચરાવાનું થશે. વિઙ્ગપુર અને વિઙ્ગપુરની આસપાસના ગામોના જૈનોમાં ધાર્મિક તથા વ્યાવહારિક કેળવણીની ધણી ન્યૂનતા છે તેથી ભવિષ્યમાં હાલના જેવી જૈનોના હસ્તમાં વ્યાપારસત્તા રહેવી મુશ્કેલ છે માટે જૈનોએ સવેળા ચેતીને આગળ વધવું જોઈએ, હાલના જમાનામાં જે કામ પાછળ પડે છે તે દાસત્વકાટિપર રહેવાની છે. વિઙ્ગપુરના જૈનોમાં યુદ્ધિબળ, શારીરિકબળ, સંપ, હિમ્મત, સમયસૂચકતા, ધર્મશ્રદ્ધા જગેરેની ખામી છે. હાલનો જમાનો સમજવાની તેમનામાં પૂર્ણ યુદ્ધિશક્તિ પ્રાયઃ મોટા ભાગે જાત્રુ થઈ નથી. ગૃહસ્થો પોતાનાં બાળકોને નહાની ઉમરમાં પરણાવીને સર્વ બાબતમાં નિર્બલ બનાવી દે છે, હજી પણ જે આ પ્રમાણે ચાલશે તો વિઙ્ગપુરની કીર્તિને કલંક લગાડનારી પ્રબળ ઉત્પન્ન થવાનો સંભવ રહે છે. આ વિશ્વમાં બળ તેનો ન્યાય છે. જે જૈનકામ નિર્બલતાનો નાશ કરવા અપ્રમાદી નહીં અને અને જ્ઞેમરૂઢી ઘેલી બની રહેશે તો પોતાના હાથે પોતાનો નાશ કરશે. વિઙ્ગપુરના જૈનોમાં કેળવણી, સંપ, શક્તિનો પ્રચાર થવાની તથા હાનિકારક રીવાજોનો નાશ થવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે. પૂર્વના કરતાં હાલના વિઙ્ગપુરના જૈનોએ ધણું ખોયું છે. શાસનદેવોની કૃપાથી તેઓ સવેળા જાત્રુ થાઓ. વિઙ્ગપુરમાં દોશીવાડામાં અને માલીવાડામાં વિદ્યાભાગામાં સાધુઓ ઉતરે છે. પોતાના ગુરુના ઉપદેશ પ્રમાણે જે તેઓ ઉત્તરના હેતુઓને અવલંબે તો જરૂર તેઓની ઉત્તરિ થાય. વિઙ્ગપુરમાં જૈન જ્ઞાન ભંડાર, એક લાયજેરી અને એક પાઠશાળા છે. દોશીવાડા અને માલીવાડાના ઉપાશ્રમમાં સાધવીઓ ઉતરે છે. તેઓ શ્રાવિકાઓને ઉપદેશ આપે છે હાલ જૈનકામ પાછળ પડે અને અસલની ભવિષ્ય તે પ્રાપ્ત કરે એવો જૈન સાધુઓએ અને સાધવીઓએ ઉપદેશ દેવો જોઈએ. જે એ પ્રમાણે ઉપદેશ નહિ દેવામાં આવે તો ભવિષ્યમાં જૈનધર્મગુરુઓની પડતી થવાની. જૈનોની સંખ્યામાં વૃદ્ધિ થાય એવા આપતા ઉપાયો લેવાની જરૂર છે. પરસ્પર જૈનો એક ખીજને મદત આપવામાં સર્વશ્રવ અપેણુ કરે એવી ઔપદેશિક પ્રવૃત્તિ અંગીકાર કરવી જોઈએ. જૈનકામ મહાજન તરીકે ગણાતી આવી છે. પરંતુ હવે તેને ચેતીને સર્વ

(૩૧)

હકો જાળવી રાખવા સર્વ પ્રકારે પ્રયત્નશીલ થવું જોઈએ. આવા સમયમાં જેઓ ઉધવાના તેઓની દુર્દૃશા થવાની. વિજ્ઞપુરનાં નવ દેરાસરો, ૧૧-૧૨ ઉપાશ્રયો, ધર્મશાળાઓ, સાધુઓ, સાધ્વીઓ વગેરેની સારસંભાળ રહે એવી ભવિષ્યની જૈન કોમ બાહોશ પાકે એવા સખ્ત ઉપાયો લેવા જોઈએ. પરસ્પર ધાર્મિક બાબતો અને વ્યાવહારિક બાબતોના કષ્ટકાઓને દેશવટો દેષ પરસ્પર એક બીજાના ભલામાં અદ્રોહથી વર્તવામાં આવશે તો વિજ્ઞપુરના જૈનો પોતાનું મહત્વ સંરક્ષી શકશે. બળકળવિના સંસારમાં મહત્વ નથી. હાલના જમાનામાં તે સારી રીતે જાણીને જૈનોએ પ્રમાદનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. વ્યાપાર વગેરેમાં કુવાના દેડકા જેવા ન બનવું જોઈએ. વ્યાપારની સર્વશક્તિયોથી ભ્રષ્ટ ન બનવું જોઈએ. અહ્યર્થને પુખ્ત ઉમર સુધી ધારણ કરી સર્વ શક્તિયો ખીલવી સર્વીય બનવું જોઈએ. નિર્વાર્થને જીવવું મુશ્કેલ છે. જે નિર્વાર્થ અને છે તે શક્તિમન્તોના પગતજે કચરાય છે. જૈનસંઘબળનો નાશ થાય એવી બાબતોથી સદા દૂર રહેવું જોઈએ જૈનકોમમાં ફાટકુટ ન થાય એવા આગેવાન જૈનોએ ઉપાયો લેવા જોઈએ. સંપ વિના ઉન્નતિના માર્ગમાં એક ક્ષણ માત્ર પણ ઉભું રહી શકાય તેમ નથી. પ્રાણાદિકનો નાશ થયા છતાં પણ સંઘબળ સંરક્ષી રાખવું જોઈએ. હવે દેરાં નવકારશી, નાત જમણો વગેરેમાં વિશેષ વધવા ન આવતાં જૈનોમાં ધાર્મિક તથા વ્યાવહારિક કળવણી વધે એવા ઉપાયોમાં લક્ષ્મી ખર્ચવી જોઈએ.

વિજ્ઞપુર (વિદ્યાપુર) માં સો વર્ષ પૂર્વે દોશીયોનાં ત્રણસેં ઘર હતાં અને દરેકના ઘેર ઘોડાં હતાં, થોભણુ દોસીને લાખી ગામના ભિલ્લે બાલોડ માર્યું લારે વિજ્ઞપુરથી ત્રણસેં દોશીઓ ઢાલ તરવાર બંદુક લેખને તથા વિજ્ઞપુરના કસ્બાતી મુસલમાનો, અનોડીયા, મહુડી, ખડાયતા વગેરેના ઠાકરકાઓને સાથે લેખ લાખી ગામને બાળી મૂક્યું હતું. તે દોશીઓનાં હાલ સત્તાવન ઘર છે. વિજ્ઞપુરમાં સો વર્ષ પૂર્વે સાતસેં ઘર હતાં. તેમાંથી ઘણાં ન્યૂન થયાં છે. વિજ્ઞપુરમાં દોસીઓનું પૂર્વે ઘણું જોર હતું અને તે પ્રાયઃ પંદરમી પેઢીએ મુડેડીના ઠાકરની પેઢીને મળે છે. તેઓ સૂર્યવંશી છે. તેઓ મારવાડના લિન્નમાલ નગરમાંથી આવ્યા હતા. વીસાશ્રીમાલીઓ પણ ત્યાંથી આવ્યા હતા. દોશીઓ ગોઠવા થઈને અત્ર આવ્યા હતા. વિજ્ઞપુરમાં ચાલીશ વર્ષ પૂર્વે અશીલુનો ધમધોકાર વ્યાપાર ચાલતો હતો. વિજ્ઞપુરમાં વખારીયાનાં ઘર ઘણાં હતાં, હાલ થોડાં રહ્યાં છે. વિજ્ઞપુરમાં

(૩૨)

ચારસેં વર્ષ પૂર્વે હુંબડ જૈનોનાં ખસેં ઘર હતાં. લાલ દરવાજાની પૂર્વના ઉંચા ક્ષેત્રમાં એક વાવ છે. અને તે ચારસપાપાણુથી બનેલી છે, તે વાવમાં પૂર્વે મુસલમાનોના હુમલા વખતે ઘણું મૂર્તિયો પધરાવી હતી. વિઙ્ગપુર પૂર્વે પરમારોના તાબામાં હતું. પશ્ચાત્ મુસલમાન આફઝાહોના અને પશ્ચાત્ નામદાર ગાયકવાડ સરકારના તાબામાં હાલ છે.

વિઙ્ગપુરના મનુષ્યોને ઉપદેશ.

વિદ્યાપુરીય સર્વવર્ણીય મનુષ્યોને સ્વજન્મભૂમિ કર્તવ્ય ફરજથી ઉપદેશ સમર્પવામાં આવે છે. વિદ્યાપુરીય સર્વવર્ણીય મનુષ્યોની ઉત્પત્તિનો આધાર ખાસ કેળવણી અને પરસ્પર સાહાય્યપર છે એમ મનમાં વિચારવું જોઈએ. બાલલક્ષ્મ, વૃદ્ધ લક્ષ્મ, વગેરેમાં હૃદ બહારતું ખર્ચ, નકામા રૂઠી વરાથી કરાતાં ખર્ચો વગેરેનો પરિહાર થવાથી આત્મોત્તતિ અને સર્વોન્નતિ થશે. વિઙ્ગપુરમાં મહા વિદ્વાનો, સત્તાધિકારીઓ અને મહાન્ વ્યાપારિયો પ્રગટ થાય એવી પ્રગતિની વ્યાવહારિક યોજનાઓ ઘડીને તેઓને અમલમાં મૂકવી જોઈએ. શરીરતું એક અંગ ક્ષીણુ, દુર્બલ થતાં તેની અસર અન્ય અંગોપર થાય છે તદ્દત્ વિઙ્ગપુરમાં ગમે તે વર્ણની ક્ષીણુતા દુર્બલતા થતાં અન્ય કોમોને ધક્કો લાગ્યો છે, લાગે છે અને લાગશે તેનો નિશ્ચય કરીને ગમે તે અંગની દુર્બલતાનો નાશ કરી તેની પુષ્ટિ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. સાંકળના અંકોડાની પેઠે પરસ્પર સર્વ જાતની કોમોએ એક બીજાની સાથે સંપથી સંબંધિત થઈને વર્તવું જોઈએ. હાલના પ્રવૃત્તિ માર્ગના જમાનાની હરીફાઈમાં વિઙ્ગપુરના લોકોએ આગળ પ્રગતિ કરવાના સર્વ ઉપાયો વડે પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ. ચરોત્તર, કાનમ ચરોત્તર અને કાઠીયાવાડ કરતાં વિઙ્ગપુરના લોકો ઘણા પાછળ છે. વિઙ્ગપુરના લોકોને પ્રમાદ ઉંઘમાં ઉંઘ્યા કરશે તે ભવિષ્યમાં તેઓને ઘણું શોષણ પડશે. ધાર્મિક મતભેદથી વિઙ્ગપુરના લોકોએ કુસંપ કરીને આત્મચાંચનો દુરપયોગ ન કરવો જોઈએ. પ્રામાણ્ય, બ્રાત્વભાવ, સહાનુભૂતિ, ઉદારતા, ગુણાનુગમ, ઉદ્યોગ, સાહસ, શારીરિક શક્તિ, કેળવણી, વાચન, આત્મશ્રદ્ધા. સ્વાસ્થ્યપાણું વગેરે ગુણોની પ્રાપ્તિ કરવામાં વિદ્યાપુરીય લોકોએ સદા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. વિઙ્ગપુરમાં વિદ્યા, કવિતા, શૌર્ય લક્ષ્મી, વગેરે જે જે શક્તિયો પૂર્વે હતી તે પાછી પ્રાપ્ત થાય તે માટે વિઙ્ગપુરના લોકોએ ખાસ કાળજી રાખીને પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. વિઙ્ગપુરમાંથી, કુસંપ, દ્રોહ, ઇર્ષ્યા, નિન્દા, આવસ્ય,

(૩૩)

વિક્રમા, નકામાં ખર્ચ, વ્યસન, જૂઠી સાક્ષી, સમયનો દુરુપયોગ અને વૈર વિરોધનો જે જે પ્રમાણમાં નાશ થશે તે તે પ્રમાણમાં વિગ્નપુરના લોકોની ઉન્નતિ થશે. વિગ્નપુરના લોકોમાં સ્વજન્મભૂમિના મનુષ્યો માટે લાગણી ખીલવી જોઈએ. દયા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય, ઉપકાર, આત્મત્યાગ, કેળવણી, ઉદારતા, વગેરે ગુણોની વૃદ્ધિ, જે જે અંશે વિગ્નપુરના લોકોમાં થશે તે તે અંશે વિગ્નપુરના લોકોની ઉન્નતિ થશે. વિગ્નપુરના મનુષ્યોની સદ્ગુણોવડે ઉન્નતિ થાઓ. વિગ્નપુરના મનુષ્યોમાં પરસ્પર પ્રેમભાવ ખીલે. વિગ્નપુરના મનુષ્યોને ચરોતરના પાટીદારોની પેઠે સંપીને કેળવણી વ્યાપાર વગેરેમાં દક્ષ અને તો તેઓ પોતાના પૂર્વજોની ઝાહોઝલાલી દેખી શકશે અન્યથા અન્ય દેશીય મનુષ્યોની હરીશાષ્ટમાં પાછળ પડવાથી તેઓ ભવિષ્યની સંતતિના શાપોને ભોગવશે. દેવગુરુભક્તિ પુણ્યબળે વિદ્યાપુરીય મનુષ્યોને પ્રગતિના વિચારો તથા આચારોમાં પ્રેમભાવ વધે અને મૈત્રી, પ્રમોદ, માધ્યસ્થ અને કારણ્યબળથી તેઓના આત્માઓની ઉન્નતિ થાઓ. **इत्येवं आशीः**

વિગ્નપુરમાં શ્રીમંત સરકાર ગાયકવાડ શ્રીમત્ સયાજીરાવે વિગ્નપુરના લોકોના કલ્યાણાર્થે ગુજરાતીશાળા તથા ઇંગ્લીશશાળા સ્થાપી છે. અને પ્રગતી સાહાય્યથી સં. ૧૯૬૯ માં સાર્વજનિક લાયબ્રેરી ખોલવામાં આવી છે. તેની વ્યવસ્થા સારી રીતે ચાલે છે. વિદ્યાર્થિઓને કસરતનો લાભ આપવા માટે એક કસરત શિક્ષકને રાખવામાં આવ્યો છે. શ્રીમંત સયાજીરાવ ગાયકવાડ સરકારની કેળવણીનો પ્રચાર કરવામાં અત્યંત અભિરૂચિ છે તથા તેઓ રાજ્યની ઉન્નતિ કરવા સુધારા વધારા કરતા રહે છે. અમેએ સં. ૧૯૬૪ ના ત્રૈત્ર સુદિ ચોથના રોજ વડોદરામાં લક્ષ્મીવિલાસ પ્રેસમાં શ્રીમંત સયાજીરાવ ગાયકવાડની વિનંતિથી તેમના આત્માની ઉન્નતિ માટે આત્મેન્નતિ વિષયપર ભાષણ આપ્યું હતું. શ્રીમંત સરકાર સયાજીરાવ ગાયકવાડના ગુણોની નીચે પ્રમાણે ગુણ સ્તુતિ કરવામાં આવે છે.

श्रेयःसंततिभूषितः श्रुतकलावारांनिधेः पारगः,

शौटीर्यं कलयन् मुजेन विमलं रक्षाकरं प्राणिनाम् ।

आजन्मोर्जितशुद्धचित्रचरितः संचारिकीर्त्तिव्रजो,

जीयाद् गुर्जरदेशपालक—सयाजीरावभूपः सदा ॥ १ ॥

उन्मार्गस्थजनान् सुमार्गगमनान् संपादयन् नीतितो,

मित्रामित्रसमानदण्डविभवः शिष्टानुरक्षाकरः ।

(३४)

दानं भूरि ससत्क्रियं प्रतिदिनं संराजतेऽस्य प्रभो—

जीयाद् गुर्जरदेशपालक—सयाजीरावभूपः सदा ॥ २ ॥

यस्यानिन्द्यतमप्रतापनिचयः संशोभते सर्वदा,

यातीवास्तमिति प्रचण्डकिरणः संक्षुभ्यमानो हृदि ।

पीयूषोज्ज्वलयद्यशो विजयते क्षीणस्ततोऽब्जो नु किं ?,

जीयाद् गुर्जरदेशपालक—सयाजीरावभूपः सदा ॥ ३ ॥

सज्यं येन कृतं कदापि न धनुः कोपाकुलं चाननं,

शौर्यौदार्यविशेषभूषितवपुर्गृष्ट्या क्षमोदन्वता ।

यस्याज्ञां शिरसा वहन्ति तदपि प्रेम्णा प्रजापालका,

जीयाद् गुर्जरदेशपालक—सयाजीरावभूपः सदा ॥ ४ ॥

कान्ता यस्य गुणाः सदा स्फुटतरा राजन्ति भूर्तिनो,

भीमा भूरिभयप्रदाश्च नितरां विद्वेषिणां भूपतेः ।

गम्यस्तेन भवत्ययं जनवरैर्धृष्यो न चान्यैर्जनै—

जीयाद् गुर्जरदेशपालक—सयाजीरावभूपः सदा ॥ ५ ॥

यद्वाष्ट्रे नितरां फलन्ति शुभदाः सामाद्युपाया इव,

सम्यग्योग—सुसत्क्रिया—शुभपदे संप्रापिताः संपदः ।

संघर्षं संमुपेत्य वृंहिततरो दर्का यका आर्थिका

जीयाद् गुर्जरदेशपालक—सयाजीरावभूपः सदा ॥ ६ ॥

स्वायत्तीकृतशात्रवेण पदवीं श्रीमानवीं पित्सुना,

सम्यग् भागतया विविच्य विधिना रात्रिदिवं पौरुषम् ।

नष्टालस्याविमोहमाररुचिना तंतन्यते न्यायतो,

जीयाद् गुर्जरदेशपालक—सयाजीरावभूपः सदा ॥ ७ ॥

यद्वाष्ट्रीयजनेषु चौर्यवचनं संश्रूयते शास्त्रगं,

दीप्रेणोत्तमशासनेन च सदा नीतिप्रवादः परः ।

वैरत्रासविवाददूषणगणो वैराग्यतां संगतो,

जीयाद् गुर्जरदेशपालक—सयाजीरावभूपः सदा ॥ ८ ॥

(३५)

बर्णाः सदा ब्राह्मण शस्त्रपाणि—
 वैश्यास्तथा शूद्रमुखादयोऽन्ये ।
 स्वधर्मनिष्ठा भवदीयशासनाद्,
 विद्वेषभावं परितस्त्यजन्ति ॥ ९ ॥
 क्रियाकलापा निजधर्मकल्पाः,
 समस्तभावेन सुसिद्धिभाजः ।
 तन्मूलहेतुर्भवतः प्रतापः,
 समस्ति कामाद्यरिधूमकेतुः ॥ १० ॥
 देशान्तरे बन्धमणोत्सुकोऽन्यः,
 कस्ते तुलां लब्धुमनल्पधैर्यैः ।
 योग्यो भवेद्वंसविविक्तबुद्धे—
 गृहीतदुग्धोज्ज्वलतत्त्वरशोः ॥ ११ ॥
 फलानुमेयानि भवन्ति लोके,
 कार्यणि ते धातुरिवोत्तमानि ।
 विवेकविज्ञानविवर्धकानि,
 प्रजाप्रमोदैकसमृद्धिभाञ्जि ॥ १२ ॥
 विद्यालया एव समस्तदेश—
 माश्रित्य ते शासनतो विभान्ति ।
 स्थानं न किञ्चित् प्रतिभाति तादृग्,
 नो यत्र बालाः प्रपठन्ति विद्याम् ॥ १३ ॥
 विद्योष्णरश्मिस्तव भानसस्थैः,
 प्रकाशयत्येव सदा धरित्रीम् ।
 चित्रं तदस्त्येव नभःस्थितोऽयं,
 न तत्तुलां प्राप सहस्वरश्मिः ॥ १४ ॥
 कलानिधानः स्वयमेव भासि,
 सर्वार्थसंसाधनमुख्यबीजम् ।

(३६)

तेनैष शीतांशुरनुक्रमेण,
 विश्रामहेतोः क्षयतां प्रयाति ॥ १५ ॥
 कौमारके न्यस्तसमस्तविद्यः,
 सुयौवनं प्राप्य सुनीतिरीत्या ।
 धृतः प्रजापालनकार्यभारः,
 चकास्सि सर्वत्र जयानुमेयः ॥ १६ ॥
 प्रतिपुरं त्वया वाचनालया,
 अपि निरूपिता ह्युग्रबुद्धयः ।
 विविधदेशगं येषु भावुकं,
 श्रुतिपथं सदा कुर्वते स्थिताः ॥ १७ ॥
 रचितवानहो ! ज्ञानवृद्धये,
 प्रचुरसाधनाः शर्मसेवधीन् ।
 परिषदो भवान् विश्वगोपका,
 जनहितैकसाधनोद्यतः सदा ॥ १८ ॥
 नवनवोत्थितां देशनोपमां,
 वचनसन्ततिं भव्यजन्तवः ।
 भवमहोदधौ सार्थकं जना,
 विदधते भवत्प्रेमदृष्टितः ॥ १९ ॥
 तव कलाशशी भूषयत्यहो !,
 विषयशर्वरीं शर्मसेविनीम् ।
 प्रतिदिनं विभोऽभ्युन्नतिक्रम—
 शरणतत्परां नित्यराजिनीम् ॥ २० ॥
 कुसुमतोऽधिकानन्ददायिनीं,
 मुदितमानसास्तावकीं धियम् ।
 गुणगणान्वितां जानते जनाः,
 शिवफलप्रदामायतिक्षमाम् ॥ २१ ॥

(૩૧૭)

કલિકલા ન તે રાષ્ટ્રગામિની,

શ્રવણગોચરા ભારતીતલે ।

અભવદિત્યલં સત્સુ શોભના,

ગુણવિવર્તના શોભતેતરામ્ ॥ ૨૨ ॥

કો^૧ માત્યંબરગો વિભૂષયતિ કા^૨ ભૂમિં સદા ધર્મિષુ,

કો^૩ મુરુચ્યઃ સરસિ પ્રમાતિ કિંમલં રક્ષાકરઃ કઃ સ્મૃતઃ ।

યાનં કિં^૪ નૃપતેર્વિભાતિ શશિના કાં^૫ નિઃસ્પૃહઃ કો^૬ ભુવિ,

મત્પ્રશ્નોત્તરમધ્યમાક્ષરપદૈર્ભૂયાત્ તવાશીર્વિચ્ચઃ ॥ ૨૩ ॥

(ઉત્તર—હે સયાજીરાવ જય)

શ્રીમત્સયાજીરાવસ્ય, ગૌર્જરીયમહીપતેઃ ।

મહત્તાકીર્ત્તનં કાવ્યં, સદ્ગુણૈઃ પૂર્ણશોભકમ્ ॥ ૨૪ ॥

શુભં ગુણાનુરાગેણ, લાટાપલ્લ્યાં વિનિર્મિતમ્ ।

ગુણોન્નતેઃ પ્રસિદ્ધચર્થ, બુદ્ધિસાગરમૂરિણા ॥ ૨૫ ॥

હંદુમંદિરોના લેખો.

વિજાપુરમાં લાલ દરવાજા પાસે વરાહસ્વરૂપનું મંદિર છે—વિજાપુરની પૂર્વે પાંજરાપોળની ઉગમણી દિશાએ ટેકરા પર ખેતર છે તે ખેતરમાં વાવ છે. તે વાવમાંથી વરાહસ્વરૂપની મૂર્તિ નીકળી છે તથા તેની સાથેની ચક્રેશ્વરી માતાની મૂર્તિ છે. ચક્રેશ્વરી માતાની મૂર્તિના પાદ નીચે સં. ૧૭૧૨ ની સાલનો લેખ છે તે લેખ ભુંસાઇ ગયો છે તેમાં સંવત્ ૧૩૧૨ ચૈત્ર વદિ ૨ એટલા અક્ષર સ્પષ્ટ વંચાય છે—સં. ૧૨૮૦ લગભગમાં વસ્તુપાલ અને તેજપાલે શ્રીચિંતામણિદેરાસરનો ઉદ્ધાર કર્યો તે વખતે તેમણે વા અન્ય કોઇએ ચક્રેશ્વરીની મૂર્તિ કરાવી હોય અને પાછળથી અસ્લાઉદ્દીન પાદશાહના વખતમાં તે દેરાસરને બાંગી નાખતાં અન્યદર્શનીઓની મૂર્તિ સાથે ચક્રેશ્વરી વગેરે મૂર્તિયોને વાવમાં પધરાવી હોય એમ અનુમાન થાય

૧ પ્રદેશઃ ૨ સુસતી. ૩ દયાલુઃ ૪ રાજીવમ્. ૫ સુરાજા.
૬ જવનઃ ૭ રજની. ૮ સંયતિઃ

(૩૮)

છે. પશ્ચાત્ વરાહમૂત વગેરેની સાથે તે મૂર્તિને વાવમાંથી કાઢી લાં પધરાવવામાં આવી છે; તેના પર સં. ૧૩૧૨ ની સાલનો લેખ છે તેથી ચિંતામણિ વગેરે દેરાસરની પ્રાચીનતાનો ખ્યાલ આવી શકે છે. વરાહસ્વરૂપની મૂર્તિ કસોટીના પત્થરના જેવી હોય એમ લાગે છે તેથી તેની પરીક્ષા કરવાની જરૂર છે. વરાહસ્વરૂપના મંદિરમાં દોઢસો વર્ષ લગભગના પુરજ કરેલા લાગે છે. મહાલક્ષ્મીનું મંદિર સં. ૧૮૫૫ ની સાલ પછીનું બનેલું છે. ખોડીધારનું મંદિર મહાલક્ષ્મી પછી બનેલું છે.

ભારતવાહામાં—લક્ષ્મીનારાયણ મંદિર છે. આરોટ બહાલા મોકમે સં. ૧૮૫૨ માં લક્ષ્મીનારાયણનું મંદિર બનાવ્યું છે. આરોટ બહાલા મોકમને ઇડરના રાવ તરફથી વેરૂં અને કેમઇ એ બે ગામ મળેલાં હતાં. આરોટ બહાલા મોકમે સં. ૧૮૫૫ માં મસેશ્વર મહાદેવનું મંદિર તથા તે પાસેની વાવ બંધાવી.

સં. ૧૯૨૨ ની સાલમાં ખાખચોકનું ખાત મુહૂર્ત કર્યું અને સં. ૧૯૩૦ માં આરોટ ભાઇબા ઘેમરસિંહે ખાખચોકની પ્રતિષ્ઠા કરી. આરોટ ભાઇબા ઘેમરસિંહ જશાળને ઇડરના રાવ તરફથી વેરૂં, કેમઇ એ બે ગામમાં પાંતી મળી. જોધપુરના રાજ તરફથી બુડકીયું તથા સીયાટ એ બે ગામ આરોટ ભાઇબા ઘેમરજીને તથા વાઘજી ઘેમરજીને મળેલાં હતાં. વાઘજી ઘેમરમાં આરોટ ત્રિકમ વાઘજીનું કુટુંબ ગણાય છે.

હનુમાનનું મંદિર—આરોટ આરત અમુલેખે સં. ૧૮૩૦ લગભગમાં બંધાવ્યું. મસીયા મહાદેવના રસ્તામાં આરોટ ભાઇબા ઘેમરજીએ સં. ૧૯૨૨ માં અંબિકાનું દેરું બંધાવ્યું. ચિંતામણિના દેરા પાસેનું અવધૂત મંદિર તથા જગાનું મંદિર એ બે મંદિરને આરોટ દામોદર મહોબતસિંધે તથા આરોટ અર્જુન જેઠા એ બંનેએ મળીને સં. ૧૮૪૦ લગભગમાં બંધાવ્યાં છે. ચિંતામણિના દેરાસર પાસે પડેલી ખંડીયેર હવેલી છે તેને આરોટ દામોદર મહોબતસિંધે બંધાવી હતી. આરોટ ડુંગર ભગવતીએ સં. ૧૮૪૦ લગભગમાં ભાંદાણીનું મંદિર બંધાવ્યું હતું. રત્ન તળાવ પાસે લાડોલના માર્ગે અંબિકાનું મંદિર છે તે સં. ૧૮૫૦ લગભગમાં બંધ્યું છે તથા ૧૯૩૫ લગભગમાં આરોટ વગેરેની મદદથી રાગબાગનું મંદિર બંધ્યું છે. વેરવા સણમાં ત્રેંગણીશની સાલમાં પ્રાયઃ કૃષ્ણમંદિર બંધ્યું છે. દોશીવાડમાં કૃષ્ણમંદિર સં. ૧૮૯૦ લગભગમાં મંદિર બંધ્યું છે. સં. ૧૮૫૭ ની સાલમાં કાશીપર વસ્યું. દક્ષિણી કાશીનાથ દિવાનના નામથી કાશીપર વસ્યું તેના લેખ વખારીયા મનસુખ હરિચંદ પાસે છે. દક્ષિણી દિવાન કાશીનાથજીએ

(૩૯)

કાશીપરામાં કાલિકાતુ' મંદિર અંધાવ્યું. સં. ૧૮૫૭ લગભગમાં કાશીનાથ દક્ષિણી દિવાનજીએ કાલિકાતુ' મંદિર અંધાવ્યું હતું તેમાં મેંજીવાડ પાસે ભાગી ગએલ વીરપ્રભુના મંદિરના પથરા કેટલાક વપરાયા તથા કેટલાક કચેરીના કોટ વગેરેમાં વપરાયા હતા. જૂની વાવમાંથી કાલિકાની મૂર્તિ નીકળી હતી. વિઝ્નપુરમાં સં. ૧૮૨૨ માં ગાયકવાડી રાજ્ય થયું.

તઢાવ પરની છત્રીના લેસ્વ—સં. ૧૮૮૨ વર્ષે બારોટ અજુભાઈ રામશરણ થયા. તેહાંને વાંસે બાઈ રતિબા સતી થયાં છે તે ઉપર છત્રી કરાવી છે. સં. ૧૮૮૫ માઘ વદિ બારસ વાર સોમે સ્થાપન પ્રતિષ્ઠા કરી છે. ઍંહું ત્રઢાવ્યું છે. બારોટ મહાવસંઘ જેઠાભાઈના દીકરા માહદત્તરામ ઓઘઢદાસ જળ બે કરાવી છે.

જૂની ખોડાં ઢોરાંની ધર્મશાળા—દેવરામ કાશીરામની હવેલીના સામી અઢારની સાલમાં ખોડાં ઢોરાંની ધર્મશાળા હતી—દશા પોરવાડ આવિકા ઉઘરી બંડારેજી ખોડા ઢોરાંની ધર્મશાળા સંવત્ સત્તરની સાલમાં અંધાવી હતી. વેરાવાસજીમાં પેસતાં ડાખી તરફ જગા પડી ગએલી છે તે જગ્યામાં ઉઘરી બંડારજી આવિકાએ ધર્મશાળા અંધાવી હતી. ધાંચી, કુંભાર, ધોખી વગેરેમાં ઉઘરી બંડારેજી આવિકાએ પાખીઓ પળાવી હતી તે ઘણીખરી હાલ સુધી પળે છે.

હાલની ખોડાં ઢોરાંની ધર્મશાળા—સં. ૧૯૦૪ માં શેઠ હાથી મણુકચંદ, ઢોશી ભવાન મૂલચંદ, મણુકચંદ વીરચંદ એ ત્રણે જણે આગેવાની ભર્યો ભાગ લેઢને ખોડાં ઢોરાંની ધર્મશાળા અંધાવી હતી—કોટડીયા હાથી-ભાષ વખતચંદ તેનો કારભાર કર્યો હતો; હાલ કોટડીયા મંગળભાષ મગન-લાલ તેનો કારભાર કરે છે.

ચૌટા વચ્ચોવચ્ચ ચ્યુતરો—ચૌટા વચ્ચોવચ્ચ ચ્યુતરોને દાણા નાખવાનો ચ્યુતરો (ચ્યુતરો) છે તે પર સં. ૧૮૬૮ નો લેખ છે તેમાં હિંદુ મુસલમાન નુકશાન ન કરે તે માટે ગધેડે ગાળ લખી છે.

ગોરાંદે કુવાનો લેખ—શ્રીગણેશાય નમઃ । નૃપવિક્રમાર્કરાજ્ય સમયાતીત સં. ૧૯૧૭ સાલ મધ્યે શ્રીવિજાપુરના પૂર્વદિશાના દરવાજે તઢાવે જાતાં માર્ગ પર શેઠ બહેચ્ચ સીરચંદની માર્યા શેઠાળી નહાલકુંબર

(४०)

ज्ञाते विशाश्रीमाळी तेमणे कुवो नवो बंधाव्यो छे प्रथम ते ठेकाणे गोरदे कुइ हती ते पडी गयेली हती. पडी गएली कुइ तथा खेतर नंग १ एक कुइ थकी पूर्व दिशानुं मोरानुं तथा खेतर नंग एक उत्तर दिशाना मोरानुं जमले खेतर नंग बे कुइ सुद्धां अभरामनंदावे वेचाण लइने कुई ते ठेकाणे कुवो नवो साहुकार लोकोने जल पीवा सारु बंधाव्यो छे, तथा हवाडो गायो विगेरे ढोरने जल पीवा सारु बंधाव्यो छे. संवत् १९१७ ना अषाढ शुद्ध बीज वार बुध.

श्रीगणेशाय नमः अथ श्रीमन्नृपाधिपविक्रमार्कराज्यसमयातीत संवत् १९२४ वर्षे शालीवाहन शाके १७९० प्रवर्तमाने आश्विनमास मध्ये श्रीविजापुरना पूर्वदिशाना दरवाजे तलाव उपर जातां शेठ श्री ९ बेचरभाइ शीरचंदनी भार्या शेठाणी बाइ नालकुंवर ज्ञात विशाश्रीमाळी विश्रामस्थान पत्थरबन्ध बंधाव्यो छे. प्रथम अमोए संवत् १९१७ नी साल मध्ये साहुकार लोकोने जल पीवा सारु कुवो हवाडा सुद्धां बंधाव्यो छे ते पासे पश्चिम दिशानी मोरा विश्राम स्थान बंधाव्यो छे ते उपर श्रीमारुती बिराज्या छे. संवत् १९२४ आसो वदि ६ ने गुरु.

विजपुरमां थयेला आचार्यो तथा विजपुरमां रचायेला ग्रंथो.

अथलगच्छे ५१ ओकावनभी पाटपर सिंहुप्रभुसुरि थया. विजपुरमां अरिसिंहु ओधीनी प्रीतिभती भार्यानी कुभे सं. १२८३ मां जन्म्या. सं. १२८१ मां दीक्षा लीधी. तेओओे शिष्यावरथा छतां युइ साथे वाड करवा आवनाराओेने बुद्धिथी हराल्या. सं. १३०८ मां आचार्यपद अने गच्छनायकपद. सं. १३१४ मां निर्वाण्यु पाभ्या.

चम्पकमाला चरित प्रशस्ति:

तपगणगगनरवीणां, श्रीविजयानंदसूरिशक्राणाम् ।.

राज्ये कथानकमिदं, भावविजयवाचकस्तेने ॥ १ ॥

(४६)

सिद्धिगगनमुनिचन्द्रप्रमितेऽब्दे १७०८ विजयदशमिकासु ।
 विद्यापुरे वितेने कथाममुं सोऽर्थितः प्राज्ञैः ॥ २ ॥
 महासतीवृत्तमिदं वितन्वताऽबुक्तं यदुक्तं मयकाल्पबुद्धिना ।
 मिथ्याऽस्तु तत्पापमपाग्रहस्य मे सद्भिश्च तच्छोध्यमुदारबुद्धिभिः ॥ ३ ॥

इति तपागच्छाधिराज श्रीविजयदानसूरीश्वरशिष्यमहोपाध्याय
 श्रीविमलहर्षगणेशिष्यमहोपाध्याय श्रीमुनिविमलगणेशिष्योपाध्याय
 श्रीभावविजयगणिविरचितं चंपकमालाचरितम्.

सं. १७०८ भां विजयपुरभां विजय दशमीये उपाध्याय भावविजय-
 ७ये यंपङ्कभालाचरित २२युं.

धर्म परीक्षानो रास विजयपुरभां सं. १८२१ भां अन्यो छे. तेना
 अनाचनार कविशर श्रीभविजय ७ छे. तेनी प्रशस्ति नीये प्रभाषे.

संवत् अठार एकवीशमां, मास वैशाख सुदि पक्ष;
 तिथि पांचम गुरुवासरे, गाया गुण मे रूष. ८
 विजापुरभां विराजता, वृद्धतपापक्षे सनुर;
 चंद्रगच्छमां दीपता, श्रीजिनसागरसूरि. ९
 तेनी सांनिधिने लही, गायो रास उल्लास;
 ओछो अधिको अक्षर होय, शुद्ध करजो पंडित तास. १०
 रास घणा कविये कर्या, पिण धर्मपरीक्षानो रास;
 एह समोवडि को नहि, जेहमां अधिकार छे खास. ११
 सर्व संख्याए ग्रंथ कळो, पांच हजार उपर पांच;
 ढालो कही नवरवंडनी, एकशोने दश वांच. १२
 श्रीहीरविजयसूरितणो, शुभवजय तस शिष्य;
 भावविजय कवि दीपता, सिद्धि नमुं निशदीस. १३
 रूपविजय रंगे करी, कृष्ण नमुं करजोडि;
 रंगविजय गुरु माह्वरा, मुजने प्रणम्यानो कोड. १४

(४२)

- नवमां खंड पूरो थयो, साते ढाले करी सत्य;
 नैमविजय कहे नित्य प्रते, राखजो धर्म सुचित्त. १९
- विद्यापुर वास्तव्य पं. देवरत्न गण्डिभे वि. सं. १८१५ भां शील
 संधि गण्डिसिंधुभारनो रास अनावेल छे. तेनी प्रशस्ति नीचे प्रभाणे-
 श्री हवि श्रीवीरजिणंद तस राजें, सोहम गणहर छाजे हैं; स.
 तस परिपाटीइं तपगण इंद्र, लक्ष्मीसागर सूरिंद्र हे. स. ४
 तेहनिं तषतिं पाट चौपन्नभि, सुमतिसाधुसूरि प्रणभि हे; स.
 तस पाटि पणपन्नमें सोहिं, हेमविमलसूरि मोहि हे. स. ९
 एहथी आगिं पटावलीमांहि, जोयो संबंध ए त्यांहि हे; स.
 इहा तो लघु पोसालमां आषुं, माहरी क्रमांगत दाषु हे. स. ६
 हवे श्रीलक्ष्मीसागरसूरि तास, शिष्य वाचक पदि पास हे; स.
 चंद्ररत्न पाठक तस सीस, अभयभूषण, बुध इश हे; स. ७
 तास विवेकी लावण्यभूषण टाल्युं कुमतिनुं दूषण हे; स.
 तस तषते हूआ दोय गुरुभ्राता, सतार्थी नीरुद विष्याता हे. स. ८
 हर्षकनक हर्षलावण्य ए बेय, सर्वांगमें पट्टतेह थहे; स.
 तस सीस विजयभूषण अमीरूप, तस पाटि अनुरूप हे. स. ९
 विवेकरत्न पंडित तस सीस, श्रीरत्नविबुध जगीस हे; स.
 तस विनयी कोविद जयरत्न, राषि शुभमति यत्न हे; स. १०
 तस पाटि सर्व शास्त्रप्रमाणी, राजरत्न वाचक नाणी हे; स.
 तस शीस वाग्मीजनमां राजि, हेमरत्न बुध छाजि हे. स. ११
 तस पाटि विजयरत्न विद्यमान, संप्रति सुरगुरु समान हे. स.
 तास शिष्य भुजिष्य कहाया, तिणें ए सुगुरु पसाया हे; स. १२
 भवि जीवने ए संबंध देषायो, चातुरजन मन भाव्यो हे; स.
 संवत तिथी अष्ट भू अब्द जेह, नभ वसु नृप शाक एह हे. स. १३
 मास बहूल जोष्णी सित पक्ष, ब्राह्मी सुत वस्त्र प्रत्यक्ष हे; स.
 ते दिवसे पूर्यो उल्लास, सहूनि लील विलास हे. स. १४

(४३)

विद्यापुर वास्तव्य ए कीधो, साहिबधी जस लीधो हे. स.
 ढाल एकावन्न उल्लासे च्यार, दूहा त्रीसत इग्यार हे. स. १५
 गाथा तिथि सत बिहुत्तर थोक, सार्ध बिंशति शत श्लोक हे;
 श्रमणसंघने सुष लाहो यो सदाई, दिन वे अधिक वधाइ हे. स. १६
 वटसाषापरे ए विस्तर्यो, कोविद बुध चित्त धर्यो हे; स.
 अव्यक्तपणे जे रूह्यो ओछो अधिको, सूसस्तर कर्यो तिनको हे. स. १७
 इम जाणी जे व्रत आराधे, अति उज्वल पद ए साधे हे; स.
 देव कहे दूई मंगलमाला, लहि मुषलच्छि रसाला हे. स. १८
 इति श्रीशील संबंधे गजसिंघनप्रबंधे गणिदेवरत्नेन विरचिते

गजसिंघकुमाररास समाप्त ॥

विजयपुरां नृदादाव अने गिरधरदाव नामना ये अद्भुत कवि
 थया. यति श्रीरत्नविजयल पासे तेमले अभ्यास कर्यो हुतो तेमले प्र
 भाषाभां काव्यो लभ्या छे. यति श्रीअमृतविजयलये प्रभाषा गुर्
 अने संस्कृत भाषाभां काव्यो लभ्यां छे.

(૪૪)

ગુજરાતમાં રાજ્ય કરનારા ચાવડા, સોલંકી, વાઘેલા, બાદશાહ અને મરાઠાઓનું કોષ્ટક અત્રે દાખલ કરવામાં આવ્યું છે તેનું કારણ એ છે કે ગુજરાતમાં જેઓએ રાજ્ય કર્યું છે તેઓએ વિજાપુર પર આધિપત્ય મેળવ્યું છે તથા તે કોષ્ટકોથી વિજાપુરના ઇતિહાસ પર આબુબાબુની હકીકતથી અજવાળું પડે.

ચાવડાવંશ. ઇ. સ. ૭૬૫ થી ઇ. સ. ૯૬૧ સુધી.

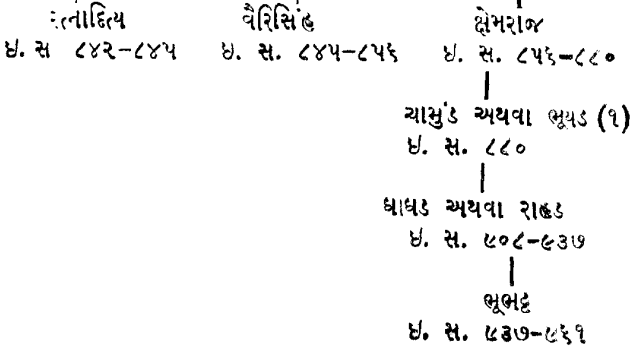
વનરાજ

જન્મ ઇ. સ. ૭૨૦; રાજ્યાભિષેક, ઇ. સ. ૭૬૫;

મરણ ઇ. સ. ૭૮૦ ત્યાર પછી ૨૬ વર્ષ ખીજાં

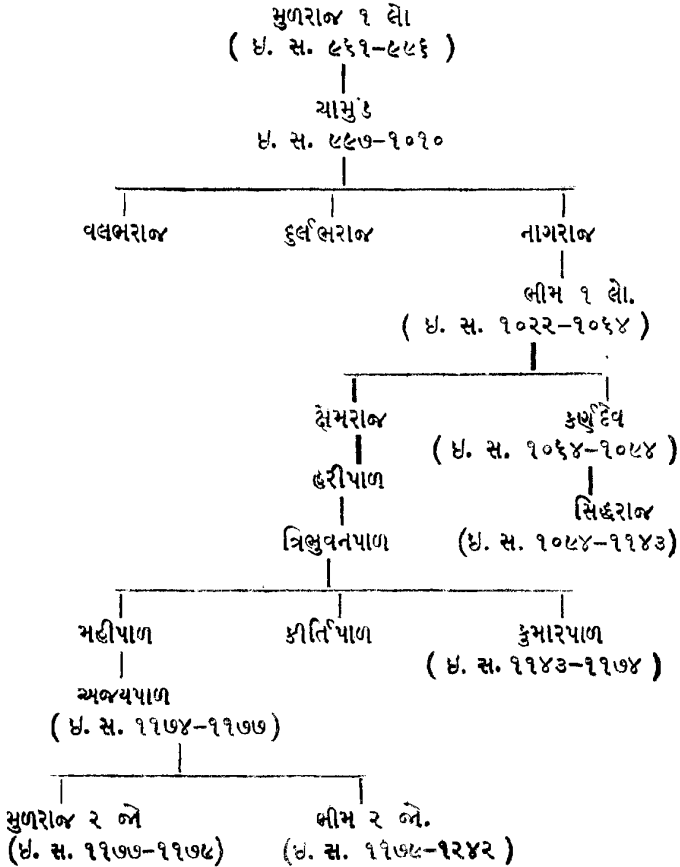
યોગરાજ

ઇ. સ. ૮૦૬-૮૪૧

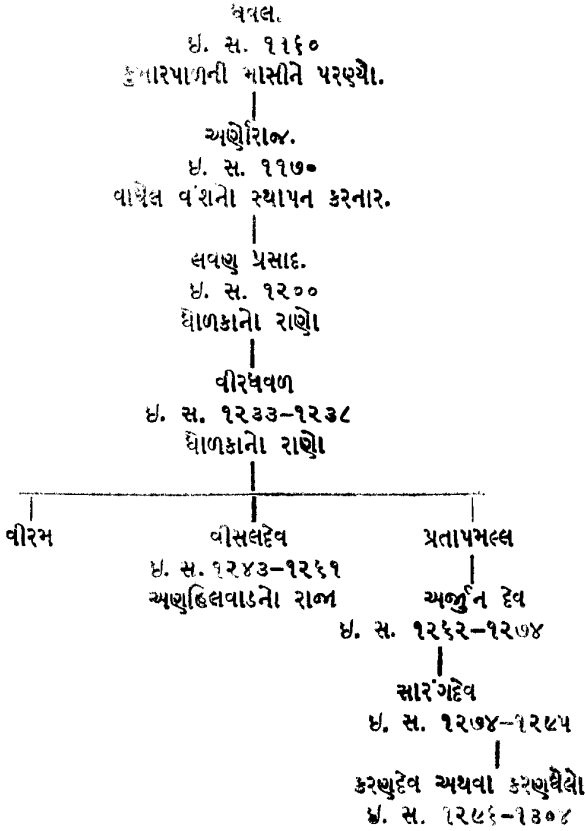
(૪૫)

ચૌહુક્ય અથવા સોલંકી વંશનું ઝાડ. ઇ. સ. ૯૬૧ થી ૧૨૪૨.

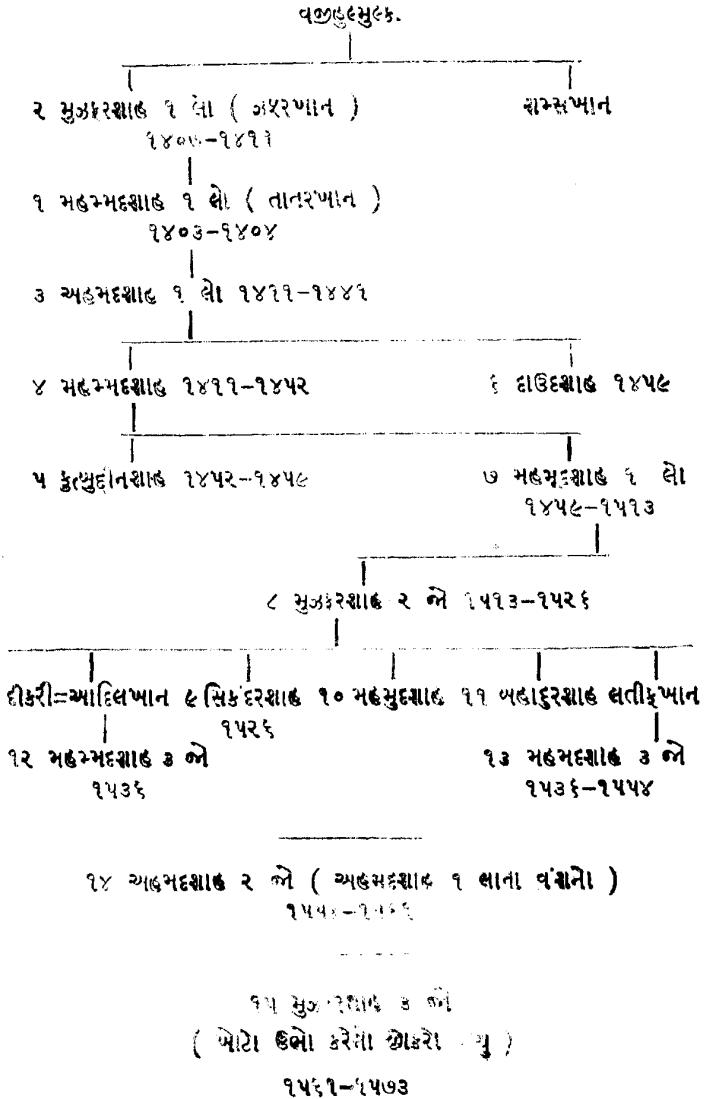
(४६)

वाघेल वंशनुं आड. छ. स. ११६० थी छ. स. १३०४.

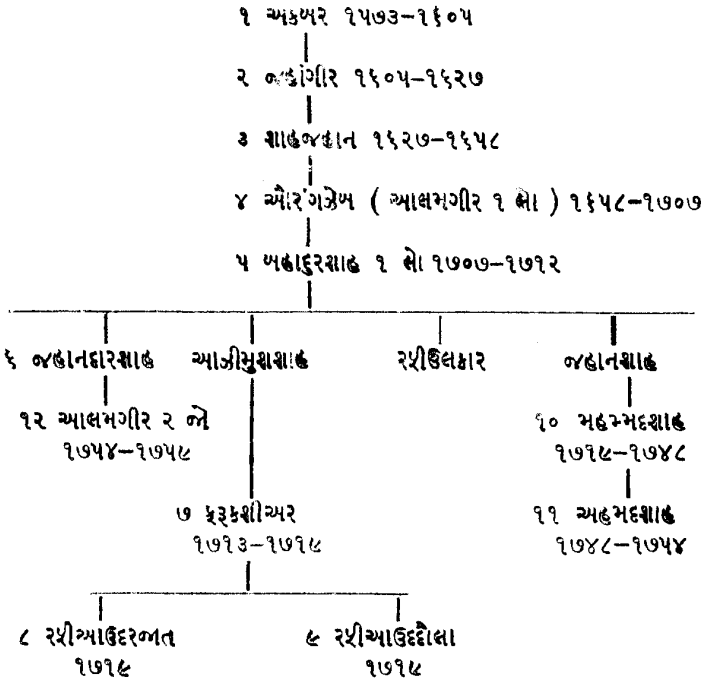
(૪૫)

ગુજરાતના સૂલતાનોની વંશાવળી.

(૪૮)

ગુજરાત ઉપર રાજ્ય કરનાર મોગલ બાદશાહો.

વડોદરાની ગાદીપર રાજ્ય કર્તા.

મરાઠા ગાયકવાડ સરકારનું કોષ્ટક.

- ૧ દામાજીરાવ
- ૨ પીલાજીરાવ ૧૭૨૪-૧૭૩૨
- ૩ દામાજીરાવ ૧૭૩૨-૧૭૬૮
- ૪ સયાજીરાવ ૧૭૬૮-૧૭૭૮
- ૫ શંતેહસીંગરાવ ૧૭૭૮-૧૭૯૩
- ૬ ગોવિંદરાવ ૧૭૯૩-૧૮૦૦
- ૭ આનંદરાવ ૧૮૦૦-૧૮૧૯
- ૮ સયાજીરાવ ખીળ ૧૮૧૯-૧૮૪૭

(૪૯)

- ૯ ગણપતરાવ ૧૮૪૭-૧૮૫૬
 ૧૦ ખરેરાવ ૧૮૫૬-૧૮૭૦
 ૧૧ મદદારરાવ ૧૮૭૦-૧૮૭૫
 ૧૨ સયાશરાવ ૧૮૭૫-ચાલુ

કરખે વિજાપુર.

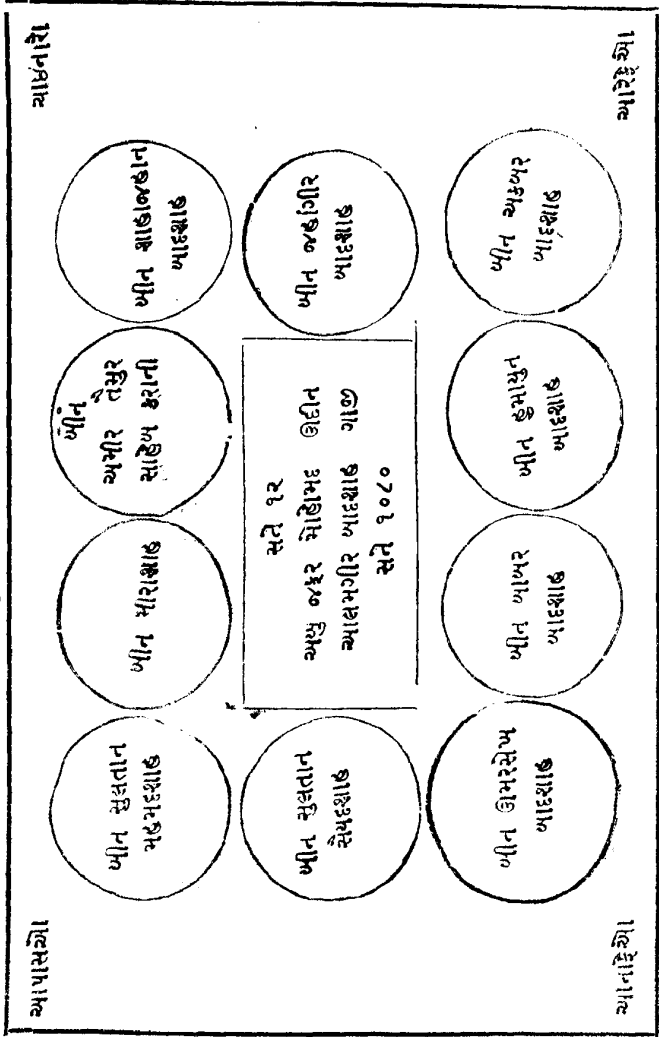
		સને ૧૯૦૧			
વસ્તીવાળાં ધરો		કુલ વસ્તી			
૨૪૯૩		૮૫૧૦			
		પુરૂષ	સ્ત્રી		
		૪૧૨૪	૪૩૮૬		
		સને ૧૯૧૧ ની વિજાપુરની વસ્તી			
વસ્તીવાળાં ધરો સંખ્યા		કુલ વસ્તી			
૨૧૨૮		૬૪૦૮			
		પુરૂષ	સ્ત્રી		
		૩૧૯૬	૩૨૧૨		
		મુસલમાન			
પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ	પુરૂષ	સ્ત્રી	કુલ
૨૨૮૧	૨૩૦૪	૪૫૮૫	૬૪૯	૬૨૭	૧૨૭૬
		જૈન			
કુલ	પુરૂષ	સ્ત્રી	ખીજા ધર		
૫૩૦	૨૫૩	૨૭૭			

સંવત્ ૧૯૨૭ માં વિજાપુરના દેશાધ નથુભાઈ પિતાંબરે વિજાપુરના જૈનોની વસતિ ગણતરી પત્રક કર્યું હતું તેમાં જૈનોની ૧૯૪૬ ઓગણીશ સેતાલીશની સંખ્યા છે. વીશાઓશવાળ વીશાશ્રીમાલી દશાશ્રીમાલી દશા પોરવાડ એ ચાર જૈન નાતનું વસતિ પત્રક કર્યું છે.

(૫૦)

અરસ આરીયાંની એટલે આકાસવાસી

વિઙ્ગપુરના દેશાઇ પીતામ્બર બેહતાના ધરડાએને ઓરગળેખ આદશાહે આરેલી સંષુદ ને કારસી ભાષામાં લખાએલી છે તેનો તરજુમે નીચે પ્રમાણે યુજરાતી ભાષામાં આપવામાં આવે છે.

લાલ અક્ષર ગએલા છે
લાલ અક્ષરના હરફ ગએલા છે

(૫૧)

જ્યારે મ્હોટી પાક અરજમાં પહોંચ્યું કે મ્હોટા શિશુમાનથી શીર
 ઝુકાવા જેવું તે મુજબ દેસાઇગીરીની ખીજનત મહાલ વિજાપુર કદીમ
 મળેલો એકસો બેગામ તેમાંથી હાલ ગામ દશ મજુર પરગણાથી રસુલ-
 નગર ઉર્ફે વીસલનગરના પરગણામાં દાખલ બાકી મહાલ મજુરના
 તાબામાં હર ગામ તમામ દામ ૧,૩૧,૩૬,૫૬૫ દામ પરગણાં સુદ્ધાંત
 હજુર ખીલાફલ વ જુદાંખાનીનાં રૂબરૂથી વહાલચંદ તથા વીરચંદ ગાંતે
 ઓશનાખના નામથી લખ્યા પ્રમાણે મુકરર ચાપ કે ખીજનત મજુરની
 રસમો તથા લવાજમોથી અરી રીતે બળવે કે હાકેમો તથા જાગીરદાર
 તથા દિવાની કામના મુરદ્દીમો તથા બાદશાહી મામલા ચલાવનાર વિગેરે
 આમ તથા ખાસથી મહાલ મજુરના રહેનારા તથા પરગણા મજુરના
 રહેવાસીઓ હાલના તથા આવનારાઓએ તેમને તે જગ્યાનાં દેસાઇ
 ખીજના સંધ્યારા વિના મજુરના મુકરર જાણી સખતિનો હાથ પાછો
 રાખવો તથા દેસાઇગીરીની દસ્તુર.....ના વખતમાં પાક હુકમ
 પ્રમાણે રાજ ટોડરમલે પ્રત સો એ માલવા જળ ૩. ૨-૮-૦ અઢી
 રૈયત ઉપર મુકરર..... આજમ મીરજ અજીજ કોકલતારાના સુખેદારીના
 દીવસોમાં અડધો દસ્તુર જપ્ત કર્યું ને અડધો બહાલ રાખ્યો તે મધ્યેથી
 ખીજે અડધો ૩. ૦-૧૦-૯ ગેશ કરીને રીતે સરકારી ખબતમાં દાખલ
 કરવું ને બાકીના દશ આના દેસાઇએને માફ ને દસ્તુર ઉપજ મહાલથી
 ને પ્રગણા મજુરથી તેમના અરજમાં ફરજદો તથા કુટુંબ સુદ્ધાંત વંશપર-
 પરા છોડવું ને અસલ તથા સુનલખ ફેર બદલીને રસ્તો નહીં આપવો
 તથા તમામ રીતો તથા હરજતો બાદશાહી કુલ માગણું તથા દીવાની
 ઇજાઓ માફ તથા અંધ જાણી તથા હર વરસ નવી સનદ ન માગવી
 અગર ખીજને ત્યાં રાખ્યો હોય તે તેનો ઇતખાર ન કરવો. તા. ૧૧
 રખીલ આખર વરસ એવો જલુસવાલાએ લખ્યું.

વિજલદેવ પરમારની સાથે આવેલા દેસાઇ કોકાશાની વંશાવલી
 નીચે મુજબ છે.

દેસાઇ રાયમલના પુત્ર દેસાઇ ટોકર થયા તેમના પુત્ર સોમજી થયા.
 દેસાઇ સોમજીના પુત્ર વીરચંદ થયા. વીરચંદના પુત્ર વજેશીંગ થયા. દેસાઇ
 વજેશીંગના પુત્ર વાજડા થયા. દેસાઇ વાજડાના પુત્ર અમરચંદ થયા. દેસાઇ
 અમરચંદના પુત્ર દેસાઇ રંગજી થયા. રંગજી દેસાઇના પુત્ર જોધતારામ થયા.
 તેમના પુત્ર દેસાઇ પિતાંબર થયા. પિતાંબર દેસાઇના પુત્ર નથુભાઇ અને
 કાલીદાસ હાલ વિદ્યમાન છે. વિજાપુરમાં અન્ય જૂની સજુદો છે પણ વિશેષ

(૫૨)

ઉપયોગી ન હોવાથી અત્ર ઉતારો કરવામાં આવ્યો નથી. ગુજરાતી ભાષાની લીપીના અક્ષરો જેવા માટે ગુર્જર સાક્ષરોને ધ્વજા હોય તેો અત્ર સં. ૧૭૨૦ ની સાલમાં લખાયેલા ગુજરાતી અક્ષરો મળી થકે તેમ છે. ગુજરાતી સાક્ષરોને તેની ધ્વજા હોય તેો સૂચના કરવી.

આ સહુદયી પૂર્વની જૈન દેશાષ્ટની ચડતીનો ખ્યાલ આવે છે. જેનોએ પોતાના વડીલોની પેઠે સર્વ પ્રકારની ઉત્તતિમાં પૂર્વની પેઠે સાવ-ધાન રહેવું તેવું શિક્ષણુ આપી મળે છે

પ્રાન્તમઙ્ગલમ્ ॥

ધર્મક્રમાણી.

- કરી લે ધર્મક્રમાણી—જીવન ધરી, કરી લે ધર્મક્રમાણી.
 ધર્મ થકી સુખ જાણી— જીવન.
 દયા ધર્મ સન ધર્મ નહીં કોઇ—સત્યસમી નહીં વાણી.
 જૂઠું સમું નહીં પાપ જગતમાં—ગન નહિ કદિ અભિમાની. જીવન. ૧
 ચોરી જરી કર નહીં ઝારે—પ્રભુપ્રીતિ દિલ ધારી.
 કુટુંબવત જગજીવ ગણીને—દે નહિ દુઃખ તલમારી. જીવન. ૨
 આસોન્ધીસે પ્રભુ સમરી લે—દેં શુભ થઇ દિલદાની.
 નિર્લેપી થઇ કર શુભ કાર્યો—મુક્તિની એ નિશાની. જીવન. ૩
 રાગ દ્વેષથી પક્ષાપક્ષે—કર નહીં તાણાતાણી.
 ભલું કરવા જગ સર્વ જીવોનું—કર સહુ ઉલટ આણી. જીવન. ૪
 જન્મ ધર્યો છે સારા માટે—તેની ન કર ધૂલધાણી.
 ક્ષણુ ક્ષણુ આયુષ્ય વીતી જાતું—ચેત ચેત જટ પ્રાણી. જીવન. ૫
 સારું કરતાં સારું થાતું—સાચી એહિ કહાણી.
 ગુરુદેવપર શ્રદ્ધા ધારી—કર નહીં મન નાદાની. જીવન. ૬
 વહેતી વાટે મુસાફર જગ—મુંજ નહીં અજાની.
 બુદ્ધિસાગર ધર્મ કર્યાથી—પરબવ સુખની ખાણી. જીવન. ૭

ૐ શાન્તિઃ ૩

ત્રિયાપુરસ્ય વૃત્તાન્તઃ કૃતઃ પૂર્ણો મયા શુભઃ ।
 સર્વલોકસ્ય વોધાર્થ, બુદ્ધિસાગરસૂરિણા ॥ ૨ ॥
 જનાઃ સર્વે સુખં યાન્તુ, મૈત્ર્યાદિભાવવાસિતાઃ ।
 ઉન્નતિપથિકાઃ સન્તુ, સર્વત્ર ધર્મકારકાઃ ॥ ૨ ॥
 સર્વપાપાનિ નશ્યન્તુ, ધર્મકર્મપ્રસાદતઃ ।
 મજ્જલાનિ સદા સન્તુ, જૈનશાસનમર્કિતઃ ॥ ૩ ॥